

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การประมวณภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้พืชสมุนไพรสำหรับ โค – กระบือในภาคตะวันตก

โดย

นางจินตนา อินทรมงคล

นางกัลยาณี พรหมสุภา

นางรัชฎาธร จรรย์ยานนท์

นางประภัสสร วุฒิปาณี

นางนิสาชล ศรีอ่อน

เสร็จสิ้นโครงการ เมษายน 2546

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การประมวลภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้พืชสมุนไพรสำหรับ
โค – กระบือในภาคตะวันตก

คณะผู้วิจัยและสังกัด

1. นางจินตนา อินทรมงคล	กองบำรุงพันธุ์สัตว์	กรมปศุสัตว์
2. นางกัลยาณี พรหมสุภา	สำนักพัฒนาเกษตรกร	กรมส่งเสริมการเกษตร
3. นางธัญญาธร จรรย์ยานนท์	สำนักยุทธศาสตร์สัตว์และสุขอนามัยที่ 7	
	จังหวัดนครปฐม	กรมปศุสัตว์
4. นางประภัสสร วุฒิปาณี	กองบำรุงพันธุ์สัตว์	กรมปศุสัตว์
5. นางนิสาชล ศรีอ่อน	สำนักยุทธศาสตร์สัตว์และสุขอนามัยที่ 7	
	จังหวัดนครปฐม	กรมปศุสัตว์

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ “ เกษตรอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมเกษตรในภาคตะวันตก “

คำนำ

โครงการวิจัยเรื่อง “การประมวลภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้พืชสมุนไพรในโคกระบือ” ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เป็นการบูรณาการโครงการที่สืบเนื่องจากการประชุมคณะอนุกรรมการกลั่นกรองภูมิปัญญาท้องถิ่น สถาบันพัฒนาเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเกษตร คณะอนุกรรมการได้เห็นชอบให้คณะผู้วิจัยจัดทำโครงการศึกษาวิจัยดังกล่าว เพื่อให้เกิดการพัฒนาการใช้สมุนไพรสำหรับโค-กระบือในภาคตะวันตก ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้รู้ ผู้ใช้ในท้องถิ่นให้มีการจัดรวบรวมที่เป็นระบบ เพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่และคัดสรรต่อยอดการวิจัยต่อไป การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย ซึ่งได้รับการตอบรับและความร่วมมือจากเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ด้วยเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของกระบวนการวิจัยที่เกษตรกรมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นการจุดประกายเรื่องสมุนไพรสำหรับโค-กระบือในระดับผู้ใช้ในพื้นที่ให้เกิดการขยายผลต่อไป

คณะผู้วิจัย

มีนาคม 2546

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

บทคัดย่อ

ABSTRACT

บทที่ 1	บทนำ	1
	1.1 ความนำ	1
	1.2 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	3
	1.3 วัตถุประสงค์	4
	1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
	1.5 ขอบเขตการวิจัย	5
บทที่ 2	แนวคิดและปรัชญาที่เกี่ยวข้อง	6
	2.1 ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น	6
	2.2 ความหมายการแพทย์แผนไทย	6
	2.3 แนวคิดการพัฒนามนุษย์บนพื้นฐานความยั่งยืน	7
	2.4 หมอพื้นบ้านวิธีคิดและภูมิปัญญาที่แตกต่าง	8
	2.5 การทดสอบทางคลินิกการใช้สมุนไพรในโค-กระบือ	10
บทที่ 3	วิธีดำเนินการวิจัย	14
	3.1 กระบวนการวิจัย	14
	3.2 ขั้นตอนการวิจัย	15
บทที่ 4	ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล	17
	4.1 ผลการจัดเวทีชาวบ้านสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการดูแลสุขภาพโค-กระบือ	17
	4.2 การจัดเวทีอาสาสมัคร และครูภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรโค-กระบือ	24
	4.3 พิษสมุนไพรที่ใช้ในตำรับยาสำหรับโค-กระบือ	27
	4.4 ผลการจัดเวทีระดมความคิดเห็น	30
	4.5 ผลประโยชน์ต่อเนื่องที่ได้จากโครงการ	34
	4.6 ข้อมูลการเลี้ยงสัตว์ในหมู่บ้านเป้าหมายการจัดเวที	35

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ	37
5.1 สรุปผล	37
5.2 ข้อเสนอแนะ	38
 สารบัญตาราง	
ตารางที่ 1 สมุนไพรที่มีใช้ในการบำบัดยาบำรุงและรักษาโรคโค-กระปือ ในภาคตะวันตก	41
ตารางที่ 2 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคตามชนิดพืช	58
 กิตติกรรมประกาศ	67
 บรรณานุกรม	68
 สารบัญภาคผนวก	
➤ ตำรับยาสมุนไพร	1-50
➤ ภาพพืชสมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดยาภาคตะวันตก	A-F
➤ บทความสำหรับเผยแพร่ทางสื่อ	i-ii
➤ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	I-II
➤ รายชื่อผู้รู้ ผู้ใช้ และหมอพื้นบ้าน เข้าร่วมเวทีสืบค้นข้อมูล	
➤ รายชื่อเครือข่ายและนักวิชาการเข้าร่วมสังเคราะห์ข้อมูล	

โครงการ การประมวลภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้พืชสมุนไพรสำหรับโค-กระบือในภาค ตะวันตก

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

1. หลักการและเหตุผล

ในสมัยก่อนคนไทยมีการดำรงชีวิตที่อาศัยการพึ่งพิงจากธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมาใช้ในการชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอาหารและยาซึ่งเป็นปัจจัย 4 ในการดำรงชีพ ซึ่งใช้พืชและสัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อย่างรู้คุณค่า โดยเรียนรู้จากธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลสุขภาพและรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชุมชน มีการนำเอาพืชสมุนไพรมาใช้ในการทดลองใช้หลายครั้งในชีวิตจริง และพัฒนาจนเป็นตำรับยาที่ใช้ได้ผลในการรักษา และเป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ที่เน้นการดูแลสุขภาพที่เป็นองค์รวม ของระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม สิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ฉะนั้นแนวคิดการรักษาพยาบาลจึงเป็นทั้งปรัชญา ความเชื่อที่เชื่อมโยงจิตใจ สังคม ที่กลายมาเป็นวัฒนธรรม ที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

ในยุคต่อมาการพัฒนาประเทศเข้าสู่ยุควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตามแนวทางประเทศตะวันตก จึงได้นำเอาเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาใช้แทนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นกระบวนการที่เป็นระบบผ่านทางอำนาจรัฐ และการเรียนการสอน จนคนไทยคุ้นเคยกับการแพทย์แผนใหม่ มีการใช้ยาจากต่างประเทศที่ใช้ง่ายและสะดวกได้ผลการรักษาที่ทันใจ อีกทั้งทำลายระบบการรักษาพยาบาลแบบพึ่งพาตนเองของคนไทย คนไทยได้รับรู้การสั่งสอนว่าการแพทย์แบบดั้งเดิมล้าสมัยเชื่อถือไม่ได้ ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ดังนั้นคนรุ่นต่อมาจึงดูถูกภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนเอง ละทิ้งภูมิปัญญาเหล่านั้น ทำให้เสียโอกาสในการพัฒนา องค์ความรู้เรื่องการแพทย์พื้นบ้านจึงอยู่ในตัวคนสูงอายุที่เป็น หมอยาพื้นบ้าน หมอแผนโบราณ หรือหมอเมือง และขาดคนที่รับการถ่ายทอด ซึ่งนับวันจะสูญหายไปตามกาลเวลา นอกจากนี้ประเทศไทยมีภูมิอากาศเหมาะสมที่เป็นแหล่งของพืชพรรณ ธัญญาหาร สัตว์ แมลง จุลินทรีย์ต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งอาหารและยาที่สำคัญที่เรียกว่า เป็นความหลากหลายทางชีวภาพ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นมากมาย โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพของทั้งคน และ สัตว์ โดยไม่ต้องพึ่งพาจากต่างประเทศทั้งหมดดังเช่นปัจจุบันนี้ ดังนั้น การใช้สมุนไพร จึงเป็นทางเลือกในการเลี้ยงสัตว์ที่จะพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง ภายในประเทศ ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามนโยบายรัฐบาล

ปัจจุบันกระแสความนิยมบริโภคอาหารที่มีกระบวนการผลิตจากธรรมชาติเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากผู้คนตระหนักถึงอันตรายของสารเคมีที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของการผลิตอาหารสำหรับมนุษย์ โดยเฉพาะการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้าเป็นฟาร์มขนาดใหญ่มีการใช้ยาปฏิชีวนะ

ในการป้องกันโรค และเร่งการเจริญเติบโต โดยเติมในอาหารและใช้ในการรักษาโรคเกินความจำเป็น ทำให้สัตว์ต้องอาศัยยาที่แรงขึ้นเรื่อย ๆ เกิดตกค้างในเนื้อสัตว์ และผลิตภัณฑ์อื่น ทำให้คนบริโภคเนื้อสัตว์คือยาปฏิชีวนะในการรักษาโรคของคนด้วย การใช้สมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์จึงเป็นแนวทางผลิตอาหารอินทรีย์ที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค[Food safety]

การนำสมุนไพรมาใช้ใหม่ในยุคสมัยนี้มีข้อจำกัดมาก เนื่องจากวิถีคิดและการดำรงชีวิตเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เกษตรกรเกิดความเคยชิน และล้มวิธีการรักษาแบบโบราณ การฟื้นฟูนำสมุนไพรมาใช้อีกครั้งในชุมชนจึงเป็นเรื่องยาก เพราะชาวบ้านขาดความเชื่อมั่นในการใช้ มีความยุ่งยากในการใช้ ให้ผลการรักษาไม่แน่นอน พืชหายาก ไม่รู้จักต้นไม่รู้อสรรพคุณ โดยเฉพาะการขาดแคลนแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ข้อมูลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมักไม่มีการจดบันทึก และส่วนมากผู้ทรงภูมิปัญญาในปัจจุบันจะมีอายุมากขึ้นทุกที ในขณะที่คนรุ่นกลาง และ คนรุ่นใหม่ ไม่รับการถ่ายทอด จึงไม่รู้อสรรพคุณของต้นไม้ที่เป็นยา ทำให้เกิดการสูญหายไปกับคนรุ่นเก่า ดังนั้นโครงการนี้จึงเป็นความพยายามที่จะสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้สมุนไพรในการรักษาโรคโค-กระบือ และหาแนวทางพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย และเป็นการจุดประกายให้เกิดการขยายผลใช้ภายในประเทศ ให้ประเทศชาติสามารถพึ่งพาตนเองได้ ลดการสูญเสียเงินตราต่างประเทศในการซื้อยาสัตว์ ลดต้นทุนการเลี้ยงสัตว์แก่เกษตรกร ลดผลตกค้างของสารเคมีในการผลิตเนื้อสัตว์ ได้ผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สุด

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อสังเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้สมุนไพรสำหรับโค-กระบือของเกษตรกรภาค ตะวันตก
- 2.2 เพื่อให้ได้แนวทางวิจัย เพื่อต่อยอดภูมิปัญญาในด้านการใช้สมุนไพรสำหรับการผลิตโค-กระบือแบบพึ่งพาตนเองในภาคตะวันตก

3. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคโค-กระบือซึ่งคาดว่าจะยังมีการใช้อยู่ในพื้นที่ที่มีการเลี้ยงโค-กระบือพื้นเมืองหนาแน่น ดังนั้นจึงกำหนดพื้นที่สืบค้นข้อมูลในพื้นที่ระดับตำบลของ 11 อำเภอ 5 จังหวัด เพื่อเป็นการนำข้อมูลภูมิปัญญามาสังเคราะห์ร่วมกับตัวแทนชุมชนและนักวิชาการเป็นประเด็นการวิจัยต่อยอดต่อไป

4. กระบวนการวิจัย

การวิจัย นี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม และเป็นการให้ความรู้ไปพร้อมกับการวิจัย สิ่งสำคัญในกระบวนการที่ต้องการให้เกิดขึ้น คือ การสร้างจิตสำนึกและการเรียนรู้ร่วมกัน ให้เห็นปัญหาวิกฤติต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยปัจจุบัน ในยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และการดำรงชีวิตแบบบริโภคนิยมยุคใหม่ที่พึงพึงปัจจัยการผลิตจากภายนอกตลอดเวลา ต้องหาทางออกร่วมกัน

ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นจุดแข็งของประเทศไทยมาพัฒนาใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมกับยุคสมัยอีกครั้งหนึ่ง

วิธีดำเนินการ โดยการจัดเวทีชาวบ้าน ให้ผู้รู้ ผู้ใช้ และหมอยาพื้นบ้าน มาพบกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การบริหารรักษาโรคโค-กระบือ โดยมีพื้นที่ดำเนินการในระดับอำเภอ 11 อำเภอ 5 จังหวัด ดังนี้

จังหวัด	อำเภอ	สถานที่
นครปฐม	เมือง	ฟาร์มโคเนื้อ นายสุวรรณ จงอิว ตำบลโพรงมะเดื่อ
ราชบุรี	สวนผึ้ง	องค์การบริหารส่วนตำบล ตะนาวศรี
เพชรบุรี	บ้านลาด	ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีตำบลตำหรุ
	แก่งกระจาน	ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีตำบลแก่งกระจาน
	เมือง	บ้านพ่อพรหม ปึกษาสวย หมอพื้นบ้านตำบลนานาวัง
กาญจนบุรี	เมือง	องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า
	ไทรโยค	องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา
	ทองผาภูมิ	กลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรบ้านคงไกรง ตำบลหินลาด
ประจวบคีรีขันธ์	เมือง	สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
	บางสะพาน	ศาลาประชาคม อำเภอบางสะพาน
	บางสะพานน้อย	ฟาร์มบางเบิด มจ.สิทธิพร กฤษฎากร

หลังจากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่ และนำมาสังเคราะห์โดยการจัดเวทีอีก 2 ครั้ง ครั้งที่ 1: เป็นเวทีเครือข่ายผู้ทรงภูมิปัญญาในเวทีที่ผ่านมาแห่งละ 2 คน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมปศุสัตว์ ครั้งที่ 2 : เป็นเวทีผู้ทรงคุณวุฒิสายาที่เกี่ยวข้อง

5. สรุปผลการวิจัย

- 5.1 ได้คำรับยาสมุนไพร 259 คำรับ แบ่งตามกลุ่มอาการของโรคได้ 37 อาการ และมี สมุนไพร มากกว่า 200 ชนิด
- 5.2 พืชสมุนไพรที่มีใช้ในการรักษาส่วนมากชาวบ้านใช้สมุนไพรที่ประกอบเป็นคำรับรักษาตามกลุ่มอาการของโรค ที่สอดคล้องกับข้อมูลที่สืบค้นจากเอกสาร กล่าวคือ สารพฤกษเคมีหรือฤทธิ์ทางเภสัชจะสอดคล้องกับรสและสรรพคุณยาไทยของพืชสมุนไพรนั้นๆ เช่นการรักษาแผล หรือโรคท้องเสีย มักใช้พืชที่มีรสฝาด เช่น กล้วยดิบ ละมุดดิบ เปลือกไม้ประดู่ เปลือกไม้แดง และเปลือกมังคุด เป็นต้น ซึ่งมีสารแทนนินที่มีฤทธิ์ในการสมานแผลและฆ่าเชื้อโรค
- 5.3 สถานการณ์การใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพและรักษาโรคโค-กระบือ ในภาคตะวันตกนั้น ยังมีเกษตรกรที่มีความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาใช้อยู่บ้างโดยเฉพาะกลุ่มที่เลี้ยงโคพื้นเมืองที่มีราคาแพง เช่นวัวลาน แต่ส่วนมากใช้วิธีการดูแลรักษาสุขภาพ โดยการแพทย์แผนใหม่ เนื่องจาก

เกษตรกรได้รับความสะดวกในการใช้บริการสัตวแพทย์ของกรมปศุสัตว์ และอาสาพัฒนาปศุสัตว์ประจำตำบล ทำให้เกิดความเคยชินการใช้การแพทย์แผนใหม่

5.4 การใช้การแพทย์พื้นบ้านมีข้อจำกัด ดังนี้

- * ผู้เลี้ยงสัตว์ขาดความเชื่อมั่นในการใช้ ตำรับไม่ชัดเจน ขนาดไม่แน่นอน ไม่มีมาตรฐาน บางครั้งรักษาได้ผล บางครั้งไม่ได้ผล
- * พืชหายาก ส่วนมากไม่รู้จักค้นคว้า ไม่รู้สรรพคุณทางยา และบางชนิดมีเป็นฤดูกาล
- * หมอยาพื้นบ้านที่รู้จริงอายุมากจากผู้สืบทอด และบันทึกภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ
- * ตำรับยาบางอย่างใช้ส่วนผสมมากชนิด ทำให้ยุ่งยากในการปรุง

5.5 เกษตรกรที่มาร่วมเวทีมีความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตการเกษตรและวิถีชีวิตแห่งการพึ่งพาตนเองกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การนำสมุนไพรกลับมาใช้ใหม่ในชุมชนเป็นเรื่องที่ยาก มีปัญหาด้านสังคมและเศรษฐกิจที่ซับซ้อนยากที่จะนำการส่งเสริมเชิงแยกส่วนแบบเดิมมาใช้ให้ได้ผล จะต้องปรับเปลี่ยนวิถีคิดของชุมชนในการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีข้อเสนอแนะจากเวทีดังนี้

- 1) ให้มีการวิจัยและพัฒนา ในชุมชน โดยนักวิชาการเป็นผู้เลี้ยงช่วยกำกับดูแลให้เกิดการปฏิบัติการใช้สมุนไพรในชุมชน เพื่อเป็นการนำร่องให้เกิดการขยายผลต่อไป โดยต้องดำเนินการให้ครบวงจร ดังนี้ ชุมชน เป็นผู้ผลิตวัตถุดิบ เป็นเจ้าของภูมิปัญญา เป็นผู้จัดตำรับยาและทดสอบกระจายการใช้สู่ชุมชน สร้างเป็นการเรียนรู้ ให้เกิดการสืบสาน ถ่ายทอด สำหรับการดำเนินการให้เป็นธุรกิจนั้น จะต้องทำในรูปกลุ่ม เครือข่าย สร้างอาชีพรายได้ แบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมต่อเจ้าของภูมิปัญญา ควรทำขนาดเล็กไม่ใช่ชุมชนเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบเท่านั้น แล้วให้บุคคลภายนอกมาดักดวงผลประโยชน์
- 2) การทดสอบตำรับยาสมุนไพร ควรให้ความเคารพภูมิปัญญาท้องถิ่น การพิสูจน์ตำรับยาสมุนไพรไม่ควรใช้มาตรฐานเดียวกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เนื่องจากตำรับยาสมุนไพรไม่ให้ผลทันทีเหมือนตำรับยาสมัยใหม่ แต่จะทำให้สร้างภูมิคุ้มกันที่ละน้อยจนสามารถกำจัดโรคได้ และการแพทย์พื้นบ้านเป็นระบบการรักษาที่เป็นองค์รวมของทั้งระบบที่ซับซ้อนไม่ควรแยกส่วนศึกษา ตำรับยาบางตำรับจะเหมาะสมเฉพาะท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับระบบสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงสัตว์นั้น ๆ
- 3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ควรเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับระบบการเลี้ยงสัตว์ เช่น สำหรับการเลี้ยงสัตว์แบบยังชีพ หรือเป็นฟาร์ม ควรดำเนินการให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ได้ง่ายไม่แพง

6. ข้อเสนอแนะจากผู้วิจัย

ควรมีการดำเนินการผลักดันในระดับนโยบายของประเทศ ให้มีการวิจัยและพัฒนาการดูแลสุขภาพและรักษาโรคสัตว์ โดยวิธีการแพทย์พื้นบ้านอย่างเป็นระบบให้เป็นทางเลือกในการผลิตปศุสัตว์ เนื่องจากปัจจุบันกระแสความต้องการใช้สมุนไพรในเชิงการค้ามีสูงมาก ตามกระแสความต้องการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยของผู้คนทั่วโลก ดังนั้น

6.1 ควรมีหน่วยงานศูนย์กลางรับผิดชอบ กำกับ ดูแล วิเคราะห์สถานการณ์การ การส่งเสริมใช้สมุนไพรให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งปัญหาอุปสรรค วางแผนปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายทั้งในการผลิตปศุสัตว์ในระดับเกษตรกรรายย่อย และระดับอุตสาหกรรมโดยเฉพาะการเลี้ยงสัตว์แบบอุตสาหกรรมที่มีปัญหาสารเคมีตกค้างที่มีผลต่อผู้บริโภค การส่งเสริมให้มีการใช้ทดแทนยาปฏิชีวนะในระดับป้องกัน และระดับรักษาโรค ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

6.2 ควรทำให้การแพทย์พื้นบ้านมีมาตรฐานการรักษาโรคสัตว์ ที่เชื่อถือได้ โดยผสมผสานความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีคุณค่าและเหมาะสมกับยุคสมัย

6.3 สร้างการเรียนรู้ และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอน ในระดับวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย เพื่อสร้างทัศนคติต่อบุคลากรของประเทศ

6.4 ควรให้มีการฝึกอบรมอาสาสมัครปศุสัตว์ โดยการฝึกอบรมหรือเรียนรู้ร่วมกับหมอยาพื้นบ้านให้เกิดการสืบทอด และเพื่อขยายผลส่งเสริมให้มีการใช้ในชุมชนอย่างกว้างขวาง

6.5 ในระดับเกษตรกรเลี้ยงสัตว์รายย่อย ควรทำให้เกิดทำเป็นชุมชนนาร่องการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งพาตนเอง และลดรายจ่ายการเลี้ยงสัตว์ มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เป็นตัวอย่าง

6.5 ควรมีการตรวจสอบความถูกต้องของตำรับยา ก่อนการถ่ายทอดเทคโนโลยี

เนื่องจากการแพทย์พื้นบ้านเป็นองค์ความรู้เฉพาะถิ่นภายใต้การเลี้ยงดูในระบบนิเวศหนึ่งพืชบางชนิดอาจไม่มีในพื้นที่เป้าหมาย ฉะนั้นการประเมินว่าตำรับที่นำมาจากที่อื่นควรนำมาแนะนำหรือไม่นั้นต้องพิจารณาถึง การทดสอบประสิทธิผลของตำรับที่จะเผยแพร่ในพื้นที่เป้าหมายว่า ได้ผลหรือไม่ภายใต้เงื่อนไขอะไร ความคุ้มทุนชาวบ้านสามารถจ่ายได้หรือไม่ความหาได้ง่ายของพืช ตำรับง่ายต่อการเข้าใจและปฏิบัติได้ง่าย เหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่มีผลกระทบต่อชุมชน มีผู้ได้หรือมีผู้เสียผลประโยชน์ ไม่มีกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และทำลายระบบนิเวศในชุมชน

6.6 การส่งเสริมให้ใช้ต้องให้เจ้าของภูมิปัญญาได้รับประโยชน์ให้มากที่สุดไม่ควรให้มีผู้ดักตวงผลประโยชน์โดยที่เจ้าของภูมิปัญญาได้แต่ค่าแรงเท่านั้น

6.7 ดำรับยาที่มีใช้กันแพร่หลายในหลายจังหวัด และมีศักยภาพที่ควรวิจัยต่อยอด และทดสอบการ
ใช้ในสัตว์ทดลองของชาวบ้านในสถานการณ์จริง ได้แก่ ยาถ่ายพยาธิ ยาบำรุงกำลัง ยารักษา
เห็บเหาและขี้เรื้อน และยารักษาต้านมอัสเสบ เช่น

- ดำรับยาถ่ายพยาธิ : ลูกมะเกลือ ตำคั้นกับกะทิ กรองเอาน้ำกรอกให้สัตว์กินครั้งเดียว
- สัตว์เบื่ออาหารและบำรุงกำลัง: บอระเพ็ด สับเป็นท่อนดองกับเกลือ 2 วัน นำเอาน้ำ ดอง
มากรอกให้สัตว์กินทุกวันจนกว่าจะกินหญ้าได้ดี หรือเพิ่ม ลูกยอ และน้ำปัสสาวะ
- ยารักษาเห็บเหาและขี้เรื้อน: ตำเม็ดน้อยหน้า 10 เม็ด ผสมเหล้าขาว ทาตามตัว
- ยารักษาต้านมอัสเสบ : หย้างวงช้าง เถาตุตหมูตุดหมา น้ำตาลทรายแดง อย่างละเท่าๆกัน
ต้มรวมกันกรองเอาน้ำ กรอกให้กิน 2-3 วัน จะหายเป็นปกติ

6.8 ควรศึกษาเพื่อพัฒนาตำรับยาสมุนไพรสำหรับโค-กระบือ ให้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่ใช้ง่าย
สะดวก และเหมาะสมกับยุคสมัยที่ผู้เลี้ยงสัตว์ทั่วไปหาซื้อได้ง่าย ซึ่งเป็นตำรับยารักษาโรคที่
เกิดขึ้นเป็นประจำในการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร ได้แก่ ยาถ่ายพยาธิภายใน โรคผิวหนังขี้เรื้อน
เห็บเหา รักษาแผลสด แผลเปื่อย และแผลมีหนอง โรคท้องเสีย โรคท้องอืด และควรทำเป็น
การค้าในระดับชุมชน เพื่อให้มีการใช้ทดแทนยาเคมีที่สั่งซื้อจากต่างประเทศ

6.9 ทำการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่กระตุ้นให้เห็นความสำคัญในการนำสมุนไพรมาใช้รักษาสัตว์
ทุกรูปแบบ ผ่านสื่อต่าง ๆ และให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ

7. ผลประโยชน์ที่ได้จากโครงการ

- 7.1 เกิดรูปแบบใหม่ของการพัฒนาโดยให้ความสำคัญ ต่อการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาให้คุณค่า
ใหม่ เพื่อเกิดการจัดการพัฒนาต่อยอดให้เหมาะกับยุคสมัย
- 7.2 ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เกิดเป็นวัฒนธรรมเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 7.3 เกิดชุมชนนำร่องใช้สมุนไพรรักษาโรคโค-กระบือ โดยผู้เข้าร่วมเวทีได้นำกลับไปร่วมกับชุม
ชน พลิกฟื้นภูมิปัญญามาใช้ใหม่
- 7.4 เกิดการเผยแพร่ตำรับยา ให้ผู้เลี้ยงสัตว์ทั่วไปนำไปใช้ประโยชน์

8. รายชื่อนักวิจัย

1. นางจินตนา อินทรมงคล นักวิชาการสัตวบาล 8 ว. กองบำรุงพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์
2. นางกัลยาณี พรหมสุภา นักวิชาการเกษตร 8 ว. สำนักพัฒนาเกษตรกร
กรมส่งเสริมการเกษตร
3. นางรัชฎาธร จรรย์ยานนท์ นักวิชาการสัตวบาล 7 ว. สำนักสุขศาสตร์สัตว์และสุขอนามัยที่ 7
กรมปศุสัตว์

4. นางประภัสสร วุฒิปาณี นักวิชาการสัตวบาล 7 ว. กองบำรุงพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์

5. นางนิสาชล ศรีอ่อน เจ้าพนักงานสัตวบาล สำนักสุขศาสตร์สัตว์และสุขอนามัยที่ 7
กรมปศุสัตว์

9. สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความนำ

ในสมัยก่อนคนไทยดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพิงจากธรรมชาติที่อยู่รอบตัว นำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอาหารและยาซึ่งเป็นปัจจัย 4 ในการดำรงชีพ โดยใช้พืชและสัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นปราศจากการใช้สารเคมีใดๆ เรียนรู้จากธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลสุขภาพและรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชุมชน มีการพัฒนาการเรียนรู้ปรับประยุกต์ใช้อยู่ตลอดเวลา โดยรู้จักนำเอาพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ จนเป็นตำรับยาที่ใช้ได้ผลในการรักษา จนเป็นระบบการแพทย์แผนโบราณ และการแพทย์แผนไทย ที่เน้นการดูแลสุขภาพที่เป็นองค์รวม ของระบบความสัมพันธ์ของ คนกับคน คนกับสังคม คนกับสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ แนวคิดการแพทย์แผนไทยจึงเป็นการรักษาพยาบาลที่เป็นปรัชญา ความเชื่อ จิตใจ สังคม ที่กลายมาเป็นวัฒนธรรมวิถีปฏิบัติ ที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

ในยุคต่อมาการพัฒนาประเทศเข้าสู่ยุควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตามแนวทางประเทศตะวันตก จึงได้นำเอาเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาใช้แทนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นกระบวนการที่เป็นระบบผ่านทางอำนาจรัฐ และการเรียนการสอน จนคนไทยคุ้นเคยกับการแพทย์แผนใหม่ มีการใช้ยาจากต่างประเทศที่ใช้ง่ายและสะดวกได้ผลการรักษาที่ทันใจ อีกทั้งทำลายระบบการรักษาพยาบาลแบบพึ่งพาตนเองของคนไทย คนไทยได้รับรู้การสั่งสอนว่าการแพทย์แบบดั้งเดิมล้าสมัย เชื่อถือไม่ได้ ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ดังนั้นคนรุ่นต่อมาจึงถูกภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนเอง เกิดการละทิ้งภูมิปัญญาเหล่านั้น ทำให้เสียโอกาสการพัฒนา องค์ความรู้เรื่องการแพทย์พื้นบ้านจึงอยู่ในตัวคนสูงอายุที่เป็น หมอยาพื้นบ้าน หมอแผนโบราณ หรือหมอเมือง และขาดคนที่รับการถ่ายทอด ซึ่งนับวันจะสูญหายไปตามกาลเวลา รวมทั้งทำลายจิตวิญญาณไท และที่สำคัญที่สุดคือการตกเป็นทาสทางเศรษฐกิจของต่างประเทศ และการมีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมตามมาอย่างที่แก้ไขได้

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้นมีภูมิประเทศ และอากาศเหมาะสมที่เป็นแหล่งของพืชพรรณ ธัญญาหาร สัตว์ แมลง จุลินทรีย์ต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งอาหารและยาที่สำคัญที่เรียกว่า เป็นความหลากหลายทางชีวภาพ เกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมากมาย โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพของทั้ง คน และ สัตว์ โดยไม่ต้องพึ่งพาจากต่างประเทศทั้งหมดดังเช่นปัจจุบันนี้ แนวทางการพัฒนาที่มุ่งสู่ความทันสมัยนี้ ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างมากมายก็จริง แต่ควรที่เรคนไทยจะหันกลับมามองของดีภายในประเทศ และช่วยส่งเสริมและใช้ประโยชน์จากสิ่งของภายในประเทศเสียก่อน ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาเพิ่มเป็นคุณค่าที่น่าภูมิใจ และก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจในที่สุด ดังนั้น สมุนไพร จึงเป็นทางเลือกในการที่จะพัฒนาจากสิ่งของที่มีภายในประเทศ ในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ยา รักษาโรค รักษาสุขภาพ ความงาม รวมทั้งการใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งกับคน และสัตว์เลี้ยง เป็นการ

มองหานโยบาย การพึ่งพาตนเอง ภายในประเทศ จากความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ระบบการผลิตปศุสัตว์ของประเทศไทย

ระบบการผลิตปศุสัตว์ของประเทศไทย ได้มีวิวัฒนาการก้าวหน้าตามแนวนโยบายการพัฒนาประเทศ จากการเลี้ยงแบบหลังบ้านมาสู่ระบบการเลี้ยงเชิงพาณิชย์ ซึ่งปศุสัตว์ในที่นี่ได้แก่ โคเนื้อ โคนม กระบือ ไก่ เป็ด สุกร แพะ และแกะ ในสัตว์แต่ละชนิดนั้น ความก้าวหน้าในการผลิต จะมากขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ และตามวัตถุประสงค์ของผู้ผลิต และผู้บริโภค ดังเช่น อุตสาหกรรมไก่เนื้อ ในประเทศไทย มีความก้าวหน้าในชั้นนำของโลก จนทำให้มีการส่งออกเนื้อไก่มากเป็นอันดับ 4 ของโลก ในขณะที่สัตว์ที่ต้องการพื้นที่มาก เช่น โค กระบือ แพะ แกะ เป็นการผลิตเพื่อการบริโภคภายในประเทศเท่านั้น ซึ่งก็ยังไม่เพียงพอต่อการบริโภค และการขยายตัวค่อนข้างจำกัด ระบบการผลิตของสัตว์แต่ละชนิดมีผลต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นความหลากหลายพันธุ์สัตว์ และพันธุ์พืชเป็นอย่างมาก

ระบบการผลิตสัตว์แบบหลังบ้าน backyard system หรือ self sufficient system เป็นกระบวนการผลิตปศุสัตว์ผสมผสานกับการปลูกพืชที่ผู้เลี้ยงสัตว์มีฐานคิดเป็นองค์รวม มองจากศักยภาพของตนเอง และทรัพยากรพันธุ์สัตว์ และพันธุ์พืชที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก เป็นการพัฒนาจากข้างในสู่ข้างนอก (inside out) ซึ่งจะพึ่งพาตนเอง โดยเรียนรู้ นำสิ่งใกล้ตัวมาเป็นประโยชน์ คนจะต้องอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติให้ได้ ดังนั้นจึงเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมากมาย เพื่อตอบสนองความต้องการใช้ งาน หรือการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เมื่อเหลือจึงขายสู่เพื่อนบ้าน เป็นทั้งความมั่นคงทางอาหาร และทางเศรษฐกิจของครอบครัว ผู้เลี้ยงส่วนมากเป็นเกษตรกรรายย่อย (Small holder farmer) จำนวน สัตว์ที่เลี้ยงไม่มาก ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก ใช้พันธุ์สัตว์พื้นเมือง ได้แก่ การเลี้ยงโคพื้นเมือง กระบือ ไก่พื้นเมือง เป็นต้น การให้อาหารและยารักษาโรคใช้จากพืชที่มีในท้องถิ่น โดยเฉพาะการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพและการรักษาโรค โดยไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติมากมาย

สำหรับระบบการผลิตปศุสัตว์เชิงพาณิชย์นั้น เป็นกระบวนการผลิตที่มีฐานคิดแบบแยกส่วนเพื่อการค้า เป็นการผลิตเชิงเดี่ยวเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงสุด ฉะนั้นจึงพึ่งปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีจากภายนอกเป็นหลัก (outside in) โดยการนำมาจากนโยบายของรัฐและทางนักวิชาการที่มีระบบการเรียนรู้แบบตะวันตก เช่น การนำพันธุ์สัตว์จากต่างประเทศซึ่งเป็นพันธุ์ที่ต้องเลี้ยงดูให้อาหารที่มีคุณภาพสูง อีกทั้งไม่ทนทานต่อโรคและแมลงในประเทศไทย

กรมปศุสัตว์เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาระบบเลี้ยงสัตว์ ทั้งการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยี การดูแลสุขภาพสัตว์ และการป้องกันรักษาโรค มีเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัด อำเภอ และมีอาสาพัฒนาปศุสัตว์ประจำตำบลเป็นผู้ช่วยดูแลระดับตำบล และหมู่บ้าน สำหรับแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาเป็นไปตามโครงสร้างการบริหารจัดการ เป็นการนำเทคโนโลยีจากภายนอกเข้าไปให้เกษตรกรตลอดเวลา เพื่อให้ปรับวิธีการผลิตดั้งเดิมที่เชื่อว่าจะให้ผลผลิตต่ำไม่ทันสมัย เพื่อให้ได้สินค้าบริโภคเพื่อการจำหน่ายโดยเฉพาะ จึงได้นำเอากระบวนการผลิตสมัยใหม่มาแนะนำส่งเสริมชาวบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลสุขภาพสัตว์ รวมทั้งการป้องกันรักษาโรคจะใช้วิธีการแพทย์แผนปัจจุบันที่ใช้อยู่เดิมจากต่างประเทศเกือบทั้งหมด ซึ่งให้ผลการรักษาที่รวดเร็วทันใจและใช้ง่าย จึงทำให้เกษตรกรเกิดความเคยชินการใช้ยาแผนปัจจุบัน ทำให้ได้รับยาสมุนไพรขาดโอกาสในการพัฒนา และกำลังหายไปพร้อมกับคนเก่า คนแก่รุ่นปู่ย่าตายายของเรา รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพรรณที่เป็นสมุนไพรรักษาสัตว์กำลังหมดไป ถูกพินิจเพราะคนรุ่นปัจจุบันไม่รู้จักค้น ไม่รู้จักสรรพคุณ จึงไม่รู้คุณค่า ถูกทำลายเพื่อนำที่ดินมาปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว

1.2 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ปัจจุบันกระแสความนิยมบริโภคอาหารที่มีกระบวนการผลิตจากสารธรรมชาติเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากผู้คนตระหนักถึงอันตรายของสารเคมีที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของการผลิตอาหารสำหรับมนุษย์ ได้แก่ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาปราบศัตรูพืช ยาเคมีป้องกันและรักษาโรคสัตว์เหล่านี้จะตกค้างในพืชและสัตว์ที่เป็นอาหารของมนุษย์ ที่ก่อให้เกิดมะเร็ง ระบบภูมิคุ้มกันเสียหาย ทำลายระบบประสาท มีผลต่อการพัฒนาตามปกติของเด็ก สารเคมีบางชนิดที่ใช้กระตุ้นการเจริญเติบโตในอาหารสัตว์ เช่นในอาหารไก่ มีผลตกค้างในเนื้อไก่ ทำให้ผู้บริโภคโดยเฉพาะเด็กจะขัดขวางการทำงานของต่อมบางชนิดในร่างกาย เช่น ทำให้เด็กเป็นวัยรุ่นเร็วกว่าวัย นอกจากนี้ ชาวไร่ ชาวนาผู้ใช้สารเคมีมีอายุสั้นลง มีความเสี่ยงต่อสุขภาพสูง และสารเคมีเหล่านี้ปนเปื้อนไปกับสิ่งแวดล้อม ดิน และน้ำที่ใช้บริโภคสำหรับคนทั่วไปอีกด้วย นอกจากนี้ทำให้สัตว์คือยา เนื่องจากการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้าเป็นฟาร์มขนาดใหญ่มีการใช้ยาปฏิชีวนะในการป้องกันโรค และเร่งการเจริญเติบโต โดยเติมในอาหารและใช้ในการรักษาโรคเกินความจำเป็น ทำให้สัตว์คือยาต้องใช้อย่างที่แรงขึ้นเรื่อย ๆ เกิดตกค้างในเนื้อสัตว์ และผลิตภัณฑ์อื่น ทำให้คนบริโภคเนื้อสัตว์คือยาปฏิชีวนะในการรักษาโรคของคนด้วย

จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้มนุษย์ให้ความสนใจกับกระบวนการผลิตอาหารที่ปลอดภัยต่อสุขภาพตามแนวเกษตรอินทรีย์ งดการใช้สารเคมี หรือ มีการใช้น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น การเกิดโรค วัวบ้า ในอังกฤษ และการกีดกันทางการค้าของกลุ่มประเทศยุโรป ต่อสารตกค้างในกุ้ง และ ไก่ จากประเทศไทยเป็นตัวอย่างที่ดีในการผลิตอาหารที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค สมุนไพร จึงเป็นทางเลือกที่สำคัญในการทดแทนสารเคมี ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงสัตว์ และปลูกพืช เพื่อเป็นกระบวนการผลิตอาหารต้นทางที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค (Food safety)

การนำสมุนไพรมาใช้ใหม่ในยุคสมัยนี้ข้อจำกัดมีมาก เนื่องจากวิถีคิดและการดำรงชีวิตเปลี่ยนไปตามยุคสมัย มีการใช้ยาแผนใหม่จนเกิดความเคยชิน เกษตรกรได้ล้มการรักษาโดยวิธีการรักษาแบบโบราณ การฟื้นฟูสมุนไพรมาใช้อีกครั้งในชุมชนจึงเป็นเรื่องยาก เพราะชาวบ้านขาดความเชื่อมั่นในการใช้ มีความยุ่งยากในการใช้ ให้ผลการรักษาไม่แน่นอน พืชหายาก ไม่รู้จักต้นไม่รู้สรรพคุณ โดยเฉพาะการขาดแคลนแหล่งข้อมูลเชื่อถือได้ ข้อมูลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมักไม่มีการจดบันทึก และส่วนมากผู้ทรงภูมิปัญญาในปัจจุบันจะมีอายุมากขึ้นทุกที ในขณะที่คนรุ่นกลาง และ คนรุ่นใหม่ ไม่รับการถ่ายทอด จึงไม่รู้สรรพคุณของต้นไม้มัที่เป็นยา ทำให้เกิดการสูญหายไปกับคนรุ่นเก่าได้ ดังนั้นโครงการนี้จึงเป็นความพยายามที่จะสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้สมุนไพรในการรักษาโรคโค – กระบือ และหาแนวทางพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย และเพื่อเป็นการจุดประกายให้เกิดการขยายผลใช้ภายในประเทศ ให้ประเทศชาติสามารถพึ่งพาตนเองได้ ลดการสูญเสียเงินตราต่างประเทศในการซื้อยาสัตว์ ลดต้นทุนการเลี้ยงสัตว์แก่เกษตรกร ลดผลตกค้างของสารเคมีในการผลิตเนื้อสัตว์ ได้ผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในที่สุด

1.3 วัตถุประสงค์

การวิจัย “การประมวลภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้สมุนไพรสำหรับโค กระบือในภาคตะวันตก” นี้ เพื่อศึกษาองค์ความรู้จากหมอพื้นบ้านการใช้สมุนไพรในโค-กระบือ ซึ่งส่วนมากไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์หรือมีใช้น้อยมาก ให้มีการจดบันทึกและนำไปสังเคราะห์ร่วมกับชุมชน ให้เกิดการกลับมาใช้ใหม่ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และทัศนคติในการดำรงชีวิตของชุมชนในสังคมยุคใหม่ที่พึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก และเคยชินกับการใช้ยาแผนปัจจุบันนี้ สิ่งสำคัญในกระบวนการสืบค้นองค์ความรู้ในครั้งนี้ คือ การสร้างจิตสำนึกและการเรียนรู้ร่วมกัน ให้เห็นปัญหาวิกฤติต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยในปัจจุบัน เพื่อหาทางออกร่วมกันในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นจุดแข็งของประเทศไทยมาพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัยอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นโครงการวิจัยนี้จึงกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในโค-กระบือ 2 ประการ คือ

1.3.1 เพื่อสังเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้สมุนไพรสำหรับโค-กระบือของเกษตรกรภาคตะวันตก

1.3.2 เพื่อให้ได้แนวทางวิจัย เพื่อต่อยอดภูมิปัญญาในด้านการใช้สมุนไพรสำหรับการผลิตโค-กระบือแบบพึ่งพาตนเองในภาคตะวันตก

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ได้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรสำหรับโคกระบือในภาคตะวันตก และนำมาเผยแพร่ใช้ในการลดค่าใช้จ่ายการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร

1.4.2 ได้ข้อมูลพื้นฐานประกอบการค้นคว้าวิจัยเพื่อพัฒนาต่อไป

1.4.3 ทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีเกิดความตระหนัก ให้คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และเกิดแนวร่วมขยายผลการนำสมุนไพรมาใช้ในการเลี้ยงโค-กระบือ

- 1.4.4 ได้ข้อสรุปเบื้องต้นเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนส่งเสริมและพัฒนาการใช้สมุนไพรจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะผลิตใช้ภายในประเทศและการพัฒนาเพื่อการส่งออกในอนาคต
- 1.4.5 หมอยาพื้นบ้านหรือเกษตรกรผู้ใช้พืชสมุนไพรได้รับการยกย่อง ทำให้มีความเชื่อมั่นในการให้พืชสมุนไพรรักษาโรค ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงสัตว์ และลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก
- 1.4.6 เกิดการกระตุ้นและสร้างเครือข่ายเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพรสำหรับโค – กระบืออย่างกว้างขวาง ภายในชุมชนและภายในประเทศ

1.5 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคโค-กระบือ ซึ่งคาดว่าจะยังมีการใช้อยู่ในพื้นที่ที่มีการเลี้ยงโค-กระบือพื้นเมืองหนาแน่น ดังนั้นจึงกำหนดพื้นที่สืบค้นข้อมูลในพื้นที่ระดับตำบลของ 11 อำเภอ 5 จังหวัด เพื่อเป็นการนำข้อมูลภูมิปัญญามาสังเคราะห์ร่วมกับตัวแทนชุมชนและนักวิชาการ

บทที่ 2

แนวคิดและปรัชญาที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น Indigenous Knowledge (29) หมายถึง ความรู้ที่คนในท้องถิ่นได้พัฒนามาเป็นเวลานานและยังต้องมีการพัฒนาต่อ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ทดลองใช้เป็นเวลานาน ประยุกต์ใช้ให้เข้ากับวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมนั้น ๆ มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้เฉพาะท้องถิ่นนั้น ๆ ท้องถิ่นอื่นสามารถใช้ได้ โดยมีคำที่ใกล้เคียงกัน คือ “Local Knowledge” “Traditional Knowledge”

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทย หมายถึงองค์ความรู้ ความคิด ความสามารถ และทักษะของคนไทย ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ เช่น กระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ประยุกต์ และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทย ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย (24)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ก่อร่างสร้างตัว ภายในระบบนิเวศท้องถิ่นเกิด และ พัฒนาขึ้นในกระบวนการที่คน และชุมชนปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศชุดหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะจำเพาะ ดินไม้ พืช สัตว์ แมลง สิ่งมีชีวิตเฉพาะถิ่น ฉะนั้นย่อมมีลักษณะจำเพาะ มีพืชสมุนไพร สัตว์ ยา อาหารเฉพาะถิ่น ที่สั่งสมและพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ การทำลายระบบนิเวศท้องถิ่น เช่น การปรับเปลี่ยนที่อยู่ทำกิน จึงเป็นการทำลายองค์ความรู้ และภูมิปัญญาที่มีคุณค่ามหาศาล ให้สูญหายไปไม่มีวันหวนกลับ (20)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ภูมิปัญญาสากล ทั้งสองคำมีกิมมิกที่ไปตรงกันข้ามกัน กล่าวคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มักตรงข้ามกับคำว่า วิทยาศาสตร์ตะวันตก ความเป็นสากล ความทันสมัย ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่พัฒนามาจากมหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย และบริษัทเอกชน ซึ่งใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์พิสูจน์ จากพื้นฐานที่ไม่มีสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจริงในชนบท แต่**ภูมิปัญญาท้องถิ่น**เป็นสิ่งที่พัฒนาจากการรู้จักสิ่งใกล้ตัว รู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร และรู้จักใช้ทรัพยากร รู้จักความสัมพันธ์ของทุกสิ่งที่อยู่ในวิถีชีวิตนำมาแก้ปัญหา เรียนรู้ตลอดเวลาภายใต้สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นๆ อาจใช้ความรู้จากภายนอกมาประยุกต์ให้เข้ากับท้องถิ่นได้

2.2 ความหมายการแพทย์แผนไทย

มีคำศัพท์ที่ใช้เกี่ยวกับการแพทย์แผนโบราณมากมาย และมีความหมายที่แตกต่างกัน(21) ซึ่งคำดั้งเดิมที่ใช้คือ “การแพทย์แผนโบราณ” หมายถึง การแพทย์แผนดั้งเดิมเป็นการแพทย์ที่สืบทอดกันมาไม่

เป็นวิทยาศาสตร์ ทำให้ความหมายแคบไม่สามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาพัฒนาได้ แต่มีคำสาเกตที่
ให้คำจำกัดความเฉพาะที่สื่อความหมายกับนานาชาติได้ ได้แก่

การแพทย์พื้นบ้าน Folk medicine หมายถึง การดูแลสุขภาพการรักษาเฉพาะกลุ่มชน โดยยังไม่มีมาตรฐานที่แน่นอนเน้นความเชื่อและประสบการณ์เฉพาะถิ่น มีการสืบทอดหลากหลาย เช่น ระหว่างศิษย์กับครู
หรือในครอบครัว ซึ่งยังไม่มีระบบแบบแผนการบริการและการเรียนการสอนที่แน่นอน

เวชกรรมชาติพันธุ์ Ethnomedicine หมายถึง ความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่สัมพันธ์กับโรคภัยเจ็บ อันเป็น
ผลมาจากการพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นการแพทย์พื้นบ้านที่มีความเชื่อและถือปฏิบัติกันมายาวนาน
จนกลมกลืนกับวัฒนธรรม เป็นวิถีเฉพาะพื้นที่จนเป็นเอกลักษณ์บ่งบอกการเป็นชาติพันธุ์นั้นๆ

การแพทย์แผนเดิม Traditional medicine หรือ Indigenous medicine หมายถึง วิถีดูแลรักษาโรคแบบ
โบราณ และการรักษาโรคตามกลุ่มชนชาติต่าง ๆ ก่อนที่จะมีวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ ใช้เรียกการแพทย์ที่
เห็นเป็นระบบชัดเจน มีองค์ความรู้ที่สรุปเป็นทฤษฎี มีตำรา มีการให้บริการ รวมทั้งถ่ายทอดอย่างเป็น
ระบบ และมีการแพร่กระจายจนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และมีเอกลักษณ์เป็นวิถีชีวิตในการดูแลสุขภาพ
ภาพของคนในประเทศนั้นๆ และมีความเป็นสากลที่แพร่หลายไปยังพื้นที่หรือประเทศอื่น ๆ อย่างแพร่
หลาย

การแพทย์แผนไทย ถือได้ว่า **Thai traditional medicine** เป็นแนวคิดแบบองค์รวมในการผสมผสาน
อย่างดี ระหว่างปรัชญาการดำเนินชีวิต ศาสนา และวิทยาศาสตร์แบบสังเกต ดังนั้นการดูแลสุขภาพและ
รักษาโรคสัตว์จึงเป็น “การแพทย์พื้นบ้าน” ตามคำนิยามข้างต้น เนื่องจากยังไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน และ
ยังไม่มีการเรียน การสอนอย่างเป็นระบบ สำหรับในต่างประเทศได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

Ethnoveterinary Medicine (32) ได้ให้ความหมายว่า เป็นการรักษาสภาพสัตว์ โดยใช้ความ
เชื่อ ความรู้ ทักษะ วิธีการ และ การปฏิบัติที่ให้บรรลุการรักษาสัตว์ หมายถึง การแพทย์ที่ผู้เลี้ยงสัตว์
ใช้ในการรักษาสภาพสัตว์ทุกอย่าง ยกเว้นการใช้ยาสมัยใหม่

การวิจัย พัฒนา และส่งเสริมการใช้ การรักษาสัตว์ของชนเผ่าท้องถิ่น

Ethnoveterinarian research Development and Extension หมายถึง องค์รวม สหวิทยาการ ของ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเกี่ยวข้องกับทักษะ วิถีปฏิบัติ ความเชื่อ เป็นนักปฏิบัติ และโครงสร้างของสังคม ที่
ทำให้บรรลุเป้าหมาย การเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาหาร ใช้งาน และเป็นรายได้ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ดังนั้น การ
เคลื่อนไหวให้เกิดการใช้ การรักษาสัตว์ท้องถิ่น จึงเป็นการส่งเสริมเชิง ปรัชญา สังคม ทางการ
เมือง ที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้นเป็นองค์รวม (34)

2.3 แนวคิดการพัฒนาบนพื้นฐานความยั่งยืน

จากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วย การพัฒนาอย่างยั่งยืน ณ กรุงโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริ
กาใต้ ปี 2002 ที่ผ่านมา ที่ถือเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทุกประเทศจะต้องมี

แนวทางการพัฒนาที่สมดุลทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งทุกด้านมีความเกี่ยวเนื่องกัน การกำจัดความยากจน การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนและการปกป้องและจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานเศรษฐกิจและสังคมเป็นเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน(39)

ความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” จากการวิจัยของ ชศ (20) ยืนยันชัดเจนจากการวิจัยเพื่อแสวงหาความเข้าใจในวิถีชีวิตและสังคมวัฒนธรรมของชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่าในสังคมปัจจุบัน เศรษฐกิจชุมชนกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นปมปัญหาที่ซับซ้อนเกินกว่าการใช้วิธีคิดเชิงเดี่ยว หรือการมองปัญหามิติเดียว ดังนั้น เศรษฐกิจชุมชนจะต้องมีความหลากหลายของวิถีปฏิบัติและความหลากหลายของธรรมชาติ ความหลากหลายของชนเผ่า และความหลากหลายของวัฒนธรรม เพื่อประกันความเสี่ยงไม่ให้นำเอาชีวิตไปผูกไว้กับระบบการผลิตเชิงเดี่ยว ที่ขึ้นอยู่กับตลาดภายนอก โดยเฉพาะต่างประเทศเป็นผู้กำหนด ประเทศไทยก็เป็นมาตุภูมิหนึ่งของสมุนไพรเพราะอยู่ในเขตร้อนชื้น และรากฐานยาสมุนไพรทุกชนิดได้มาจาก ป่าเขตร้อนชื้น ซึ่งมีเพียง 7 % ของพื้นโลก ซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชสมุนไพรที่มีความหลากหลายและมีสรรพคุณที่คนรุ่นเก่าได้ใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพและรักษาโรคโดยการทดลอง ปรุงตำรับจนเป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถรักษาโรคได้ เกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมากมาย

แนวคิดแบบพึ่งพาตนเองของหมอพื้นบ้าน โดยปลูกพืชสมุนไพร ดันไม้ไผ่รอบบ้าน ซึ่งสามารถกินได้ทั้งในรูปของอาหารและยา การรักษาพยาบาลแบบพึ่งพาตนเองเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยๆ เช่น ท้องอืด ท้องเสีย ไข้หวัด ไอ โรคกระเพาะ เป็นแผล เป็นต้น หมอพื้นบ้านจะรู้จักต้นไม้ รู้จักสรรพคุณ รู้จักโรคและวินิจฉัยอาการได้ จะมีตำรายาสมุนไพรที่เก็บเอาตามบ้านเรือน หวไร่ปลายนา ป่าละเมาะใกล้บ้าน มีวิธีการรักษาป่าไม้เก็บพืชจากป่ามากเกินไป นำออกมาเท่าที่จำเป็นมารักษาโรค ทำให้ประหยัดเงินตรา และลดการพึ่งพาต่างประเทศ จึงเป็นแนวทางที่ต้องการการส่งเสริมสนับสนุนอย่างเป็นระบบ

2.4 หมอพื้นบ้านวิถีคิดและภูมิปัญญาที่แตกต่าง

หมอพื้นบ้านเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจาก ประการแรก มีความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพคนในชุมชน ประการที่ 2 บทบาทในการสืบสานและถ่ายทอดองค์ความรู้แพทย์พื้นบ้านให้คนรุ่นใหม่ เนื่องจากรู้จักโรค รู้จักวิธีรักษา รู้จักต้นไม้และสรรพคุณทางยา ประการที่ 3 บทบาทในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การส่งเสริมสุขภาพด้วยการปลูกพืชหลากหลาย นอกจากนี้หมอพื้นบ้านจะมีจริยบรรณในวิชาชีพและวิถีคิดที่เป็นองค์รวม เช่นจากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ หมอพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงเป็นปูชนียบุคคล

พ่อทองอ่อน ลิทธิไกรพจน์ อายุ 89 ปี แห่งอำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ได้เล่าว่า” พืชสมุนไพรมี 3 อย่าง คือ ชนิดที่ปลูกเพื่อขาย เช่น ไพล ขมิ้น ชนิดเกิดเองบริเวณบ้าน และชนิดที่เกิดตามหัวไร่ ปลายนา

ตามโคก ป่าหรือที่สาธารณะ แต่หมอยาจะนำมาใช้เท่าที่จำเป็นโดยยึดหลักไม่ทำลายต้น ไม่ตัดทั้งต้น เช่น ต้นขี้เหล็ก 1 ต้น จะมีกินตลอดทั้งปี โดยตัดกิ่งที่ละกิ่งใช้จนวนรอบ รักษาต้นไว้ไม่เอาจากธรรมชาติมากเกินไป ต้นเถาวัลย์เปรียง พบบนภูเขาตัดเอาแค่สอกเดียวพอใช้และเอาลงมาได้ แต่ถ้าโลภมากตัดทั้งต้น แต่เอามาไม่หมด ก็เกิดการสูญเสีย ฉะนั้นจะต้องรู้ว่าตัดแค่ไหนจึงจะพอดี ไม่หาประโยชน์ทางการค้า ต้องอนุรักษ์ไว้เพื่อให้มีกินตลอดชีวิต นอกจากนี้พ่อทองอ่อนยังเล่าว่า ต้นไม้แต่ละภาคจะมีสรรพคุณทางยาต่างกัน ภาคอีสานจะให้ต้นไม้ที่มีสรรพคุณทางยาสูงแม้ต้นไม้ชนิดเดียวกัน”

พ่อพรหม ปักขาสวย อายุ 92 ปี ตำบลนาข่วง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เป็นหมอมกลางบ้านรักษาคนมาตั้งแต่อายุ 25 ปี เล่าว่า “จรรยาหมอยาเป็นเรื่องสำคัญเน้นการช่วยเหลือคนที่เดือดร้อนมาพึ่งยามเจ็บป่วย ต้องไม่ทำเป็นการค้า ต้องมีคุณธรรม” ฉะนั้นการศึกษามิปัญญาท้องถิ่น ต้องทำความเข้าใจต่อแนวคิดขององค์ความรู้ที่เป็นองค์รวม ไม่คว่นำความคิดเชิงวิทยาศาสตร์จากอีกพื้นที่หนึ่งที่มีระบบนิเวศน์ที่ต่างกัน หรือจากห้องทดลองไปตัดสิน

พ่อทองอ่อน สิทธิไกรพจน์
จังหวัดขอนแก่น

พ่อพรหม ปักขาสวย
จังหวัดเพชรบุรี

โรคสัตว์ที่เป็นปัญหาของเกษตรกร

การดูแลสุขภาพสัตว์เบื้องต้นสำหรับเกษตรกรนั้น ผู้เลี้ยงจะเข้าใจ การเลี้ยงสัตว์ วิธีการเลี้ยงดู การจัด การดูแลสัตว์และการให้อาหารสัตว์ โดยเรียนรู้จากประสบการณ์และการแสวงหาความรู้ที่ไม่ใช่วิชาการ สมัยใหม่มากนัก เนื่องจากความรู้ภูมิปัญญามีอยู่ทั่วไปในชุมชน เพียงแต่ไม่ได้นำมาใช้และเกิดการยกย่อง อย่างเป็นระบบ ส่วนมากผู้เลี้ยงที่มีความมั่นใจในการดูแลสัตว์แบบดั้งเดิมจะเน้นการป้องกันมากกว่าการ รักษา สำหรับโรคที่เป็นปัญหาในการเลี้ยงของเกษตรกรรายย่อย สามารถแบ่งแยกได้ 3 ประเภท

- โรคที่เป็นเฉียบพลันรุนแรงหรือโรคระบาด: การใช้ยาแผนปัจจุบันเช่นยาปฏิชีวนะยังมีความจำเป็นยังมีความจำเป็น
- โรคที่ธรรมดาและเรื้อรัง : เช่น โรคหวัด โรคผิวหนัง โรคขาดอาหาร พยาธิภายใน จี๊ดร้อน ท้องอืด ท้องเสียที่ไม่รุนแรง เป็นต้น ควรพิจารณาใช้การแพทย์พื้นบ้าน เนื่องจากการใช้ ยาปฏิชีวนะทำให้เชื้อโรคดื้อยาและตกค้างในเนื้อสัตว์
- โรคที่เป็นปัญหา : เช่น เห็บ เหา การใช้ทั้งการแพทย์แผนใหม่และแผนโบราณ รวมถึงการจัดการ เลี้ยงอย่างถูกหลักสุขาภิบาลจะเป็นทางออกที่ดี

2.5 การทดสอบทางคลินิกการใช้สมุนไพรในโค-กระบือ

การใช้สมุนไพรในโค-กระบือ ที่เป็นผลการทดลองทางวิทยาศาสตร์มีน้อยมาก นอกจากเป็นการบอกเล่า ผลการรักษาตามภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังเช่น

โรคพยาธิภายในและภายนอก

สะแกนา *Combretum quadrangulare* Kurz COMBRETACEAE (28)

- ใช้รักษาพยาธิในวัว โดยให้กินเมล็ดสะแก พบว่าจำนวนไข่พยาธิไส้เดือน *Neoscaris vitulorum* ลดลงจนไม่พบอีกใน 1-3 สัปดาห์ต่อมา
- สำหรับคน ใช้เมล็ดแก่ 1 ช้อนโต๊ะ ตำให้ละเอียด ทอดกับไข่ 1 ฟอง ให้เด็กรับประทานจะเป็น พยาธิไส้เดือน

น้อยหน่า *Annona squamosa* Linn. ANNONACEAE (28)

- ใช้รักษาเหาในคน โดยตำใบน้อยหน่า 3-4 ใบ ให้ละเอียดคลุกกับเหล้าขาว คั้นเอาน้ำ นำมาทา ให้ทั่วศีรษะ เอาผ้าคลุมไว้ 10 นาที ใช้หวีสาออก
- ใช้เมล็ดน้อยหน่าบดคั้นกับมะพร้าว ในอัตราส่วน 1:2 กรอบเอาน้ำชุบทาให้ทั่วศีรษะ ใช้ผ้าโพก ไว้ 1-2 ชั่วโมง) ข้อควรระวังอย่าให้เข้าตา

มะหาด *Artocarpus lokoocha* Roxb. MORACEAE

- เคี้ยวแก่นมะหาดกับน้ำจนเกิดฟอง ช้อนฟองขึ้นมาทิ้งให้แห้ง ทำให้เป็นผง เรียกว่า บวกหาดรับประทานกับน้ำเย็น ครั้งละ 1-2 ช้อนชา (3-5 กรัม) ก่อนอาหารเช้า หลังจากกินบวกหาดแล้ว 2 ชั่วโมง ให้กินดีเกลือตาม
- การทดลองในลูกโค – กระบือ และแพะ (38) โดยใช้ผงมะหาด ขนาด 40 มิลลิกรัมต่อน้ำหนัก 1 กก. ของลูกโค-กระบือ และ แพะ อายุ 3-4 เดือน ให้กินตอนเช้า พบว่า มีประสิทธิภาพสูงมากในการลดจำนวนไข่พยาธิตัวแบน (*Moniezia benedeni*) แต่ไม่มีประสิทธิภาพในการลดไข่พยาธิตัวกลม พวก Strongylroids ของลูกโค-กระบือ และ แพะ เนื่องจากเนื้อไม้ หรือบวกหาดมีสารพวก Hydroxystigene ซึ่งมีประสิทธิภาพในการขับพยาธิตัวแบนได้ และพบว่ามะหาดปลอดภัยต่อลูกสัตว์ทั้ง 3 ชนิด

มะขาม *Tamarindus indica* Linn. FABACEAE

- มีข้อมูลการใช้มะขามรักษาโรคพยาธิไส้เดือนโดยนำเมล็ดมาคั่วและกะเทาะเปลือกออก แล้วนำมาแช่ในน้ำเกลือจนนิ่ม รับประทานประมาณ 20 – 30 เมล็ด สามารถขับพยาธิตัวกลมได้ (26)

มะเกลือ *Diospyros mollis* Gagnep. EBENACEAE

- การทดลองในลูกโค-กระบือ (30) ได้ทดลองใช้มะเกลือสกัดขนาด 25,30 และ 125 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม ลูกโค- กระบือ อายุ 1-6 เดือน พบว่า มะเกลือสกัดขนาด 25 และ 30 มิลลิกรัม ไม่มีผลทำให้ไข่พยาธิลดลง แต่ขนาด 125 มิลลิกรัม พร้อมกับการใช้ NaCHO_3 เพื่อให้เกิด closure reflex มีผลทำให้พยาธิตัวกลม และพยาธิเส้นด้าย (*Strongylroids papillosus*) และ (*Neoascaris vitulorum*) ลดลง แต่ไม่มีผลต่อพยาธิพวก Trichonematidae
- ในคน ใช้ผลมะเกลือ 10 ลูก หรือเท่ากับอายุ แต่ไม่เกิน 25 ผล ตำกับเกลือและน้ำสะอาดคั้นเอาน้ำให้ได้ 1 แก้ว ดื่มตอนเช้า ใช้รักษาโรคพยาธิ
- ในควาย (5) ได้รวบรวมตำรับยาที่ใช้มะเกลือรักษาโรคพยาธิกระบือทั่วประเทศ ได้ทั้งสิ้น 57 ตำรับ เช่น
 - ตำรับที่ 1 ใช้มะเกลือโขลกกับเกลือ ตำให้แหลก แล้วใส่น้ำ คั้นเอาน้ำ กรอกให้ควายกิน ควายจะถ่ายพยาธิออกมา
 - ตำรับที่ 2 บดลูกมะเกลือ 75 กรัม บวกหาด 5 กรัม ดีเกลือไทย 3 กรัม ผสมน้ำ 30 ลบ.ซม. ให้ควายกินครั้งเดียวตอนเช้ามื้อก่อนออกคอก

สารออกฤทธิ์ของมะเกลือต่อพยาธิ คือ diospyrol diglucoside ซึ่งละลายน้ำได้ดี จึงไม่ถูกดูดซึมผ่านลำไส้ แต่ถูกพยาธิกินเข้าไป ทำให้พยาธิตาย นอกจากนี้ มะเกลือมีพิษที่มีผลต่อประสาทในคน เมื่อใช้ ควรระวัง ดังนี้ ใช้ผลสด ควรรับประทานทันที ห้ามปั่นกับน้ำปูนใส เพราะทำให้สารสำคัญสลายได้ สารกลุ่ม phenolic ซึ่งดูดซึมได้ดี อาจทำให้ตาบอดได้ หากมีอาการตามัว ควรรีบส่งโรงพยาบาล (26)

โรคพยาธิภายนอก

จากการวิจัยของ ณรงค์ (3) กล่าวว่า การใช้สารสกัดจากพืชที่มีฤทธิ์ฆ่าเห็บ-เหา ในสัตว์มีความสำคัญ เนื่องจากสารเคมีที่ใช้มีอันตรายต่อผู้ใช้และสัตว์มาก รวมทั้งตกค้างสะสมในสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญเป็นยาที่นำเข้าจากต่างประเทศทั้งหมด อีกทั้ง เห็บ หมัด เหา ของโคและสุนัข ก่อให้เกิดการสูญเสียทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมมากมายมหาศาล ทำให้สัตว์น้ำหนักลด สุขภาพทรุดโทรม นอกจากนี้ยังเป็นพาหะนำโรค โดยเฉพาะเห็บ จะนำโรคพยาธิเม็ดเลือดบาบีเซียในสุนัข โรคไข้เห็บในโค และเป็นตัวแพร่เชื้อโรคอะนาพลาสโมซิส อีกทั้งทำให้เห็บคือยา ต้องใช้ยาที่แพงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น ผู้วิจัยและคณะ จึงได้ทดลองใช้สารสกัดจากพืชสมุนไพรกว่า 100 ชนิด พบว่า มีฤทธิ์ฆ่าเห็บตัวอ่อน ตัวแก่ อย่างเฉียบพลัน และอย่างเชื่องช้าหลายชนิด สรุปว่า พืชที่มีฤทธิ์ฆ่าเห็บตายได้สูง ที่เกษตรกรสามารถสกัดสารออกฤทธิ์ได้ง่าย มี 6 ชนิด ได้แก่

- * เมล็ดน้อยหน่า (Sugar apple seeds, *Annona squamosa* Linn.)
- * เมล็ดมันแกว (Yam bean seeds, *Pachyrhizus erosus* Linn.)
- * ใบตะไคร้แกง (Lemon grass, *Cymbopogon citrate* Stapf.)
- * ใบตะไคร้หอม (Citronella grass, *Cymbopogon nardus* Rendle.)
- * เปลือกผิวส้ม (Peel of *Citrus spp.*)
- * มะขามเปียก (Tamarind fruits, *Tamarindus indicus* Linn.)

นอกจากนี้คณะผู้วิจัยพบว่า สารสกัดจากเมล็ดน้อยหน่าจะดีที่สุด หาง่าย ราคาถูก มีฤทธิ์ฆ่าเห็บเร็ว เลือดสลายเร็ว และสารสกัดที่ได้สามารถเจือจางได้มาก นอกจากนี้ เกษตรกรสามารถผลิตสารสกัดจากเมล็ดน้อยหน่า แทนยาฆ่าเห็บสังเคราะห์ที่นำเข้าจากต่างประเทศ โดยวิธีการ ดังนี้

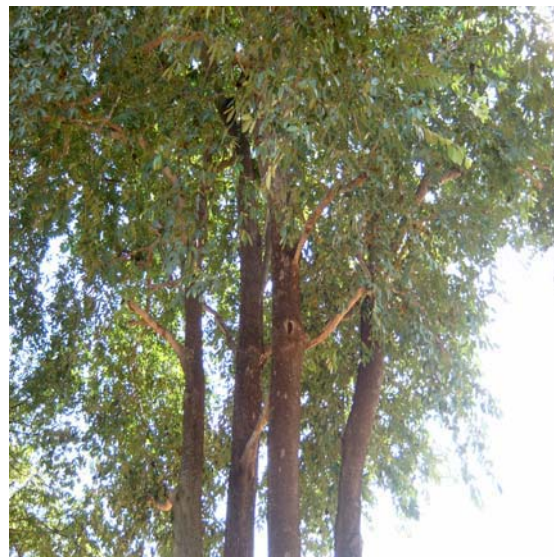
1. บดเมล็ดน้อยหน่าให้เป็นผง แช่วด้วยน้ำที่มีแอลกอฮอล์ 10 % ปริมาตร 2 เท่า ของน้ำหนักผงเมล็ดน้อยหน่า แช่วทิ้งคืนไว้หนึ่งคืน
2. กรอง คั้น เก็บส่วนน้ำไว้เป็นหัวเชื้อ
3. นำหัวเชื้อไปผสมกับ 10 % แอลกอฮอล์ ใช้น้ำ 6 เท่าของหัวเชื้อ แล้วกรองคั้นส่วนน้ำมารวมกันทั้งหมด ใช้ฉีดพ่นให้โดนเห็บบนตัวโค และสุนัข จะฆ่าได้ทั้งเห็บ ตัวอ่อน รุ้น และเห็บตัวแก่
4. สัปดาห์ต่อไป จะมีเห็บตัวอ่อนขึ้นมาใหม่ ให้เจือจางหัวเชื้อ 300 เท่า พ่นฆ่าเห็บตัวอ่อนเป็นประจำทุกสัปดาห์ ติดต่อกัน 8 – 16 สัปดาห์ขึ้นไป สำหรับสุนัขใช้สารสกัดเข้มข้น ตามข้อ 3 พ่นทุกสัปดาห์
5. โค 1 ตัว ใช้เมล็ดน้อยหน่า 10 เมล็ด ต่อหนึ่งสัปดาห์ น้อยหน่า 1 ลูก จะให้เมล็ดเฉลี่ย 36 เมล็ด และสารสกัดแล้ว มีอายุการใช้งาน 1 สัปดาห์ แต่ถ้าเก็บในตู้เย็นเก็บได้ 3 เดือน
6. สารออกฤทธิ์ในเมล็ดน้อยหน่า คือ สควอโมซิน (Squamocin)

มะขามเปียก ใช้ผลิตสารสกัดที่มีฤทธิ์ฆ่าเห็บโค ได้ดังนี้

- สกัดสารโดยแช่มะขามเปียกในน้ำหรือ ใน 10 % แอลกอฮอล์ โดยใช้น้ำ หรือ 10 % แอลกอฮอล์ ในปริมาตร 5 เท่า ของน้ำหนักเนื้อมะขาม แช่ค้างคืน 1 คืน แล้วเทเฉพาะสารละลาย ฟันเห็บตัวแก่จะตาย โดยฟันให้เปียกโชกนาน ๆ
- สารออกฤทธิ์ฆ่าเห็บโค ในมะขามเปียก คือ กรดอินทรีย์ที่มีในมะขาม

ลูกมะเกลือ *Diospyros mollis* Gagnep.

ต้นมะเกลือ *Diospyros mollis* Gagnep.

ต้นสะแกนา *Combretum quadrangulare* Kurz

ต้นมะหาด *Artocarpus lokoocha* Roxb.

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 กระบวนการวิจัย

กระบวนการจัดเวทีสืบค้นข้อมูลในครั้งนี้ เป็นกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์(positive thinking) และการคิดเชิงระบบ (system thinking) ในประเด็นต่างๆที่เป็นองค์ร่วมต่อวิถีชีวิตของคนไทยที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามกระแสสังคมโลกในภายภาคหน้า ที่มีเปลี่ยนแปลงเร็วมาก ซึ่งคนไทยจำเป็นต้องพึ่งพาตนเองภายในประเทศให้มากที่สุด วิทยาการกระบวนการได้นำเสนอปรับแนวคิดของผู้ร่วมเวที ปลุกจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญของสมุนไพร ในกระบวนการผลิตอาหารสำหรับมนุษย์ ตามกระแสความต้องการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยต่อสุขภาพ ได้แก่

- ก. **ทำไมต้องพัฒนาการใช้สมุนไพร**ในการดูแลและรักษาสุขภาพสัตว์ เนื่องจากการใช้ยาแผนปัจจุบัน สารเคมี สารเร่งการเจริญเติบโตในกระบวนการเลี้ยงสัตว์ มีผลทำให้เกิดสารตกค้างในผลิตภัณฑ์เนื้อสัตว์ นม ที่คนบริโภคแล้ว ทำให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพของตน และผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้
 - ทำให้เสียค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงสัตว์แพง
 - ทำให้สูญเสียเงินตราต่างประเทศ ซื้อยาเคมี
 - เกิดการไม่พึ่งพาตนเอง เป็นทาสเศรษฐกิจของต่างประเทศตลอดเวลา
- ข. **การสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นตำรับยา** จากการที่หมอยาพื้นบ้านไม่ได้รับการยอมรับ ถูกดูถูก ละเลย ไม่มีการใช้ประโยชน์ จึงทำให้สูญเสียโอกาสในการพัฒนา โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ไม่ยอมรับ จึงไม่มีการเรียนรู้และรับการสืบทอด ทำให้ไม่รู้จักต้นไม้มารู้จักสรรพคุณ ไม่เห็นคุณค่าจึงทำลายทิ้ง ผลที่ตามมา ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพของพรรณไม้ถูกทำลาย ระบบนิเวศน์ท้องถิ่นเปลี่ยนแปลง ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการรักษาโรค หรือตำรับยารักษาโรคสัตว์ต่างๆ ถ้าไม่ได้รับการถ่ายทอด จะสูญหายไปกับผู้เฒ่า ผู้แก่ที่นับวันจะมีอายุมากขึ้น ต้องสร้างความตระหนักขึ้นในชุมชนให้มีการสืบทอดการแพทย์พื้นบ้าน
- ค. **แนวโน้มในอนาคต** ผู้คนทั่วโลกนิยมการบริโภคอาหารที่ผลิตจากกระบวนการผลิตจากธรรมชาติมากขึ้น หรือที่เรียกว่าเกษตรกรอินทรีย์ เนื่องจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันไม่ได้เกิดจากเชื้อโรค เช่น โรคมะเร็ง โรคหัวใจ โรคไขมันอุดตันในเส้นเลือด โรคเบาหวาน และโรคความดันเหล่านี้เกิดจากอาหารการกิน การบริโภค สิ่งแวดล้อม มลพิษจากการทำเกษตรแผนใหม่ที่ทำลายสิ่งแวดล้อม และทำลายความหลากหลายของพืชพรรณ
- ง. **โอกาสในการพัฒนาใช้สมุนไพร** ทดแทนยาปฏิชีวนะ และสารเร่งการเจริญเติบโตในกระบวนการผลิตสัตว์ จึงมีมากในอนาคตข้างหน้า เพราะประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้น ที่เป็นถิ่นกำเนิดของพืช

สมุนไพรมากมาย รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในการรักษาโรคต่างๆ ยังคงมีอยู่

ฉะนั้นในกระบวนการปลูกจิตสำนึกของชุมชนที่เข้าร่วมเวทีในการระดมสมอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันนี้ จะทำให้ตำรับยาสมุนไพรรักษาโรคสัตว์ได้รับการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนกันเกิดขึ้นในเวทีครั้งนี้

3.2 ขั้นตอนการวิจัย

3.2.1 สืบค้นข้อมูลภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรรักษาสัตว์จากฐานข้อมูล และเอกสารที่มีการจัดบันทึกไว้ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลเบื้องต้นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน รวมทั้งการศึกษาข้อมูลการแพทย์พื้นบ้าน แนวคิด และปรัชญาที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เข้าใจและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างถูกต้อง

3.2.2 สืบค้นข้อมูลปัญหาท้องถิ่นการใช้สมุนไพรรักษาสัตว์จากหมอพื้นบ้าน ผู้รู้ ผู้ใช้ หรือผู้ที่เคยใช้ในชุมชน โดยการจัดเวทีชาวบ้านในระดับอำเภอ มีขั้นตอนดังนี้

3.2.2.1 สำรวจพื้นที่ที่ยังมีการใช้ตำรับยาสมุนไพร ในการดูแลสุขภาพโค-กระบือ เป็นสถานที่จัดเวทีในอำเภอ

3.2.2.2 คัดเลือกผู้เข้าร่วมเวที จำนวนเวทีละ 20-30 คน เป็นหมอยาพื้นบ้าน ผู้รู้ ผู้ใช้ หรือเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ที่เคยใช้ตำรับยาสมุนไพรดูแลสุขภาพสัตว์

3.2.2.3 การจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โรคที่เกิดขึ้นบ่อยและตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ ความคิดเห็น สังเกตการโต้ตอบของผู้เข้าร่วมเวที และทัศนคติของผู้เข้าร่วมเวทีต่อการนำสมุนไพรมาใช้ใหม่ในชุมชน รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการตระหนักถึงการใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

3.2.3 เก็บข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในพื้นที่เป้าหมาย ในด้านเศรษฐกิจและสังคม วิถีชีวิตชุมชนในการเลี้ยงสัตว์ ทัศนคติของเกษตรกรต่อการใช้สมุนไพรรักษาโรคโค-กระบือ โดยการออกแบบสอบถามให้อาสาสมัครเก็บข้อมูลในหมู่บ้าน

3.2.4 จัดเวทีสัมมนาอาสาสมัคร และครูภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในสัตว์ เป็นเวลา 1 วัน

* **คัดเลือกผู้เข้าร่วมเวทีจาก** ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา ผู้มีแนวคิดการพัฒนา จากเวทีสืบค้นภูมิปัญญา 11 เวที จำนวนเวทีละ 2 คน ปลุสสัตว์อำเภอหรือเจ้าหน้าที่ปลุสสัตว์ในอำเภอที่เกี่ยวข้อง อำเภอละ 1- 2 คน นักวิชาการจากกรมส่งเสริมการเกษตร และกรมปศุสัตว์ และวิทยากรผู้มีประสบการณ์ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

* **วัตถุประสงค์**

1. เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น มุมมอง ค้นหาทางออกร่วมกับวิทยากร

2. เพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายคนที่มีแนวร่วมเดียวกันในการสนับสนุนเกื้อกูลกัน และร่วมกันหาทางออกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในอนาคต

3.2.5 วิเคราะห์ และสังเคราะห์ องค์ความรู้ ที่ได้จากกระบวนการที่กล่าวมาแล้ว เพื่อเลือกสรรมาใช้ประโยชน์

3.2.6 จัดเวทีสัมมนาระดมความคิดเห็น จากนักวิชาการ สาขาสัตว์ สาขาพืช สาขาวิทยาศาสตร์ สาขาสังคม สาขาพัฒนาชุมชน และครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจากเวทีสืบค้นข้อมูล เพื่อหาข้อมูลสรุปสถานภาพขององค์ความรู้ด้านการนำตำรับยาสมุนไพรมาใช้รักษาโรคโค-กระบือ และหาแนวทางต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำไปเป็นแนวทางพัฒนาต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล

4.1 ผลการจัดเวทีชาวบ้านสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการดูแลสุขภาพโค-กระบือ

ในพื้นที่ 5 จังหวัด 11 อำเภอ ดังนี้

จังหวัด	อำเภอ	สถานที่
นครปฐม	เมือง	ฟาร์มโคเนื้อนายสุวรรณ จงอิ้ว ตำบลโพรงมะเดื่อ
ราชบุรี	สวนผึ้ง	องค์การบริหารส่วนตำบล ตะนาวศรี
เพชรบุรี	บ้านลาด	ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีตำบลตำหรุ
	แก่งกระจาน	ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีตำบลแก่งกระจาน
	เมือง	บ้านพ่อพรหม ปึกษาสวย หมอพื้นบ้านตำบลนานาวุ้ง
กาญจนบุรี	เมือง	องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า
	ไทรโยค	องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา
	ทองผาภูมิ	กลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรบ้านคงไกรง์ ตำบลหินลาด
ประจวบคีรีขันธ์	เมือง	สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
	บางสะพาน	ศาลาประชาคม อำเภอบางสะพาน
	บางสะพานน้อย	ฟาร์มบางเบิด มจ.สิทธิพร กฤษฎาคาร

เวทีที่ 1 บ้านนายสุวรรณ จงอิ้ว ตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 22 คน

ผลสรุปจากเวทีที่ 1

1. ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนมากมีอาชีพเลี้ยงโคขุน โดยซื้อโค หรือโคพันธุ์มาขุนในคอก ผสมอาหารข้นให้กิน ซึ่งทำรายได้ให้มากกว่าอาชีพการเกษตรอื่นๆ แต่มีข้อเสียต้องลงทุนสูงในการซื้อพันธุ์โคมาขุน
2. มีการใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคน้อยมาก เนื่องจากเป็นการเลี้ยงสัตว์เป็นการค้าระยะสั้นที่ลงทุนสูง ผู้เลี้ยงไม่กล้าเสี่ยงใช้สมุนไพรรักษาโรค เพราะใช้เวลารักษานาน ส่วนยาแผนปัจจุบันได้ผลทันที
3. ก่อนการจัดเวที จากการสอบถามผู้เลี้ยงสัตว์ที่เข้าร่วมเวที มีที่ทำขอมรับการใช้สมุนไพรน้อยมาก เนื่องจากกรอบวิธีคิดและการผลิตปศุสัตว์ของเกษตรกรกลุ่มนี้รับวิธีคิดการเกษตรแผนใหม่ที่พึ่งปัจจัยการผลิตภายนอกมาตลอด
4. หลังจากจัดเวทีกระตุ้นจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองภายในประเทศ และหาทางออกร่วมกันอันเป็นทางรอดของสังคมไทยแล้วนั้น ผู้เข้าร่วมเวทีหลายรายได้เห็นด้วยกับคณะผู้วิจัยในการพลิกฟื้นการใช้

สมุนไพรสำหรับสัตว์อีกครั้ง นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนะว่า ควรให้มีหน่วยงานที่ปลูกจิตสำนึกของชุมชนให้มาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปฏิบัติ ในการพึ่งพาตนเอง พัฒนาของดีทำเป็นจุดเด่นของไทย โดยจัดกระบวนการที่ให้ผู้สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำหมู่บ้าน ได้มีจิตสำนึก ร่วมซึ่งจะทำให้หันกลับมาใช้สมุนไพรในการพึ่งพาตนเองได้

- ถึงแม้ว่าจะมีการใช้สมุนไพรน้อย แต่ผู้เข้าร่วมเวทีสามารถบอกคำรับยารักษาโรคที่เกิดขึ้นเป็นประจำได้ และยอมรับว่าใช้ได้ผลมาแล้ว เช่น โรคท้องอืด ท้องเสีย โรคไข้สามวัน คำรับยาบำรุงร่างกายโค เป็นต้น โดยมีชาวบ้านสามารถเก็บยาสมุนไพรที่ขึ้นอยู่รอบๆ บ้านมาให้ดูเป็นตัวอย่างได้ เช่น ใบแจง แสมสาร หญ้าตดหมุดตหมา ฟ้ายะลวยโจร ไพล หญ้าเกล็ดหอย เป็นต้น

เวทีที่ 2 สถานที่ องค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง อำเภอดอนาวาส จังหวัดราชบุรี

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 22 คน มาจากตำบลดอนาวาส สวนผึ้ง บ้านบึง และท่าเคย

ผลสรุปจากเวทีที่ 2

- ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนมากเป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง มีอาชีพทำไร่ ทำสวน เลี้ยงโคฝูง รายละเอียด 50-100 ตัว เลี้ยงเป็นอาชีพเพื่อผลิตลูกขาย
- ผู้เข้าร่วมเวทียังมีภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร แต่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลไม่มาก มีทั้งผู้มีอายุมาก จำไม่ได้ หรือผู้มีอายุน้อยเป็นตัวแทนเข้าร่วมประชุมก็ไม่มีองค์ความรู้
- จากเวทีนี้ได้ข้อมูลคำรับน้อยมาก โดยให้ข้อคิดเห็นว่า การรับบริการรักษาโรคจากสัตวแพทย์ หรือการใช้ยาแผนปัจจุบันง่าย สะดวก ทำให้เลิกใช้สมุนไพร

เวทีที่ 3 สถานที่ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ตำบลตำหรุ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 20 คน จากหลากหลายตำบล ของอำเภอบ้านลาด

ผลสรุปจากเวทีที่ 3

- ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนมากเลี้ยงโคพื้นเมือง วัวลาน โคลูกผสมเป็นส่วนใหญ่ มีความรู้การใช้สมุนไพร รักษาโรคโค-กระบือ ดีมาก
- ผู้เข้าร่วมเวที มีความรู้ และยังใช้สมุนไพร ในการดูแลสุขภาพ และรักษาโรคโค มีความกระตือรือร้น ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล
- สถานที่จัดประชุมเป็นที่พักในการจัดทำกิจกรรมการเกษตรของตำบล มีพืชสมุนไพรปลูกไว้ศึกษาหลายชนิด
- ผู้ร่วมเวที ให้ข้อคิดการใช้สมุนไพรรักษาโรคนั้นมีข้อจำกัด กล่าวคือ พืชหายาก ออกฤทธิ์ในการรักษาช้าไม่ทันใจ วิธีปรุขยาขุ่ยยาก ต้องใช้พืชหลายชนิดผสมกัน
- ผู้ร่วมเวทีเสนอให้มีการวิจัยในท้องถิ่น โดยใช้สัตว์ของชาวบ้านในการศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดความมั่นใจ

6. การจัดเวทีครั้งนี้เป็นการกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มสนใจเดียวกัน

เวทีที่ 4 สถานที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัด เพชรบุรี

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 20 คน จากหลายตำบลของอำเภอแก่งกระจาน

ผลสรุปจากเวทีที่ 4

1. ส่วนมากมีอาชีพเลี้ยงโคเนื้อ และ โคนม ปัจจุบันมีการใช้สมุนไพรรักษาโรคน้อยมาก
2. มีความต้องการใช้สมุนไพรรักษาโรคคนและสัตว์เพื่อการพึ่งพาตนเอง และลดรายจ่ายการเลี้ยงสัตว์ แต่ยังไม่ใช้เนื่องจาก ขาดความเชื่อมั่นในการใช้ สูตรและตำรับไม่แน่นอน ไม่ชัดเจน และการจับสัตว์หรือบังคับสัตว์ในการให้ยาสำหรับโคที่เลี้ยงเป็นฝูงจะยากมาก ดังนั้น ควรพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ได้ง่าย เช่น ยาถ่ายพยาธิ ควรจะมีตำรับที่ถ่ายพยาธิได้ครอบคลุม
3. ผู้เลี้ยงสัตว์ต้องการให้นักวิจัยพิสูจน์ผลของการรักษาที่ได้ผลแน่นอน และต้องให้มีการวิจัยในพื้นที่ของชาวบ้าน เพื่อให้เห็นผลที่ปฏิบัติได้จริง จะทำให้เกิดการใช้ และเกิดการบอกต่อขยายผลต่อไป

เวทีที่ 5 สถานที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 24 คน จากหลายตำบลในอำเภอเมือง

ผลสรุปจากเวทีที่ 5

1. ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนมากเลี้ยงโคเนื้อเป็นโคพื้นเมืองเป็นฝูง และเลี้ยงโคนม
2. มีการใช้สมุนไพรบ้าง และมีความรู้เรื่องสมุนไพร แต่ไม่รู้เรื่องสรรพคุณทางยา และสารออกฤทธิ์
3. ผู้เข้าร่วมเวทีเห็นด้วยในการนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคสัตว์อีกครั้ง แต่เสนอให้มีกลไกของรัฐสนับสนุน อย่างจริงจัง และต่อเนื่อง มีการติดตามประเมินผลเป็นระยะ
4. ในเวทีนี้ได้ตำรับสมุนไพรรักษาโรคเต้านมอักเสบ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลได้ทดลองใช้กับโคนมของตนเองได้ผลมาแล้ว คือ การใช้พญางิ้ว และเจตมูลเพลิงให้โคนมกินสดๆ ในรางอาหาร (ถ้าเป็นน้อย) แต่ถ้าเป็นมาก ให้ใช้ถอนต้นพญางิ้วทั้ง 5 ต้มกับน้ำตาลทรายแดง ให้โคนมที่เป็นเต้านมอักเสบกินวันละครั้ง 3 วัน จะหายจากน้ำนมขุ่น สามารถส่งน้ำได้ภายใน 3 วัน แต่ถ้าใช้ยาปฏิชีวนะจะต้องดส่งนมไม่น้อยกว่า 7 วัน และทำให้ผู้เลี้ยงสูญเสียรายได้

เวทีที่ 6 สถานที่ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยก จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 23 คน จากหลายตำบล

ผลสรุปจากเวทีที่ 6

1. ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนมาก มีอาชีพทำไร่อ้อย ข้าวโพด และเลี้ยงโคเนื้อลูกผสมรายละไม่มาก เลี้ยงแบบปล่อยทุ่ง และเริ่มเลี้ยงไม่นานประมาณ 3-5 ปี เพื่อเป็นออมทรัพย์

2. ผู้เข้าร่วมเวทีสนใจที่จะทำโครงการชุมชนพึ่งตนเอง และการหันกลับมาใช้ชีวิตวิถีกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการปลูกพืชเศรษฐกิจทำให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพ เรื่องราคาผลผลิตตกต่ำ การเป็นหนี้สินจากการซื้อปัจจัยการผลิต
3. เวทีนี้มีความหลากหลายของผู้เข้าร่วมเวทีเช่นมีหมอพื้นบ้านที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรดีมาก มีผู้นำชุมชนที่มีแนวคิดการพึ่งพาตนเองภายในชุมชน บางรายอบรมเรื่องสมุนไพรจากสถาบันราชภัฏ บางรายมีอาชีพขายพันธุ์และปลูกสมุนไพรเป็นการค้า ทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับนักวิชาการ
4. ในเวทีนี้หมอพื้นบ้าน ชื่อ นายอบ ร่วมโพธิ์ ได้ให้ข้อคิดเรื่องการใช้สมุนไพร กล่าวคือ สมุนไพรรักษาโรคคนและสัตว์จะใกล้เคียงกัน ผู้ใช้จะต้องรู้อาการของโรค วินิจฉัยให้ถูกต้องว่าเป็นระยะไหนของโรค เป็นมากหรือน้อยเพียงใด และต้องรู้สรรพคุณของยาสมุนไพรที่จะนำมาใช้ สมุนไพรบางตัวให้คุณประโยชน์บางตัวให้โทษ
5. การให้ชุมชนหันกลับมาใช้สมุนไพรอีกครั้งหนึ่งในสมัยนั้น ผู้เข้าร่วมเวทีได้ให้ข้อเสนอแนะ ดังนี้ ต้องมีการรวมกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ ส่งเสริมหาพันธุ์พืชสมุนไพรมาปลูก และส่งเสริมให้ใช้อย่างต่อเนื่องในชุมชน ให้เกิดเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติ และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการหาพันธุ์พื้นเมืองที่มีอยู่มาปลูกรวมกันในแต่ละตำบลกัน และมีการให้ความรู้อย่างจริงจัง ให้รู้จักต้น รู้จักสรรพคุณ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์อย่างถูกต้อง

เวทีที่ 7 สถานที่ : กลุ่มผู้ปลูกสมุนไพร บ้านดงโคร่ง ตำบลหินลาด อำเภอดงพญาณี จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 30 คน จากหลายตำบลในอำเภอ

ผลสรุปจากเวทีที่ 7

1. ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนมากเลี้ยงโคขุน โคพันธุ์ แบบปล่อยเลี้ยงให้ที่ว่าง พื้นที่สาธารณะเนื่องจากมีหญ้าดีตลอด มีฝนตกมาก ลักษณะพืชที่ปลูกคล้ายภาคใต้
2. คนในพื้นที่ส่วนมากอพยพมาจากที่อื่นมาตั้งรกรากในนี้หลายปีมาแล้ว ทำให้มีหลากหลายวัฒนธรรม ไม่มีศูนย์รวม การรวมกลุ่มจึงเป็นไปได้ยาก
3. พื้นที่เป็นป่ารก มีความชื้นสูง มีการเก็บพืชสมุนไพรจากป่ามาขายเป็นอาชีพ ต่อมา มีการรวมกลุ่มปลูกเป็นการค้า และกรมส่งเสริมการเกษตร สนับสนุนพันธุ์ โรงเรือน เครื่องอบให้
4. ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้จาก นายนิพนธ์ ติมรวาย เจ้าของบ้านซึ่งได้ศึกษาแพทย์แผนไทย และปลูกพืชสมุนไพรเป็นการค้า ได้ให้ข้อคิดว่า การใช้สมุนไพรจะต้องมีความรู้ ต้องรู้จักต้น สรรพคุณ เก็บให้ถูกต้อง ถูกส่วนเป็นเปลือกเป็นต้น พืชข้างเคียงการใช้สมุนไพรรักษาสัตว์ทดแทนการใช้สารเคมีมีความเป็นไปได้มาก

เวทีที่ 8 สถานที่ สถานีวิจัย สิทธิพร กฤดากร ตำบลทรายทอง อำเภอบางสะพานน้อย จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 20 คน จากหลายตำบล

ผลสรุปจากเวทีที่ 8

1. ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนมากมีอาชีพทำสวนมะพร้าว สวนยาง เลี้ยงโค-กระบือ ปล่อยในสวน
2. การใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคมีน้อยมาก
3. มีโรงเรียนเกษตรกร ซึ่งผู้อำนวยการโรงเรียนเกษตรกรมีความรู้ ภูมิปัญญาเรื่องการใช้สมุนไพรรักษาโรคคนและสัตว์ และเป็นหมอพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ
4. ข้อเสนอแนะจากเวที การที่จะให้หันกลับมาใช้สมุนไพรในชุมชนอีกครั้ง จะต้องดำเนินการ เริ่มปลูกฝังให้เกิดจิตสำนึกตั้งแต่เด็ก โดยเริ่มให้ความรู้เรื่องสมุนไพรในโรงเรียน มีการทำแปลงสาธิต เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องสมุนไพร ต้องมีการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ให้เห็นเป็นตัวอย่าง และต้องสร้างฐานความรู้ให้อยู่คู่ชุมชน

เวทีที่ 9 สถานที่ ศาลาประชาคม ตำบลบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 17 คน มาจากหลายตำบล

ผลสรุปจากเวทีที่ 9

1. ผู้เข้าร่วมเวทีมีอาชีพทำสวนยาง สวนมะพร้าว และเลี้ยงโค-กระบือ ปล่อยในสวน มีเลี้ยงสุกร และไก่พื้นเมืองด้วย
2. มีผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ และยังมีการใช้สมุนไพรรักษาโรคกันอยู่บ้าง และผู้เข้าร่วมเวทีมีความรู้และประสบการณ์การใช้สมุนไพร
3. ผู้เข้าร่วมเวทีดีใจและต้องการให้ดำเนินการส่งเสริมใช้สมุนไพรรักษาโรคสัตว์อย่างจริงจัง เนื่องจากปัจจุบันนี้ วิกฤติของคนเปลี่ยนไป จะต้องมีการสร้างจิตสำนึกใหม่ และยินดีสนับสนุนร่วมมือให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง
4. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมควรเป็นผู้ที่ส่งเสริมด้วยใจรัก ไม่ใช่ด้วยหน้าที่ซึ่งทำให้ไม่ได้ผล

เวทีที่ 10 สถานที่ สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 19 คน มาจากเขตอำเภอเมือง

ผลสรุปจากเวทีที่ 10

1. ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนมากมีอาชีพเลี้ยงโคนม เลี้ยงโคเนื้อบ้าง ส่วนมากเป็นประธานหรือผู้นำกลุ่มเลี้ยงสัตว์ สหกรณ์โคนม เป็นต้น
2. ผู้เข้าร่วมเวที เป็นผู้มีความรู้ และเป็นผู้ที่ใช้สมุนไพรรักษาโรคสัตว์เป็นประจำ จากหลายตำบล โดยเฉพาะโรคเต้านมอักเสบในโคนม มีการปฏิบัติกันอย่างปกติ

3. ผู้เข้าร่วมเวที คือทีมที่มีกลุ่มสนใจจัดให้มีเวทีพบปะในเรื่องการใช้สมุนไพรรักษาโรคสัตว์ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จากเวทีนี้เป็นการจุดประกายให้หันกลับมาสนใจของคิภายในประเทศ และร่วมกันพัฒนาเพิ่มมูลค่า
4. มีข้อเสนอแนะให้กรมปศุสัตว์ตั้งทีมงานวิจัยศึกษาอย่างจริงจัง เพื่อให้ได้ผลที่แน่ชัดในการนำไปสู่การใช้ประโยชน์และเพิ่มมูลค่าให้ได้มากขึ้น

เวทีที่ 11 สถานที่ บ้านหมอยาพื้นบ้าน ตำบลนาข่วง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 25 คน จากหลายตำบลในเขตอำเภอเมือง

ผลสรุปจากเวทีที่ 11

1. ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนมากมีอาชีพเลี้ยงสัตว์ ไก่ ไก่ชน โคเนื้อ ไก่ ทำประมงน้ำจืด ทำนา ทำไร่ มีความกระตือรือร้นที่จะได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน
2. หลังจากกระตุ้นสร้างจิตสำนึกให้หันกลับมาพึ่งพาตนเอง ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ชาวบ้านพร้อมที่จะร่วมมือหันกลับตามแนวทางดังกล่าว เพราะตระหนักถึงสังคมล่มสลาย และสิ่งแวดล้อมเป็นพิษจากการทำเกษตรแผนใหม่ โดยเฉพาะถ้ามีผู้ลงทุนมาจากต่างถิ่นเมื่อทำการเกษตรในพื้นที่จนสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมต่อไปไม่ได้ผล ก็จะย้ายฐานการผลิตไปที่อื่น ทำให้ชุมชนเจ้าของพื้นที่ต้องรับกรรม การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมทำได้ยาก พื้นที่จึงปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า กลายเป็นที่สะสมของแมลงพิษ ดังนั้น จึงต้องการให้มีหน่วยงาน หรือองค์กร ที่จะมารวมกลุ่มชาวบ้าน สร้างสังคมเข้มแข็งบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพึ่งพาตนเองของกลุ่มชุมชนโดยเร็วที่สุด
3. หมอยาพื้นบ้าน พ่อพรหม ปักษาสว ยอายุ 92 ปี ซึ่งยังคงแข็งแรง และสามารถบอกดำรับยารักษาโรคสัตว์ได้อย่างพร่ำเพรื่อ โดยเป็นหมอยาพื้นบ้านมาตั้งแต่อายุ 25 ปี เป็นทั้งหมอตำแย และรักษาโรคคนโรคสัตว์ การเป็นหมอพื้นบ้าน จรรยาบรรณหมอสำคัญมาก ต้องไม่เห็นแก่ตัว เน้นต้องช่วยคนตลอดเวลาไม่ว่าดึกดื่นก็ต้องช่วย ไม่เห็นแก่เงิน จนได้รับยกย่องเป็นบุคคลดีเด่นประจำตำบล

สรุปผลจากการจัดเวทีทั้ง 11 เวที

1. ทำให้ทราบสถานการณ์การใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพ และแนวทางการทำมาหากินของผู้เลี้ยงสัตว์ดังนี้
 - องค์ความรู้การใช้สมุนไพรยังมีอยู่ แม้ว่าจะเป็นผู้เลี้ยงสัตว์สมัยใหม่เป็นการค้า เช่นผู้เลี้ยงโคเนื้อ ยังมีการใช้ตำรับสมุนไพรรักษาโรคเต้านมอักเสบที่ได้ผลดีกว่าการใช้ยาปฏิชีวนะซึ่งทำให้ต้องงดส่งนม 7 วัน
 - เกษตรกรส่วนมากมีอาชีพเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ผสมผสานกันเป็นรายได้เสริม ตระหนักถึงปัญหาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม มีความต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต และรวมกลุ่มชุมชนพัฒนาให้เป็นชุมชนเข้มแข็งและยึดแนวเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากวิธีการผลิตแบบปัจจุบัน มีผลกระทบต่อชุมชนอย่างมาก

- ผู้ร่วมทุกเวที ต้องการให้กรมปศุสัตว์วิจัย พัฒนา และส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพสัตว์อย่างจริงจัง
- ทำให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ และเกิดการเรียนรู้ระหว่าง หมอยาพื้นบ้าน เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ นักวิชาการและนักส่งเสริม เป็นการสร้างเครือข่ายให้เกิดการช่วยเหลือกันในอนาคต
- ได้ดำรับยาสมุนไพร 259 ตำรับ ในการดูแลสุขภาพสัตว์ ตามกลุ่มอาการโรค 37 อาการ ดังนี้

โรคท้องอืด	37	ตำรับ	สัตว์ไม่กินหญ้าเบื่ออาหาร	24	ตำรับ
โรคท้องเสีย	22	ตำรับ	โรคพยาธิภายใน	24	ตำรับ
โรคตาเป็นต้อ	12	ตำรับ	โรคพยาธิภายนอกผิวหนังที่เรื้อรัง	11	ตำรับ
โรคตาเจ็บ	23	ตำรับ	โรคใช้สามวันหรือใช้ชา	10	ตำรับ
โรคตาขาว	5	ตำรับ	โรคขาอ่อน	1	ตำรับ
โรคปากและเท้าเปื่อย	19	ตำรับ	รักษาหูด	2	ตำรับ
เป็นแผลมีหนอง	17	ตำรับ	รักษาฝี	2	ตำรับ
งูกัด	12	ตำรับ	ห้ามเลือด	2	ตำรับ
หุ้มน้ำหนวก	3	ตำรับ	เจ็บคอ	1	ตำรับ
มดลูกทะลัก	1	ตำรับ	ท้องผูก	1	ตำรับ
เป็นหวัดน้ำมูกไหล	2	ตำรับ	เดินมอ้กเสบ	4	ตำรับ
ฆ่าเห็บ	4	ตำรับ	แผลสด	1	ตำรับ
มะม่วงติดคอ	1	ตำรับ	โรคจับโป่ง	1	ตำรับ
ลดสารพิษ	1	ตำรับ	ยาชูกำลัง (วูลาน)	1	ตำรับ
ลดการบวมหลังการตอน	2	ตำรับ	รค้ำง	2	ตำรับ
ไล่แมลง	1	ตำรับ	บำรุงสุขภาพหลังคลอด	1	ตำรับ
ถ่ายเป็นมูกเลือด	4	ตำรับ	สุนัขบ้ากัด	2	ตำรับ
โรคคอติด	1	ตำรับ	ไก่หงอย	1	ตำรับ
ไก่หนังเหนียว	1	ตำรับ			
รวม	259	ตำรับ			

: ตารางที่ได้ในครั้งนี้นี้แสดงในภาคผนวก

แสดงว่าชาวบ้านมีความรู้ มีวัตถุดิบสมุนไพรที่พอหาได้ในสภาพธรรมชาติ และมีการนำมาใช้ อยู่บ้างในรายที่ยังเชื่อมั่นในการรักษาโดยวิธีดั้งเดิม แต่ส่วนมากไม่ได้ใช้เพราะขาดความคล่องตัว บาง ตำรับไม่มีวัตถุดิบมาใช้ทันการณ์ ทำให้ไม่สะดวก จึงใช้ยาเคมีที่หาได้ง่ายสะดวกใช้มากกว่า

4. 2. การจัดเวทีอาสาสมัคร และครูภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรโค-กระบือ

สถานที่ ณ บ้านรับรองเขื่อนแม่กลอง อำเภอนาทม จังหวัดกาญจนบุรี

4.2.1 กระบวนการระดมสมอง

- วิทยากรกระบวนการได้ดำเนินการประชุมโดยเริ่มจากการแนะนำตัวสร้างความคุ้นเคยของผู้เข้าร่วมประชุม และชี้แจงวัตถุประสงค์ ผลสรุปจากการจัดเวทีสืบค้นข้อมูลของแต่ละแห่ง และความคาดหวังจากเวทีนี้
- คณะผู้วิจัยได้เชิญวิทยากรพิเศษที่มีความรู้ประสบการณ์การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน นายประทีป อินแสง นักวิชาการด้านชุมชน ได้มาให้ออกคิดกับผู้เข้าร่วมเวทีในเรื่อง “การจัดการความรู้ในชุมชน” เนื่องจาก การนำสมุนไพรกลับมาใช้ใหม่ในชุมชนอีกครั้ง กระบวนการที่จะต้องมีการจัดการความรู้ เพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวใช้ประโยชน์ในชุมชนในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและคนมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ซึ่งเป็นการยาก มีความสลับซับซ้อนของปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้อง
- ประเด็นในการระดมสมองครั้งนี้คือ “ทำอย่างไรให้มีการใช้สมุนไพรสำหรับโค-กระบือ เพื่อการพึ่งพาตนเองในชุมชนอย่างเหมาะสมกับยุคสมัย” โดยการวิเคราะห์ร่วมกันระหว่าง ตัวแทนที่คัดเลือกมาจากอำเภอที่มีการจัดเวทีสืบค้นข้อมูลและนักวิชาการ ได้ผลสรุป ดังนี้
- การกระตุ้นจากวิทยากร เรื่อง “การจัดการความรู้ในชุมชน”
 - ความรู้ในชุมชนมีมากมายที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่ภูมิปัญญาเหล่านี้ขาดการจัดการสร้าง เป็นการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ
 - วิถีชีวิตของชุมชนในการดำรงชีวิตเปลี่ยนไป เนื่องจากได้รับการพัฒนาแบบสูตรสำเร็จจากหน่วยงานรัฐมาเป็นเวลานานกว่า 40 ปี ทำให้ วิถีชีวิตจากการพึ่งพาตนเองเปลี่ยนเป็นพึ่งพิงรัฐและปัจจัยการผลิตจากภายนอกตลอดเวลา
 - ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาพึ่งพาตนเองได้ เนื่องจาก ทุนความรู้ ทุนทรัพยากร ทุนคน นักวิชาการเกษตรกร นักพัฒนาส่งเสริม แต่ขาดการเรียนรู้ที่เป็นระบบในการจัดการบริหารใช้ทุนดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน
 - การพัฒนาของรัฐมุ่งเน้นทำเป็นธุรกิจ ตีค่าเป็นเงินรายได้ โดยขาดการวิเคราะห์ที่เป็นองค์รวม ต่อชุมชน โดยเฉพาะด้านการตลาด
 - ในบริบทสังคมยุคใหม่ ต้องมีการรวมพลังของ นักวิชาการ นักพัฒนา เกษตรกร นักการเมือง ให้เกิดการจัดการความรู้ภูมิปัญญา และใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

- ทุกคนจะต้องมีวิธีคิดใหม่ ซึ่งได้แก่ การพึ่งพาตนเอง การพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทำให้มีกิน มีใช้ในครัวเรือน มีแบ่งมีปัน มีแลกเปลี่ยนระหว่างครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายเพื่อลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ลดรายจ่ายครอบครัว แก้ไขปัญหาหนี้สินและความยากจน
- คนไทยจะต้องมีจิตสำนึกใหม่ จิตสำนึกที่เป็นสาธารณะ สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ให้สามารถใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างพลังทางสังคม และเกิดการเขยื้อนสังคมให้พ้นวิกฤตทางเศรษฐกิจ และทางสังคม โดยจะต้องมีองค์อิสระที่สนับสนุนให้เกิดกระบวนการ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เนื่องจากการใช้กลไกรัฐ หรือการจัดการบริการ โดยหน่วยงานรัฐจะไม่มีพลังเพียงพอที่จะเกิดเป็นมรรคผลในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิด “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ไม่ได้เกิดขึ้นตามกระแสเท่านั้น

4.2.2 ผลการสังเคราะห์ร่วมกันจากเวทีอาสาสมัครและครูภูมิปัญญา ได้ข้อสรุปดังนี้

1) ปัญหาการใช้สมุนไพรในปัจจุบัน

- ผู้เลี้ยงสัตว์ขาดความเชื่อมั่น และความมั่นใจในการใช้ เนื่องจากคำรับยาไม่ชัดเจน ขนาดไม่แน่นอน
- ไม่รู้สรรพคุณของพืช ข้อจำกัดการใช้ ไม่รู้จักต้น ไม่รู้จักชื่อ ทำให้ไม่เห็นคุณค่า ทำลายทิ้ง
- หมอยาพื้นบ้านที่รู้จริง ส่วนมากอายุมาก ขาดผู้รับการถ่ายทอด สืบทอด ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน เพราะคนรุ่นใหม่ไม่เชื่อภูมิปัญญา ถูกเห็นว่าล้าสมัย ขาดการเรียนรู้ความเป็นจริงจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบตัวเอง จึงทำให้เกิดขึ้นวิกฤติจำเป็นจะต้องหาแนวทางการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ
- วิธีคิดของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป ผู้นำในชุมชนขาดจิตสำนึกสาธารณะในการนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในชุมชน

2) ด้านการส่งเสริมสนับสนุนให้ใช้สมุนไพรรักษาโรคโค-กระบือ ยังไม่มีระบบที่ชัดเจน สภาพที่ผ่านมาและในปัจจุบัน การส่งเสริมสนับสนุนการรักษาโรคสัตว์จากกรมปศุสัตว์ได้ผลในระดับชุมชนที่พึ่งพาและใช้บริการการแพทย์สมัยใหม่ได้ทันที ทำให้ชาวบ้านเลิกใช้สมุนไพรเป็นจำนวนมาก นอกจากผู้ที่ยังมั่นใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือองค์ความรู้ของตนเองเท่านั้นที่ยังใช้อยู่

3) ด้านชุมชนและวิถีคิดของชาวบ้าน การทำมาหากินโดยเฉพาะด้านการเกษตร ยังยึดวิธีการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า โดยการใช้สารเคมีเร่งผลผลิต มีวัฒนธรรมการบริโภคแบบวัตถุนิยมชอบใช้เทคโนโลยีสำเร็จรูป ส่วนมากแทบทุกครัวเรือนมีหนี้สิน และต้องการหาทางออกให้กับครอบครัวในการจัดการหนี้สิน โดยต้องการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตเป็นแบบพอเพียง แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ควรดำเนินการสร้างจิตสำนึกทั้งชุมชน ดังนั้นชาวบ้านต้องการพี่เลี้ยง และการจัดการความรู้ของชุมชนให้เป็นระบบ ที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

- 4) **การสืบค้นข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น** นักวิจัยจะต้องมีจิตสำนึกในการปกป้องภูมิปัญญาท้องถิ่น และหาแนวทางพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติขึ้นในชุมชน เพิ่มมูลค่าโดยชุมชน ให้ชุมชนได้ประโยชน์มากที่สุด
- 5) **ด้านหมอยาพื้นบ้าน** ควรได้รับการต่อเทียบ สืบทอด ภูมิปัญญาสู่คนรุ่นต่อมา เพื่อนำมาพัฒนาโดยกระบวนการสมัยใหม่ให้ใช้ได้เหมาะสมกับยุคสมัย และกระตุ้นให้เด็กเยาวชน ในโรงเรียน เรียนรู้ ต้นไม้ และสรรพคุณ การบำรุงรักษา สร้างความตระหนักต่อไป นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะการใช้สมุนไพร จากหมอยาพื้นบ้านในพื้นที่ ดังนี้
- รู้จักวิธีใช้ รู้สรรพคุณ ใช้ให้ถูกส่วนของพืช ใช้ไม่มากเกินไป ไม่เบียดเบียนธรรมชาติมากเกินไป บางชนิดใช้มากทำให้เกิดเป็นพิษ ต้องรู้สรรพคุณทางเภสัช
 - รู้วิธีการและวินิจฉัยโรคได้ถูกต้องวิเคราะห์ให้ถูก เช่น เป็นโรคระบาด โรคเรื้อรัง หรือโรคที่เป็น ปัญหาเฉพาะที่ และระยะการเป็นโรค
 - สมุนไพรควรใช้ภายใต้ระบบนิเวศน์ในท้องถิ่นนั้น ภายใต้สังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นเพียงแต่พัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย
- 6). **แนวทางให้เกิดการปฏิบัติในชุมชน** ชาวบ้านมีความพร้อมที่หันกลับมาดำเนินวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการหันกลับมาใช้สมุนไพรรักษาโรคสัตว์อีกครั้งหนึ่ง แต่ยังคงแรง สนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมอย่างเป็นระบบ การวิจัยร่วมกับชาวบ้านในการ พิสูจน์ดำรงและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ได้ง่าย สะดวก และให้เกิดความมั่นใจในการใช้ เกิดผล ในทางปฏิบัติทันทีในชุมชน จะเป็นแนวทางที่จะทำให้สมุนไพรกลับมาได้รับความนิยมอีกครั้ง โดยมีข้อเสนอแนะให้เกิดการปฏิบัติชุมชน ดังนี้
- สร้างจิตสำนึกใหม่ วิธีคิดใหม่ให้เกิดในชุมชน ในการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
 - ให้เกิดมีเครือข่ายนักวิชาการ ที่มีจิตมุ่งมั่น แนวคิดเดียวกันให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวใน ชุมชน เป็นพี่เลี้ยงจัดให้เกิดการปฏิบัติ ร่วมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปฏิบัติ ในชุมชนชุมชนต้องการที่เล็งในการส่งเสริมสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง
 - ชุมชนต้องการให้มีการศึกษาวิจัยตำรับยาสมุนไพรที่เข้มข้นครบวงจรให้เกิดความเชื่อมั่นในการใช้ โดยการวิจัยร่วมกับชุมชนให้เกิดการปฏิบัติ ทดสอบตำรับยาที่แน่นอน มีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์สนับสนุน และพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ได้ง่าย สะดวกโดยเน้นไม่มุ่งหวังเพื่อการค้า แต่ต้องให้ชุมชนได้ประโยชน์จากภูมิปัญญา
 - ชุมชนต้องการให้เกิดเครือข่าย โดยมีการคัดเลือก ประธานกลุ่ม เลขานุการ และตัวแทนของแต่ละจังหวัด เพื่อต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงานซึ่งกันและกัน เกิดการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืชสมุนไพรระหว่างท้องถิ่น

4.3 พืชสมุนไพรที่ใช้ในตำรับยาสำหรับโค-กระบือ

สมุนไพรที่ได้จากการสืบค้นข้อมูลครั้งนี้ มีทั้งที่ใช้เดี่ยวและใช้ประกอบกันหลายชนิดเป็นตำรับยาดังปรากฏในภาคผนวก คณะผู้วิจัยได้คัดสรรและกลั่นกรองสมุนไพรโดยมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

- เป็นสมุนไพรที่มีหลักฐานเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบทอด เป็นส่วนประกอบหลักของตำรับยาที่ใช้รักษากลุ่มโรคหรือกลุ่มอาการที่พบได้บ่อย และรักษาได้ผลจากการบอกเล่าของผู้รู้หมอชาวบ้าน และชาวบ้านได้ปฏิบัติมาเป็นเวลานาน
- เป็นสมุนไพรที่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์สนับสนุน จากการตรวจสอบข้อมูลทฤษฎีว่ามีชื่อสามัญ ชื่อท้องถิ่น ชื่อวิทยาศาสตร์ และสรรพคุณทางยาตรงกันกับภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านตามที่กล่าวมาข้างต้น ถึงแม้ว่าหลักฐานการทดลองทางคลินิกจะไม่มีก็ตาม เนื่องจากการทดสอบทางคลินิกการใช้สมุนไพรสำหรับดูแลสุขภาพโค-กระบือมีน้อยมาก

4.3.1 สมุนไพรที่ใช้ตามกลุ่มอาการของโรคโคและกระบือ

สมุนไพรที่ปรากฏใช้ในตำรับยารักษาโรคโคกระบือนั้น พบว่ามีสารองค์ประกอบในการรักษาโรคสอดคล้องกับสรรพคุณทางยาไทยและรสในการรักษา ดังที่ได้รวบรวมไว้ในตารางที่ 1 ซึ่งสมุนไพร บางชนิดใช้ในหลายตำรับ ดังแสดงในตารางที่ 2 ดังนี้

- สมุนไพรสำหรับถ่ายพยาธิภายใน จะมีฤทธิ์ในการฆ่าพยาธิ ได้แก่

ใบ/เปลือกขี้เหล็ก ใบน้อยหน่า เกรือเขาด่วน ลูกมะเกลือ บอระเพ็ด หมากรุก เปลือกต้นชานใบกระท้อน กัญชาป่า หมากรอก่อน ใบสะเดา ลูกขอสูก

- สมุนไพรสำหรับบำรุงร่างกาย

ได้แก่ พญาไร้ใบ ไพล เถวัลย์ปูน มะขามเปียก พริก เถาคัน ใบแจง ฟัก ใบบอน ใบกระท้อน ใบสะเดา ลูกขอสูก เถอีนูน บอระเพ็ด ลูกตาลสุก งูเห่า จิ้งเหลน

สำหรับสมุนไพรกลุ่มนี้เกษตรกรใช้ในกรณีที่โค-กระบือมีสุขภาพทรุดโทรมหลังจากการใช้งานหรือเบื่ออาหารไม่ค่อยกินหญ้า หรือมีอาการขนหยอง ฟุงโร ซึ่งบางครั้งชาวบ้านจะให้ตามอาการของสัตว์เป็นต้น ซึ่งหลายชนิดมีสรรพคุณในการเป็นทั้งยาระบายและยาถ่ายพยาธิ และส่วนมากใช้พืชหลายชนิดรวมกันผสมกับเกลือ บางตำรับใช้น้ำปัสสาวะเป็นตัวละลาย น้ำข้าวข้าว หรือน้ำตาลทราย สรรพคุณทำให้เจริญอาหาร กินหญ้าได้ดี

- สมุนไพรสำหรับโรคพยาธิภายนอก (กำจัดเห็บ เหา จีรื้อน)

สมุนไพรเหล่านี้ส่วนมากมีรสเบื่อเมา และฆ่าแมลง ได้แก่

น้ำหน่อไม้ดอง เหง้ากล้วย เปลือกสะเดา ไพล ขมิ้น มะกรูด เหล้าขาว ทองพันชั่ง ยาสูบ
กำมะถัน เปลือกต้นฮางขาว ใบตาลหมอน รากหนอนตายหยาก รากหนามเกี่ยวไก่ น้ำมัน
มะพร้าว น้ำมันพืช ใบ/เมล็ดน้อยหน่า เหล้าขาว

● **สมุนไพรสำหรับรักษาไข้** ได้แก่

ใบแจง ใบหนาด เมื่อยอึ้งซุน หางนกกระลิง สมี่ลิง รากหนามพุงคอก ใบกรวย ต้น
เอ็นอ่อน โคลلان ไพล น้ำมันมะพร้าว บอระเพ็ด ต้นตายปลายเป็น ใบมะยมป่า
กัญชาผี

ตำรับยารักษาอาการไข้มักมีส่วนประกอบของสมุนไพรหลายชนิดที่มีสรรพคุณแก้ไข้ กระทั่งพิษ
ไข้และมักผสมกับยาสมุนไพรที่มีสรรพคุณขับลม แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

● **สมุนไพรสำหรับโรคท้องอืด** ได้แก่

หญ้าเกร็ดหอย น้ำมันพืช เถาตุคหมูคุดหมา มะขามเปียก ต้นกลองข้าว ไพล ปัสสาวะคน
เหล้าขาว ใบสะเดา จิง ข่า ตะไคร้ พริกแห้ง มะกรูด ใบหญ้าคา ใบกรวย ใบแจง ใบ
หนาด ใบมะยมป่า ใบกระท้อน กัญชาป่า กำมะถัน ยอดกล้วยอ่อน เม็ดมะละกอ เป็บชี โขด
กะเพรา ว่านน้ำ เหง้าสับปะรด

สมุนไพรกลุ่มนี้ส่วนมากมีน้ำมันหอมระเหย ที่มีสรรพคุณ ขับลม ทำให้แก้ท้องอืดได้ หรือบางชนิด
ทำให้ลดแก๊สในกระเพาะ

● **สมุนไพรสำหรับท้องเสีย**

เปลือกกระทุ่ม เปลือกพะยอม เปลือกมังคุด เปลือกแค เปลือกมะกอก ผลไม้ดิบได้แก่ กล้วย
ดิบ และละมุดดิบ ใบแพงพวย ดินขุยปู เถาตุคหมูคุดหมา น้ำปูนใส หญ้าขี้ดมอญ ใบ/
ดอกสะแก ใบมะสัง ใบชะออม ใบกระถิน เถาเพชรสังฆาต ต้นต่อไล่ ไพล กาฝาก ต้น
มะเดื่อปล้อง ผักชีฝรั่ง

สมุนไพรเหล่านี้มักมีรสฝาด และมีองค์ประกอบทางเคมีพวกแทนนิน ใช้เป็นยาฝาดสมานและแก้
ท้องเสีย เช่น เปลือกไม้ที่มีรสฝาด

● **สมุนไพรรักษาโรคตา**

เปลือกหอย ดินขุยปู ใบกะดังใบ ปลีตาล น้ำตาลขุ่นจากต้นตาล เม็ดผักเสี้ยนผี สารส้ม ปูน
แดง น้ำผึ้ง หอมแดง กระเทียม รากคณฑา ข้าวสาร ผงซูลิส น้ำปลา ขมิ้น ใบมะระป่า ยาง
ต้น อินทเนตร น้ำมันเลียงผา เปลือกต้นไม้รวก มะเขือขื่น งา

สำหรับโรคตานี้นี้อาจแยกเป็น ตาอักเสบจากแมลงตอม การระคายเคือง กิ่งไม้ดำ หรือเป็นเรื้อรัง
จนเป็นต้อหรือเป็นฝ้าขาว แต่ถ้าเกิดจากมีพยาธิในตาที่ชาวบ้านเรียกว่ามีแม่ตา สมุนไพรที่ไข้มักมี
ฤทธิ์ฆ่าพยาธิ หรือฆ่าแมลง

- * วัตถุที่เมื่อเผาแล้วมีเถ้าหยาบ ได้แก่ เปลือกหอย ปลีตาล เปลือกต้นของหน่อไม้รวก ปูนแดง โดยนำมาเผาไฟให้เป็นถ่านแล้วนำมาบดให้ละเอียดพ่นใส่ตา ซึ่งผงถ่านจะทำหน้าที่คล้ายกระดาษทรายลอกคิ้วหรือตาที่เป็นฝ้าขาว
- * สมุนไพรที่มีความหวานเข้มข้น ได้แก่ น้ำตาลจากปลีตาล น้ำผึ้ง หรือที่มีรสเค็ม ได้แก่ น้ำปลาเกลื่อ จะใช้หยอดตาในกรณีที่เกิดการอักเสบติดเชื้อ
- * สมุนไพร ได้แก่ ใบกะดังใบ นำมาโขลกคั้นเอาน้ำ นำน้ำมาทารอบตา หรือโคนเข้านั้นห้ามหยอดใส่ตา
- **สมุนไพรรักษาแผลปากเปื่อย และเท้าเปื่อย**
เปลือกประคู้ เปลือกมะขามเทศ ไพล ใบแจง จี่เถ้า กำมะถัน ว่านมะรุ้ม ปูนขาว ใบแพงพวย เถาดั้นตายใบเป็น ยาเส้น น้ำมันยาง ปูนกินหมาก มะเกลือ น้ำหน่อไม้ดองกะปิ หัวหอม มะเฟือง เกลื่อ
ส่วนมากใช้สมุนไพรที่มีฤทธิ์ฝาดสมานแผล และฆ่าเชื้อโรค
- **สมุนไพรรักษาแผลมีหนอง**
สมุนไพรที่มีฤทธิ์เმაเปื้อ หรือฆ่าแมลง ได้แก่
ยาเส้น ดันหนามเกี่ยวไก่ เบนจีน ใบหญ้าหนอน ใบน้อยหน้า หนามเค็ด เปลือกกะชา ผักชีฝรั่ง หญ้าคอกวัว หัวกลอย จิ้งจก ปูนกินหมาก กำมะถัน น้ำมันเครื่อง ลูกเหม็น
- **สมุนไพรรักษาถูกกัดหรือพิษจากสัตว์มีพิษ**
ผักบุ้ง รังมดแดง น้อยหน้าตายพราย ว่านลิ้นงูเห่า ว่านนางพญา ว่านพญาจงอาง น้ำมันยางดิบ ข่อยดำ ว่านงู เสดดพังพอนตัวผู้/ตัวเมีย รางจืด รากเขียวแก้ว รากเล็บเหยี่ยว เหล้าขาว
- **สมุนไพรรักษาต้านอักเสบ**
หญ้าวงช้าง พันงูเขียว เถาตุคหมูคุดหมา หัวไพล น้ำตาลทรายแดง
สมุนไพรในตำรับนี้ ได้แก่ หญ้าวงช้าง และพันงูเขียวจะมีฤทธิ์ทางเภสัชในการฆ่าเชื้อโรค คล้ายยาปฏิชีวนะ และทำให้กล้ามเนื้อเรียบคลายตัว (27) บางครั้งต้องประคบด้วยไพลช่วยลดอาการอักเสบ
- สมุนไพรบางชนิดเป็นวัชพืชที่ขึ้นตามหัวไร่ปลายนา บริเวณบ้าน เช่น หญ้าวงช้าง พันงูเขียว หญ้าขดมอญ สาบเสือ เถาตุคหมูคุดหมา ลูกใต้ใบ กัญชาป่า ไมยราพ ผักเสี้ยน มะระป่า เป็นต้น
- สมุนไพรบางชนิดเป็นอาหารของคนและมีปลูกตามบ้านเรือน บริเวณบ้าน ริมรั้ว เช่น จิง ข่า ขมิ้น ตะไคร้ ไพล หัวหอม กระเทียม มะเขือจีน มะแว้ง ฟัก งาดำ มะกรูด เป็นต้น

- สมุนไพรบางชนิดเป็นไม้ยืนต้น ไม้เถา หรือไม้พุ่ม ที่ต้องปลูกไว้ใช้ประจำ เช่น ต้นยอ มะเกลือ กระท้อน สะเดา มะเฟือง มะขาม มะขามเทศ ต้นแค บอระเพ็ด เพชรสังฆาต เสลดพังพอนตัวเมีย/ตัวผู้(พญาขอ) ฟ้าทะลายโจร เป็นต้น

4.4. ผลการจัดเวทีระดมความคิดเห็นของ นักวิชาการสาขาพืช สาขาสัตว์ เกษตรกร นักส่งเสริม นักวิชาการชุมชน ผู้เลี้ยงสัตว์ และผู้นำกระบวนการในชุมชน

วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2546 ณ เขื่อนแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี มีผู้เข้าร่วมเวที ทั้งสิ้น 36 คน ดังนี้ จากกรมปศุสัตว์ เป็นนักวิชาการ นักส่งเสริม จำนวน 19 คน กรมส่งเสริมการเกษตร 3คน นักวิชาการอิสระสาขาชุมชนและเกษตร 2 คน และเกษตรกร 12 คน

ผลการจัดเวทีที่ผ่านมาทำให้ทราบ สถานการณ์ใช้สมุนไพรในชุมชน ข้อคิดเห็นต่างๆ รวมทั้ง ปัญหา อุปสรรค ซึ่งสภาพปัจจุบัน คนไทยลืมนิยมปัญญาดั้งเดิม ไม่รู้จักต้นไม้มารู้จักสรรพคุณ ไม่รู้วิธีปรุงยา วินิจฉัยโรค รวมทั้งพืชสมุนไพรไม่ได้รับการพัฒนาพันธุ์และบางชนิดถูกเก็บเกี่ยวมาจากป่ามาก ไร้การควบคุม ดังนั้นจึงเกิดประเด็นในการระดมความคิดเห็นและทิศทางพัฒนารวมทั้งแนวทางวิจัยต่อยอดดังนี้

1. ทำอย่างไรให้ผู้คนกลับมาใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพสัตว์
2. การต่อเติมภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า
3. การทดสอบตำรับยาที่เกิดผลปฏิบัติในชุมชน กระบวนการทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญา สร้างเสริม ฟื้นฟูความเชื่อมั่น
4. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ใช้ได้ง่าย สร้างอาชีพให้ชาวบ้านแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม วัตถุประสงค์ เพื่อ
 - เพื่อให้เกษตรกรลดรายจ่ายการเลี้ยงสัตว์
 - เพื่อให้ประชาชนบริโภคอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมี และสารพิษ
 - เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นอยู่แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามวิถีไท
 - เพื่อให้ประเทศชาติพึ่งพาตนเองลดการสูญเสียเงินตราต่างประเทศ
 - เพื่อให้ทรัพยากรได้รับการพัฒนา และให้เกิดความสมดุลของการใช้ประโยชน์ ที่ประชุมได้แตกประเด็นที่เกี่ยวข้องเป็นองค์รวมดังนี้

ก. เรื่องชุมชน

ทำอย่างไรชุมชนที่เลี้ยงสัตว์จึงจะเห็นความสำคัญ คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนจะต้องเป็นผู้ดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ผู้นำการทำงานเรื่องสมุนไพรสำหรับสัตว์ในชุมชน จำเป็นต้องมีความรู้ และเทคโนโลยีเกี่ยวกับสมุนไพรอย่างแท้จริง เพื่อเป็นผู้แนะนำและพัฒนาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรอย่างมีประสิทธิภาพ

สิทธิภาพและปลอดภัย ได้แก่ ความรู้เรื่องการเลี้ยงสัตว์ การดูแลสุขภาพสัตว์ ความรู้ด้านการทดสอบทางคลินิก ความรู้ด้านพฤกษศาสตร์ การปลูกและกระจายพันธุ์ การเก็บ ด้านเภสัชวิทยาเกี่ยวกับยาสมุนไพร และแนวคิดและปรัชญาการแพทย์แผนโบราณ และการพึ่งพาตนเอง ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

2. ชุมชนเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบเจ้าของทรัพยากร : จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น หรือจากการปลูก / มีภูมิปัญญา ให้เกิดการบริหารจัดการเพิ่มมูลค่าเพื่อใช้เป็นทุนให้เกิดผลทางเศรษฐกิจต่อชุมชน
3. ชุมชนเป็นผู้จัดทำตำรับยา : บางตำรับมีในท้องถิ่น เฉพาะถิ่น บางตำรับมาจากภายนอกหรือจากเอกสาร ให้เกิดการเรียนรู้กระบวนการผลิต ที่มาของตำรับยาเป็นผู้ใช้
4. ชุมชนเป็นผู้ทดสอบตำรับ : ใช้เพื่อการพึ่งพาตนเอง จากการปฏิบัติในสภาพแวดล้อมจริง ใช้น้ำกับมือทำให้ เกิดความเชื่อมั่นในผลิตภัณฑ์ของตนเอง
5. ชุมชนเป็นผู้เผยแพร่ใช้ผลิตภัณฑ์ : กระจายจากใช้เอง สู่ชุมชน ขยายความรู้สู่ชุมชน นำไปสู่การรับรองจากชุมชน
6. ชุมชนเป็นผู้สืบสาน ผู้ถ่ายทอด : หาผู้รับการถ่ายทอด ชุมชนค้นคว้าความรู้ ภูมิปัญญาเดิมปรับเข้าสมัยใหม่ ทำให้เกิดการสืบสาน การถ่ายทอดความรู้ เกิดความยั่งยืน
7. ระบบเครือข่าย เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่าง ผู้ใช้ ผู้ผลิตวัตถุดิบ ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ยา เกิดเป็นธุรกิจต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน โดยใช้ภูมิปัญญาไทยให้เกิดประโยชน์เป็นลูกโซ่ดังนี้

- * ตนเอง
- * ครอบครัว
- * กลุ่ม/องค์กร
- * เครือข่าย
- * ชุมชน
- * ชาติ

8. ทำให้เกิดเป็นธุรกิจชุมชน ทำในรูปกลุ่ม หรือเครือข่าย สร้างอาชีพ รายได้ แบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีการแบ่งงานตามความชำนาญเฉพาะทาง Model community ชุมชนต้นแบบครบวงจร เข้มแข็ง พึ่งพาตนเอง เป็นวิสาหกิจชุมชนที่เหมาะสม

ข. (พืช) สมุนไพร – วัตถุดิบ ศึกษาให้ครบวงจรดังนี้

1. พันธุ์ ชนิด ปริมาณ และ สรรพคุณในแต่ละระบบนิเวศน์ที่เปลี่ยนไป เช่น
 - * พันธุ์ป่า ปลูกเฉพาะในป่า เช่นเห็ดโคน เห็ดเผาะต้องเผาป่า หนอนตายอยาก
 - * พันธุ์ที่สามารถปลูกขยายพันธุ์นอกถิ่นได้
 - * พันธุ์ที่เพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อได้

*คุณสมบัติทางพฤกษศาสตร์และทางเคมีของพืชในแต่ละระบบนิเวศที่เปลี่ยนไป

2. **แหล่งปลูก** ตัวยาสำคัญที่ออกฤทธิ์ในพืชแต่ละชนิดขึ้นอยู่กับแหล่งปลูก มีพันธุ์เฉพาะถิ่น เช่น กวาวเครือ กระชายดำ ขมิ้น ยังมีอยู่มากในประเทศไทย แต่ยังไม่นำมาใช้เป็นข้อมูลประจำถิ่นว่ามีอะไรบ้าง ผลดีผลเสียอย่างไร
3. **การปลูก การใช้ปุ๋ย** ที่ร่มที่แจ้ง ป้างัยแวดล้อม สภาพดิน ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ใช้วิธีและวิถีธรรมชาติ หรือเกษตรเคมี ป้างัยแวดล้อม ธรรมชาติ หรือ man made ปริมาณ เวลา
4. **สรรพคุณ**
การใช้ประโยชน์ สมุนไพรหนึ่งชนิดมีหลายสรรพคุณ เช่น ขมิ้น oil-based ยาปฏิชีวนะ สารออกฤทธิ์ เพื่อบำรุงร่างกาย ที่รู้ผลชัดเจนแล้ว เช่น ไพล ใบแดง น้ำมันมะพร้าว ตอน กลี้อ รักษาอักเสบ ขี้บวม แก้ท้องอืดและเป็นพิษจากยาฆ่าแมลง (แลนเนท สอร์โมนพืช) ใช้ กลี้อ ครั้งซ้อน โต้ะน้ำมันพืช ๓ ส่วน น้ำส้มสายชู ๔ ซ้อนแกง น้ำ 1 ส่วน เขย่าในขวดลิตร กรอกปากหมดขวดต่อตัว วัลลัมแล้วใช้ได้ ทำให้คัดออกมา ใช้ให้ถูกกับโรค ลักษณะการใช้ ผลข้างเคียง
5. **การเก็บเกี่ยว**
การจัดการ กลั่นใจเค็ด ทำให้เค็ดน้อย รักษาสมดุลธรรมชาติ เวลา ฤดูกาล เช่นน้ำผึ้งเดือนห้า มีที่มาจากเกสรจากพืชสมุนไพร อายุเมื่อเก็บเกี่ยว
6. **การแปรรูป**
การเก็บรักษา เช่น สด แห้ง สูญญากาศ การทำความสะอาด เช่น การล้างน้ำ กระบวนการแปรรูป อบ ตากแห้ง ผึ่งในที่ร่ม ตากแดดเค็ดียว มีผลต่อสรรพคุณทางยา
7. **การใช้ประโยชน์**
หนอนตายอยากอดไหน้ำปลาแล้วหนอนไม่ขึ้น ว่านห้าหัว ถ้าเดินข้ามแล้วบวม
8. **การพัฒนาจำเพาะถิ่น**
สมุนไพรที่มีเฉพาะท้องถิ่น ประจำถิ่น ความเชื่อมโยงและหาสมุนไพรทดแทนที่ใช้ได้ผล

ก. คำรับยา

การสืบค้น การรวบรวม และการพัฒนาคำรับยาควรใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับวิธีทางวิทยาศาสตร์ ผู้ศึกษาจะต้องมีความรู้พื้นฐานดังนี้

1. **ชนิดสัตว์ ระบบการผลิตสัตว์ การจัดการฟาร์ม** : โรค หรืออาการสำคัญที่พบบ่อย การจัดการสุขภาพสัตว์ การใช้สมุนไพรเพื่อเป็นการป้องกัน การรักษา หรือการกำจัดโรค เพื่อปรุงตำรับหรือสูตรที่เหมาะสม เช่น ตำรับยาพื้นบ้าน หรือเป็นวิทยาศาสตร์ร่วมสมัย
2. **สูตรและวิธีการใช้**
 - * รู้จริงกับรู้ไม่จริง ต้องรู้จักต้น รู้จักสรรพคุณ คัดเลือกที่น่าเชื่อถือได้มาใช้
 - * จัดลำดับความเร่งด่วนการผลิต ความสำคัญให้สอดคล้องกับสภาวะการเกิดโรค

* หน่วยวัดปริมาณที่เป็นสากล

3. หมอยา รู้จริง และรู้ไม่จริง
4. แหล่งที่มาและหลักฐานท้องถิ่น ตำราบนใบลาน ในวัด จารึก
5. ความเร่งด่วนของสภาวะโรคหรือการผลิตสัตว์ มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ เช่น โรคปากและเท้าเปื่อย โรคพยาธิ

ง. การทดสอบตำรับยา : บางครั้งการทดสอบโดยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้ผล แต่ไม่ควรด่วนสรุปเพราะมีฐานคิด ที่แตกต่าง บนพื้นฐานของการคิดที่เป็นองค์รวม การเจ็บป่วยไม่ได้หมายถึงความผิดปกติของร่างกายแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงความผิดปกติกับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วย (18)

1. ตำรับที่ใช้เป็นประจำ

- * ชะงัดคันทันกล หรือใช้มากับมือ: เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ เช่น อาการผอมแห้ง ขนหยอง เบื่อหญา -ใช้เถาคันแดง เถาวัลย์ยอดด้วน(พญาไร้ใบ) ตัดท่อนแล้วทุบให้ละเอียด ใส่หูลุมไว้ ใช้น้ำชาขาวหรือน้ำเกลือเค็มโดยประมาณ หมักไว้ประมาณ 3 – 7 วัน ให้วัวกินไปสักกระยะหนึ่ง วัวจะอ้วนขึ้นเป็นมันเหลือม บำรุงกำลัง ใช้น้ำวัวได้ทุกอย่าง
- * นักวิจัยหาเหตุผลสารออกฤทธิ์มาอธิบาย เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและมีเหตุผล
- * ทดสอบตำรับนั้นในสัตว์ของเกษตรกรรมภายใต้สภาพการเลี้ยงจริง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นผลจากการใช้ในชุมชนเพื่อขยายผลต่อ

2. พิสูจน์ตำรับสรรพคุณ ใช้ได้จริงหรือไม่ คุ่มค่าหรือไม่ ต้องคำนึงถึง

- * อายุ เวลาการเก็บเกี่ยว ขนาด ส่วนผสม ผลข้างเคียง ข้อควรระวัง ข้อจำกัดการใช้ เช่น ยาเย็น ไม่ควรใช้ติดต่อกันนาน
- * วิธีใช้ ขนาด ระยะเวลาใช้ ใช้เท่าที่จำเป็น เน้นการป้องกันมากกว่าการรักษาหรือกำจัดโรค ผสมผสมกับยาแผนปัจจุบัน
- * ทดสอบในชุมชน เทียบเคียงผลจากการใช้จริง ประมวลความรู้จากชีวิตจริงประสบการณ์จริง เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ในระบบนิเวศน์จำเพาะ
- * ทดสอบในห้องปฏิบัติการ หาเหตุผลทางวิทยาศาสตร์มาสนับสนุน

3. ข้อควรระวัง ข้อจำกัด และ ผลข้างเคียง ต่อสุขภาพคน สัตว์ และคุณภาพสินค้า ต้องรู้สรรพคุณและการเป็นพิษ หรือผลข้างเคียง เช่น

- * บอระเพ็ด ฟ้าทะลายโจร บางคนกินแล้วแพ้
- * การกินกล้วยสุกนานๆแล้วท้องอืด
- * การออกฤทธิ์ ผลเสริมฤทธิ์กันของสมุนไพรหลายตัว

4. ความเข้ากันได้ของยา เช่น กินมะเขือพวงก่อนแล้วบอระเพ็ดไม่ขม ยาที่มีฤทธิ์ฆ่าจุลินทรีย์พร้อมกับการทำวัคซีน
 5. สมุนไพรที่สามารถทดแทนกันได้ เช่น หมากรูด กินแล้วเมา กวางแก้ง ประคบแผล
 6. คู่มือในการใช้ ควรจัดทำคู่มือสำหรับชาวบ้าน หรือสำหรับนักวิทยาศาสตร์
 7. ฉลากยา ควรมีมาตรฐานของส่วนผสม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ใช้
 8. การถ่ายทอดความรู้ โดยสร้างแปลงสาธิต สร้างความรู้ ถ่ายทอดปลูกฝังแก่เยาวชน
- จ. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อสะดวกในการใช้และเหมาะสมกับยุคสมัย ต้องคำนึงถึง
1. การใช้ประโยชน์ :
 - * เป็นอาหาร เป็นอาหารเสริม เป็นยา หรือเป็นการป้องกันสร้างภูมิคุ้มกันโรค
 - * ส่วนของร่างกายสัตว์ที่ต้องการให้ออกฤทธิ์ เช่น การใช้น้ำมันตะไคร้หอม สเปรย์ตัวไก่ ไโรหนิตาย หรือไล่ยุงได้ ต้นยางขาว ทางภาคเหนือ เอาเปลือกแขวนคอกหมา ควาย แกะเรือนเห็บ เหา
 2. ระบบการผลิตปศุสัตว์ เช่น
 - * ขนาดฟาร์มเล็ก หรือ ฟาร์มใหญ่
 - * ระบบการผลิต เพื่อยังชีพ เช่น เกษตรกรรายย่อย เป็นต้น
 - * ระยะการให้ผลผลิตของสัตว์ เช่น ระยะลูกสัตว์ ระยะรุ่น ระยะให้นม เป็นต้น
 3. ความสะดวกใช้
 - * หาง่าย ราคาถูก
 - * รูปแบบผลิตภัณฑ์ เช่น แคปซูล ผง เม็ด ลูกกลอน สารสกัด น้ำ เป็นต้น
 - * วิธีการใช้ที่ง่ายและมีประสิทธิภาพ เช่น ดมฟ้าทลายโจรแล้วเอาน้ำให้ไก่กิน สะดวก ง่าย
 4. กระบวนการผลิตสารสกัด : ให้มีเหตุผลและความเหมาะสม เช่น สารสกัดแอลกอฮอล์ เป็นอันตรายต่อลูกกุ้ง
 5. กระบวนการรับรองผลิตภัณฑ์
 - * สืบค้นแหล่งที่มา
 - * รับรองโดยชุมชน รักษามาตรฐานตำรับของตน

4.5 ผลประโยชน์ต่อเนื้อที่ได้จากโครงการ

นอกจากประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการตามที่กล่าวแล้วนั้น ยังมีผลต่อเนื่อง ดังนี้

1. ทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีเกิดจิตสำนึกร่วม ในแนวความคิดพึ่งพาตนเองภายในประเทศและการพัฒนาจากพื้นฐาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

2. ทำให้ผู้เข้าร่วมเวที เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย โดยมีการคัดเลือก คณะกรรมการเครือข่ายเป็นตัว แทนของแต่ละจังหวัด และเลือกประธานเครือข่ายโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงานซึ่งกันและกัน และเกิดการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืชในอนาคต
3. ทำให้เกิดการขยายผลจากแกนนำที่เข้าร่วมเวที ได้รวมกลุ่ม ให้เกิดการปฏิบัติการใช้สมุนไพรใน สัตว์ คือ
 - 3.1 อำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ และอาสาสมัครสมุนไพร ได้ไปขยายแนวคิด การพึ่งพาตนเอง โดยใช้สมุนไพร ในการเลี้ยงโคเนื้อ ให้แก่ ชุมชนโคเนื้อ ซึ่งมี 25 กลุ่ม สมาชิก 1,000 ราย มีโคประมาณ 4,000 ตัว สร้างเป็นเครือข่ายการใช้สมุนไพร ในอำเภอบางสะพานน้อย มีการคัดเลือกผู้นำกลุ่ม มีอาสาสมัครสมุนไพรของอำเภอ สาธิต ดำรับยาสมุนไพร และมีกิจกรรมให้เกิดการเคลื่อนไหวของชุมชนโคเนื้อในอำเภอ พร้อม ดำเนินการโดยการช่วยเหลือตนเองภายในกลุ่มก่อน ชุมชนต้องการให้มีนักวิชาการสร้าง กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน และทดสอบดำรับยาร่วมกับกลุ่ม ให้เกิดการใช้สมุนไพร เมื่อ กลุ่มเข้มแข็ง จะขยายไปสู่อำเภออื่นให้ครบทั้งจังหวัด
 - 3.2 อำเภอไทรโยค ผู้นำกลุ่มได้รวมกลุ่มการใช้สมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์ โดยประสานร่วมกับ องค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณะสุข โดยเริ่มจากให้สมาชิกหาพันธุ์สมุนไพรที่จำเป็นใน การเลี้ยงสัตว์มาปลูกร่วมกัน และมีแนวคิดผลิตอาหารสัตว์ โดยเฉพาะสำหรับสุกรและไก่ โดยใช้สมุนไพรทดแทนสารเร่งการเจริญเติบโตและยาปฏิชีวนะ ทำเพื่อขยายให้กับสมาชิก ภายในกลุ่ม นอกจากนี้คณะผู้วิจัยได้นำผู้นำกลุ่มนี้ไปศึกษาดูงาน ชุมชนเครื่องยาไทย อำเภอ พนมสารคาม และเยี่ยมชมสวนวนเกษตร และสนทนากับผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม อำเภอสนาม ชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ทำให้ได้แนวทาง และแนวคิดการดำเนินงานของกลุ่ม ต่อไป ซึ่งทั้ง สองกลุ่มเป็นกรณีศึกษาที่ยังต้องการความสนับสนุนจากหลายฝ่าย

4.6 ข้อมูลการเลี้ยงสัตว์ในหมู่บ้านเป้าหมายการจัดเวที

จากจำนวนเกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์อำเภอละ 80 – 100 ครอบครัว จำนวน 11 อำเภอ พบว่า เกษตรกรส่วนมากมีสมาชิกในครัวเรือน 4 คน มีพื้นที่ทำกินเฉลี่ย 19 ไร่ มีการเลี้ยงโคเฉลี่ยระหว่าง 12 – 19 ตัว รายได้เฉลี่ยต่อปี 55,600 บาท แหล่งรายได้หลักมาจากการปลูกพืชมากกว่าการเลี้ยงสัตว์ ระบบ การเลี้ยงโคเป็นการเลี้ยงโดยแรงงานในครัวเรือนและเลี้ยงแบบปล่อยตามที่สาธารณะ หัวไร่ปลายนา สำหรับโรคที่พบบ่อยได้แก่ โรคพยาธิ โรคท้องเสีย โรคผิวหนัง และโรคปากและเท้าเปื่อย สำหรับการ ใช้สมุนไพรรักษาโรคสัตว์ เมื่อมีปัญหาเรื่องสัตว์เจ็บป่วยเกษตรกรส่วนมากใช้บริการสัตวแพทย์ ซึ่งตามตัว ได้ง่าย

ส่วนการใช้สมุนไพรรักษาโรคสัตว์นั้น มีการใช้อยู่บ้างในรายที่เป็นไม่รุนแรงเพราะประหยัดเงิน และมีข้อแนะนำจากเกษตรกร ซึ่งสรุปได้ดังนี้

- ให้มีการแนะนำส่งเสริมให้ราษฎรปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้ในบริเวณบ้าน
- อบรรม แนะนำ ทดลอง ส่งเสริมการใช้สมุนไพรรักษาสัตว์
- ส่งเสริมให้มีการผลิตยาสมุนไพรจำหน่าย เพื่อสะดวกในการใช้ประโยชน์
- ควรมีการตั้งกลุ่มผู้สนใจ และให้ทางราชการส่งเสริมอย่างจริงจัง

บทที่ 5

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

โครงการประมวลภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้สมุนไพรสำหรับโค-กระบือ ในภาคตะวันตก ได้ข้อมูลจากการสืบค้นตำรับยาสมุนไพรจากผู้รู้ ผู้ใช้ และหมอพื้นบ้านใน 11 อำเภอ 5 จังหวัด ได้ผลสรุปและข้อเสนอแนะดังนี้

5.1 สรุปผล

- 5.1.1 การสืบค้นข้อมูลภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพและป้องกันรักษาโรคในครั้งนี้ ได้ ตำรับยาสมุนไพร 259 ตำรับ แบ่งตามกลุ่มอาการของโรคได้ 37 อาการ และมี สมุนไพรมากกว่า 200 ชนิด
- 5.1.2 พืชสมุนไพรที่มีใช้ในตำรับยาค้างนี้ ส่วนมากชาวบ้านประกอบเป็นตำรับยารักษาตามกลุ่มอาการของโรค ที่สอดคล้องกับข้อมูลที่สืบค้นจากเอกสาร กล่าวคือ สารพฤษเคมีหรือฤทธิ์ทางเภสัชจะสอดคล้องกับรสและสรรพคุณยาไทยของพืชสมุนไพรนั้นๆ เช่นการรักษาแผล หรือโรคท้องเสีย มักใช้พืชที่มีรสฝาด เช่น กล้ายดิบ ละมุดดิบ เปลือกไม้ประดู่ เปลือกไม้แดง และเปลือกมังคุด เป็นต้น ซึ่งมีสารแทนนินที่มีฤทธิ์ในการสมานแผลและฆ่าเชื้อโรค
- 5.1.3 สถานการณ์การใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพและรักษาโรคโค-กระบือ ในภาคตะวันตกนั้น ยังมีเกษตรกรที่มีความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาใช้อยู่บ้างโดยเฉพาะกลุ่มที่เลี้ยงโคพื้นเมืองที่มีราคาแพงเช่นวัวลาน แต่ส่วนมากใช้วิธีการดูแลสุขภาพ โดยการแพทย์แผนใหม่ เนื่องจากเกษตรกรได้รับความสะดวกในการใช้บริการสัตว์แพทย์ของกรมปศุสัตว์ และอาสาพัฒนาปศุสัตว์ประจำตำบล ทำให้เกิดความเคยชินการใช้การแพทย์แผนใหม่
- 5.1.4 การใช้การแพทย์พื้นบ้านมีข้อจำกัด ดังนี้
 - * ผู้เลี้ยงสัตว์ขาดความเชื่อมั่นในการใช้ ตำรับไม่ชัดเจน ขนาดไม่แน่นอน ไม่มีมาตรฐาน บางครั้งรักษาได้ผล บางครั้งไม่ได้ผล
 - * พืชหายาก ส่วนมากไม่รู้จักต้นไม้ ไม่รู้สรรพคุณทางยา และบางชนิดมีเป็นฤดูกาล
 - * หมอยาพื้นบ้านที่รู้จริงอายุมากขาดผู้สืบทอด และบันทึกภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ
 - * ตำรับยาบางอย่างใช้ส่วนผสมมากชนิด ทำให้ยุ่งยากในการปรุง
- 5.1.5 เกษตรกรที่มาร่วมเวทีมีความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตการเกษตรและวิถีชีวิตแห่งการพึ่งพาตนเองกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การนำสมุนไพรกลับมาใช้ใหม่ ในชุมชนเป็นเรื่องที่ยาก มีปัญหาด้านสังคมและเศรษฐกิจที่ซับซ้อนยากที่จะนำการส่งเสริมเชิงแยกส่วน

แบบเดิมมาใช้ให้ได้ผล จะต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดของชุมชนในการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีข้อเสนอแนะจากเวทีดังนี้

- 1) **การวิจัยและพัฒนา** ควรมีเครือข่ายนักวิชาการเป็นพี่เลี้ยงช่วยกำกับดูแลให้เกิดการปฏิบัติการใช้สมุนไพรในชุมชน นักวิจัยควรเป็นผู้มีความเป็นรอบรู้ในสาขาวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์และระบบการเลี้ยงสัตว์ พฤกษศาสตร์ เกษตรพฤกษศาสตร์ มานุษยวิทยา และสังคมศาสตร์ชุมชน เป็นต้นเพื่อเป็นการนำร่องให้เกิดการขยายผลต่อไป โดยต้องดำเนินการให้ครบวงจร ดังนี้

- * ชุมชนเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบ
- * ชุมชนเป็นผู้จัดจำหน่าย
- * ชุมชนเป็นผู้ทดสอบตำรับยา และกระจายการใช้สู่ชุมชน
- * ชุมชนต้องสร้างเป็นการเรียนรู้ ให้เกิดการสืบสาน ถ่ายทอด
- * การดำเนินการให้เป็นธุรกิจนั้น จะต้องทำในรูปกลุ่ม เครือข่าย สร้างอาชีพ รายได้ แบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมต่อเจ้าของภูมิปัญญา การทำธุรกิจนั้นควรทำขนาดเล็กไม่ใช่ชุมชนเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบเท่านั้น แล้วให้บุคคลภายนอกมาตัดกวดงผลประโยชน์

- 2) **การทดสอบตำรับยาสมุนไพร** ควรให้ความเคารพภูมิปัญญาท้องถิ่น การพิสูจน์ตำรับยาสมุนไพรไม่ควรใช้มาตรฐานเดียวกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เนื่องจากตำรับยาสมุนไพรไม่ให้ผลทันทีเหมือนตำรับยาสมัยใหม่ แต่จะทำให้สร้างภูมิคุ้มกันที่ละน้อยจนสามารถกำจัดโรคได้ และการแพทย์พื้นบ้านเป็นระบบการรักษาที่เป็นองค์รวมของทั้งระบบที่ซับซ้อน ไม่ควรแยกส่วนศึกษาตำรับยาบางตำรับจะเหมาะสมเฉพาะท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับระบบสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงสัตว์นั้น ๆ

- 3) **การพัฒนาผลิตภัณฑ์** เพื่อให้สะดวกในการใช้ และเหมาะสมกับยุคสมัย ต้องคำนึงถึง

- * รูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับระบบการเลี้ยงสัตว์ เช่น สำหรับการเลี้ยงสัตว์แบบยังชีพหรือเป็นฟาร์มขนาดใหญ่
- * ควรดำเนินการให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ได้ง่ายไม่แพง

5.2 ข้อเสนอแนะ

ควรมีการดำเนินการผลักดันในระดับนโยบายของประเทศ ให้มีการวิจัยและพัฒนาการดูแลสุขภาพและรักษาโรคสัตว์ โดยวิธีการแพทย์พื้นบ้านอย่างเป็นระบบให้เป็นทางเลือกในการผลิตปศุสัตว์ เนื่องจากปัจจุบันกระแสความต้องการใช้สมุนไพรในเชิงการค้ามีสูงมาก ตามกระแสความต้องการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยของผู้คนทั่วโลก ดังนั้น

- 5.2.1 ควรมีหน่วยงานศูนย์กลางรับผิดชอบ กำกับ ดูแล วิเคราะห์สถานการณ์การ การส่งเสริมใช้สมุนไพรให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ศึกษาลู่อุปสรรค วางแผนปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมาย

ทั้งในการผลิตปศุสัตว์ในระดับเกษตรกรรายย่อย และระดับอุตสาหกรรมโดยเฉพาะการเลี้ยงสัตว์แบบอุตสาหกรรมที่มีปัญหาสารเคมีตกค้างที่มีผลต่อผู้บริโภค การส่งเสริมให้มีการใช้ทดแทนยาปฏิชีวนะในระดับป้องกัน และระดับรักษาโรค

- 5.2.2 ควรทำให้การแพทย์พื้นบ้านมีมาตรฐานการรักษาโรค ที่เชื่อถือได้ โดยผสมผสานความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีคุณค่าและเหมาะสมกับยุคสมัย
- 5.2.3 สร้างการเรียนรู้ และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอน ในระดับวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย เพื่อสร้างทัศนคติต่อบุคลากรของประเทศ
- 5.2.4 ควรให้มีการฝึกอบรมอาสาสมัครปศุสัตว์ โดยการฝึกอบรมหรือเรียนรู้ร่วมกับหมอพื้นบ้าน ให้เกิดการสืบทอด และเพื่อขยายผลส่งเสริมให้มีการใช้ในชุมชนอย่างกว้างขวาง
- 5.2.5 ควรทำให้เกิดทำเป็นชุมชนนำร่องการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งพาตนเองในระดับเกษตรกรเลี้ยงสัตว์รายย่อย เพื่อลดรายจ่ายการเลี้ยงสัตว์ มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เป็นตัวอย่าง การคัดเลือกชุมชนนำร่องควรเป็นชุมชนที่มีแนวร่วม และมีความสนใจ ตั้งใจ อย่างจริงจังที่จะทำให้เกิด โดยการดำเนินการร่วมกับนักวิจัย ให้มีการทดสอบตำรับ ให้เป็นการวิจัยแบบชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางวิจัยและพัฒนาอย่างแท้จริง และชุมชนเห็นผลประโยชน์ร่วมกัน และเกิดความเชื่อมั่นในการใช้ เพื่อให้เกิดการขยายผลอย่างรวดเร็วและเป็นรูปธรรม ควรที่จะมีหน่วยงานอิสระที่สนับสนุนงบประมาณให้เกิดการเคลื่อนไหว เนื่องจากเป็นการวิจัยและพัฒนาที่เป็นองค์รวม ซึ่งต้องใช้นักวิชาการหลายสาขาวิชาการทำงานร่วมกัน
- 5.2.6 ควรศึกษาเพื่อพัฒนาคำรับยาสมุนไพรสำหรับโค-กระบือ ให้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่ใช้ง่าย สะดวก และเหมาะสมกับยุคสมัยที่ผู้เลี้ยงสัตว์ทั่วไปหาซื้อได้ง่าย ซึ่งเป็นคำรับยารักษาโรคที่เกิดขึ้นเป็นประจำในการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร ได้แก่ ยาถ่ายพยาธิภายใน โรคผิวหนังจี้เรื้อน เฝือก รักษากลากเกลื้อน และแผลมีหนอง โรคท้องเสีย โรคท้องอืด และควรทำการการค้า เพื่อให้มีการใช้ทดแทนยาเคมีที่สั่งซื้อจากต่างประเทศ
- 5.2.7 ควรมีการตรวจสอบความถูกต้องของคำรับยา ก่อนการถ่ายทอดเทคโนโลยี
เนื่องจากการแพทย์พื้นบ้านเป็นองค์ความรู้เฉพาะถิ่นภายใต้การเลี้ยงดูในระบบนิเวศหนึ่งพืชบางชนิดอาจไม่มีในพื้นที่เป้าหมาย ฉะนั้นการประเมินว่าคำรับที่นำมาจากที่อื่นควรนำมาแนะนำหรือไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึง
 - ทดสอบประสิทธิผลของคำรับ ได้ผลหรือไม่ภายใต้เงื่อนไขอะไร
 - ความคุ้มทุน ชาวบ้านสามารถจ่ายได้หรือไม่
 - ความหาได้ง่ายของพืช
 - คำรับง่ายต่อการเข้าใจและปฏิบัติได้ง่าย
 - เหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่มีผลกระทบต่อชุมชน มีผู้ได้หรือมีผู้เสียผลประโยชน์

- ไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม และทำลายระบบนิเวศน์

5.2.8 ตำรับยาที่มีใช้กันแพร่หลายในหลายจังหวัด และมีศักยภาพที่ควรวิจัยต่อยอด และทดสอบการใช้ในสัตว์ทดลองของชาวบ้านในสถานการณ์จริง ได้แก่ ยาถ่ายพยาธิ ยาบำรุงกำลัง ยารักษาเห็บเหาและจี้เรื้อน และยารักษาเต้านมอักเสบ

- ตำรับยาถ่ายพยาธิ : ลูกมะเกลือ ตำคั้นกับกะทิ กรองเอาน้ำกรอกให้สัตว์กินครั้งเดียว
- สัตว์เบื่ออาหารและบำรุงกำลัง: บอระเพ็ด สับเป็นท่อนดองกับเกลือ 2 วัน นำเอาน้ำ ดองมากรอกให้สัตว์กินทุกวันจนกว่าจะกินหญ้าได้ดี หรือเพิ่ม ลูกยอ และน้ำปัสสาวะ
- ยารักษาเห็บเหาและจี้เรื้อน: ตำเม็ดย่อยหน้า 10 เม็ด ผสมเหล้าขาว ทาตามตัว
- ยารักษาเต้านมอักเสบ : กล้วยวงช้าง เถาตุตหมูตุตหมา น้ำตาลทรายแดง อย่างละเท่าๆกัน ต้มรวมกันกรองเอาน้ำ กรอกให้กิน 2-3 จะหาย

5.2.9 ทำการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่กระตุ้นให้เห็นความสำคัญในการนำสมุนไพรมาใช้รักษาสัตว์ทุกรูปแบบ ผ่านสื่อต่าง ๆ และให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ

ตารางที่ 1 สมุนไพรที่มีใช้ในตำรับยาบำรุงและรักษาโรคโคโรนาในภาคตะวันตก

1.1 สมุนไพรสำหรับบำรุงสุขภาพร่างกาย

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยาไทย	อ้างอิง
1.พญาไร้ใบ	เถาวัลย์ด้วง	<i>Sarcostemma brunonianum</i>	ASCLEPIADACEAE	เถา	เจริญอาหาร บำรุงกำลัง ตับ หัวใจ ปอด	16,17
2.ไพล	ว่านไฟ ฟูโดยไฟ ม่วง ไฟรเหลือง ไฟ ดำ	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb. <i>Z. purpureum</i> <i>Z. ottensii</i> Vatelton	ZINGIBERACEAE	หัว, เหง้า	ยาระบาย ขับลม แก้บิด สมานลำไส้	16,17, 19
3.เถาวัลย์ปูน	เครือเขาคันแดง	<i>Cissus repanda</i> Vahl.	AMPELIDACEAE	เถา	แก้กระษัย ทำให้เส้นเอ็นหย่อน	17
4.เถาคัน	เถาคันแดง,ขาว	<i>Parthenocissus quinquefolia</i> Planch.	VITIDACEAE	เถา	แก้กระษัย ทำให้เส้นเอ็นหย่อน ขับลม	16,17
5.เถาอีหนู	ผักสาบ	<i>Adenia viridiflora</i> Craib.	PASSIFLORACEA	เถา		23
6.มะขาม	มะขามไทย	<i>Tamarindus indica</i> Linn.	LEGUMINOSEA	เนื้อใน ฝัก	ยาระบาย ยาถ่าย	15
7.บอระเพ็ด	เครือเขาฮอ เจตมูล ย่าน	<i>Tinospora tuberculata</i> Beumee. <i>T. crispa</i>	MENISPERMACEAE	เถา	แก้ร้อนใน เจริญอาหาร บำรุงกำลัง แก้ไข้	14,17
8.พริก	พริกขี้หนู, ด้ฟ้า	<i>Capsicum</i> spp.	SOLANACEAE	ผล	แก้ไข้ แก้ตามซาง ยาเจริญอาหาร	19
9.ยอบ้าน	มะตาดเล็ก(เหนือ)	<i>Morinda citrifolia</i> Linn.	RUBIACEAE	ผลสุก	ขับลม บำรุงธาตุ แก้คลื่นเหียนอาเจียน	14,15
10.สะเดา	สะเดียม(เหนือ)	<i>Azadirachta indica</i> var. <i>siamensis</i> Vatelton	MELIACEAE	ใบ	แก้ร้อนใน เจริญอาหาร แก้ไข้	15,28

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยาไทย	อ้างอิง
11. ฟัก	ฟักข้าว, ฟักเขียว	<i>Bernencasa hispida</i> Cogn.	CUCURBITACEAE	ผล	ยาระบาย ขับปัสสาวะ แก้ไข้	19
12. บอน	บอนเขียว	<i>Colocasia antiquorum</i> (Linn.) <i>C. esculenta</i> Hasskari.	ARACEAE	ใบ	ยาระบาย ขับพยาธิ	19, 23
13. กระท้อน	มะตอง, มะดิน, สะท้อน	<i>Sandonicum indicum</i> <i>S. norvosum</i> Car.	MELIACEAE	ใบ	แก้บิด ท้องเดิน	19, 28
14. แฉง	แกง	<i>Niebuhria siamensis</i> Kurz. <i>Maerua siamensis</i> Pax	CAPPARIDACEAE	ใบ ราก	แก้ ไข้ แก้พิษ แก้ปวดเมื่อย ขับปัสสาวะ	11, 16, 17
15. ตาล	ตาลโตนด	<i>Borassus flabellifer</i> Linn.	PALMACEAE	ผลสุก	บำรุงกำลัง	19

1.2 สมุนไพรสำหรับถ่ายพยาธิ

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยาไทย	อ้างอิง
1. พญาไร้ใบ	เถาวัลย์ด้วน	<i>Sarcostemma brunonianum</i>	ASCLEPIADACEAE	เถา	เจริญอาหาร บำรุงกำลัง ตับ หัวใจ ปอด	16, 17
2. บอระเพ็ด	เครือเขาฮอ(อีสาน) เจตมูลยาน(ใต้)	<i>Tinospora tuberculata</i> Beumee.	MENISPERMACEAE	เถา	แก้ร้อนใน เจริญอาหาร บำรุงกำลัง แก้ไข้	14, 17, 25
3. กระเทียม	มะต๋อง, มะดิน, สะท่อน	<i>Sandonicum indicum</i>	MELIACEAE	ใบ ผล	แก้บิด ท้องเดิน	28
4. สะเดา	สะเดียม(เหนือ)	<i>Azadirachta indica</i> var. <i>siamensis</i> Vatelon	MELIACEAE	ใบ ผล	ผลเป็นยาถ่ายพยาธิ	19
5. ยอป่า	มะตาเสือ(เหนือ)	<i>Morinda citrifolia</i> Linn.	RUBIACEAE	ผลสุก	ยาบำรุงธาตุ	14, 15
6. ติเหล็ก	ขี้เหล็กบ้าน, ขี้เหล็ก หลวง	<i>Cassia siamea</i> Bitt.	LEGUMINOSAE	ใบ, เปลือก	ยาระบาย เจริญอาหาร	17, 28
7. น้อยหน่า	มะนอแน่, หมากเขียว	<i>Annona squamosa</i> Linn.	ANONACEAE	ใบ เมล็ด	ขับพยาธิ ชะพวยหิวนั่ง	17
8. มะเกลือ	ผีเผา, หมากเกลือ	<i>Diospyros mollis</i> Griff.	EBENACEAE	ผล	ถ่ายพยาธิได้หลายชนิด	12, 28
9. หมาก	หมากเมีย	<i>Areca catechu</i> Linn.	ARECACEAE	ผล		
10. ชาน	ส้านใหญ่	<i>Dillenia obovata</i> Hoogl.	DILLENIACEAE	เปลือก		

1.3 สมุนไพรสำหรับโรคพยาธิภายนอก เห็บ เหา ชี้อ่อน

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณยาไทย	อ้างอิง
1.หน่อไม้	ไผ่สีสุก	<i>Bambusa blumeana</i> Schult.	GRAMINEAE	หน่อไม้ ดอง		
2.กล้วย	กล้วยมลิช่อง	<i>Musa sapientum</i> Linn.	MUSACEAE	เหง้า		
3.สะเดา	สะเดียม(เหนือ)	<i>Azadirachta indica</i> var. <i>siamensis</i> Vatelon	MELIACEAE	เปลือก	สมานแผล แก้แมลง	19
4.ไพล	ว่านไฟ ฟูเลยไฟ ม่วง ไฟเหลืองไฟ ดำ	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb. <i>Z. purpureum</i> <i>Z. ottensii</i> Vatelon	ZINGIBERACEAE	หัว	ยาสมานแผล ลดอาการบวมอักเสบ ทำให้เนื้อหนังเจริญ	16, 17 19
5.ขมิ้น	ขมิ้นแกง	<i>Curcuma longa</i> Linn.	ZINGIBERACEAE	หัว	ยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อแบคทีเรีย และรา ลดการอักเสบ เจ็บปวด	19
6. มะกรูด	มะขูด ส้มกรูด	<i>Citrus hystrix</i>	RUTACEAE	ผล	บำรุงโลหิต	13
7.ทองพันชั่ง	หญ้ามันไก่	<i>Rhinacanthus nasutus</i> Kurz.	ACANTHACEAE	ต้น ใบ	รักษากลากเกลื้อน	28
8.ยาสูบ	ยาเส้น ยาฉุน	<i>Nicotiana tabacum</i> Linn.	SOLANACEAE	ใบ	รักษาโรคผิวหนัง หิด กลากเกลื้อน มี สารฆ่าแมลง	16
9.ตานหม่อน	ตานหม่อน ช้าหมัก หลอด	<i>Vernonia elliptica</i> DC	COMPOSITAE	ใบ	แก้ตานชาในเด็ก รักษาไล่ ฆ่าพยาธิ	12
10. หนอนตาย หยาก	กะเพียด	<i>Stemona tuberosa</i> Lour.	STEMONACEAE	ราก	ฆ่าเหิดเหา ฆ่าหนอน	28

11. หนามเกี่ยว ไม้	เครือขี้น้ำเต้า พุงแก	<i>Capparis siamensis</i> Kurz.	CAPPARIDACEAE	รากต้น ใบ	รับประทานรักษาโรคผิวหนัง	11
12. น้อยหน่า	มะนอแน่, หนามกึ่งเขียว	<i>Annona squamosa</i> Linn.	ANONACEAE	ใบ/ เมล็ด	ฆ่าพยาธิผิวหนัง รักษากลากเกลื้อน	17, 19, 28
13. มะพร้าว	หมากคูณ	<i>Cocos nucifera</i> Linn.	PALMAE	น้ำมัน	รักษาแผล	17

1.4 สมุนไพรสำหรับรักษาไข้

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา	อ้างอิง
1. แฉง	แกง	<i>Niebuhria siamensis</i> Kurz. <i>Maerua siamensis</i> Pax	CAPPARIDACEAE	ใบ	แก้ไข้จับสั่น	11, 16 17
2. บอระเพ็ด	เครือเขาฮอ เจตมูล ย่าน	<i>Tinospora tuberculata</i> Beumee.	MENISPERMACEAE	เถา	แก้ไข้ ไข้เหงื่อ	14, 17 26
3. ไพล	ว่านไฟ ปลูกโดยไฟ ม่วง ไร่พรหมลิง ไร่พร ดำ	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb. <i>Z. purpureum</i> <i>Z. ottensii</i> Vatelton	ZINGIBERACEAE	หัว	ยาระบาย ขับลม แก้บิด สมานลำไส้	16, 17 19
4. มะพร้าว	หมากกวน	<i>Cocos nucifera</i> Linn.	PALMAE	น้ำมัน	ทาแก้ปวดเมื่อย และขัดตามเส้นเอ็น	14
5. เมื่อยคองซุน	กระทุงหมาบ้า ฮ้วนหมู	<i>Dregea volubilis</i> Stapf	ASCLEPIADACEAE	ใบ	ดับพิษร้อนถอนพิษไข้	23
6. มะยมป่า	มะยมหางไก่	<i>Ailanthus tauvetiaua</i> Piere.	SIMARUBACEAE	ใบ		
7. หนาด	คำพอง หนาดหลวง	<i>Blumea balsamifera</i> DC.	COMPOSITAE (ASTERACEAE)	ใบ	แก้จุกเสียดแน่นเฟ้อ	16
8. สมี่รัง	เขยตายแม่ยายชัก ปรก	<i>Glycosmis cochinchinensi</i> Pierre.	RUTACEAE	ราก	กระทุงพิษ	17
9. โคคลาน	ว่านนางลัคม	<i>Anamirta cocculus</i>	MENISPERMACEAE	เถา	แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย	17
10. เอ็นอ่อน	ตีนเป็ดเครือ	<i>Cryptolepis buchanani</i> Roem.	PERILOCACEAE	เถา	บำรุงเส้นเอ็น แก้ปวดเมื่อย	16

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา	อ้างอิง
11.กรวย	กรวยป่า	<i>Casearia grewiaifolia</i>	FLACOURTIACEAE	ใบ	แก้พิษที่เกิดจากการติดเชื้อ	16
12.ต้นตายใบเป็น			CRASSULACEAE	ใบ		
13.กัญชาผี				ทั้งห้า		
14.หนามพุดดอ				ราก	กระทุ้งพิษไข้ ดับพิษทั้งปวง	17
15.หางนกกระลิง						

1.5 สมุนไพรสำหรับรักษาโรคท้องอืด

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	อ้างอิง
1. มะขาม	มะขามไทย	<i>Tamarindus indica</i> Linn.	LEGUMINOSAE	เนื้อใน ฝัก	ยาระบาย ขับเสมหะ	14
2. ไพล	ว่านไฟ บูเลยไฟ ม่วง ไฟเรด็อง ไฟดำ	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb. <i>Z. purpureum</i> <i>Z. ottensii</i> Vatelton	ZINGIBERACEAE	หัว	ยาระบาย ขับลม แก้บิด สมานลำไส้	16, 17 19
3. ขิง	ขิงเผือก ขิงแดง	<i>Zingiber officinale</i> Rosc.	ZINGIBERACEAE	เหง้าแก่	แก้ท้องอืด ขับลม	14, 19
4. ข่า	ข่าหยวก ข่าหลวง	<i>Alpinia galangal</i> Linn. <i>A. officinarum</i> Hance	ZINGIBERACEAE	เหง้าแก่	ขับลม ท้องอืด ท้องเฟ้อ	14, 19
5. ตะไคร้	จะไคร้ โพเล้ง	<i>Cymbopogon citrates</i> Stapf.	GRAMINAE	ทั้งหัว	ขับลมในลำไส้ แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ	14, 19
6. พริก	พริกขี้หนู, ขี้ฟ้า	<i>Capsicum</i> spp.	SOLANACEAE	ผล	เป็นส่วนผสมยาขับลม	19
7. กระเพรา	กระเพราขาว แดง กอมก้อ	<i>Ocimum sanctum</i> Linn.	LABIATAE	ใบ	ยาขับลม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้แน่น จุกเสียด	23
8. กัลฉ่าย	กล้วยมะลิฉ่อง	<i>Musa sapientum</i> Linn.	MUSACEAE	ยอด		14, 19
9. กรวย	กรวยป่า	<i>Casearia grewiifolia</i>	FLACOURTIACEAE	ใบ	บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง	16
10. แจง	แจง	<i>Niebuhria siamensis</i> Kurz. <i>Maerua siamensis</i> Pax	CAPPARIDACEAE	ใบ ราก	แก้ไข้ แก้พิษ แก้ปวดเมื่อย ขับ ปัสสาวะ	11, 16, 17
11. หนาด	คำพอง หนาดหลวง	<i>Blumea balsamifera</i> DC.	COMPOSITAE (ASTERACEAE)	ใบ	ขับลม แก้จุกเสียดแน่นเฟ้อ	16

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	อ้างอิง
12. มะยมป่า	มะยมหางไก่	<i>Ailanthus tauvetiaua</i> Piere.	SIMARUBACEAE	ใบ		
13. มะกรูด	มะขูด ส้มกรูด	<i>Citrus hystrix</i>	RUTACEAE	ผล	แก้ลมจุกเสียด ขับลมในลำไส้	13, 19
14. กระพ่อน	มะต๋อง, มะตั้น, สะท้อน	<i>Sandonicum indicum</i>	MELIACEAE	ใบ ผล	แก้บิด ท้องเดิน	28
15. สะเดา	สะเดียม(เหนือ)	<i>Azadirachta indica</i> var. <i>siamensis</i> Vatelon	MELIACEAE	ใบ	แก้ไข้	19
16. มะละกอ	ลอกก มะก้วยเตต หมักทุ่ง	<i>Carica papaya</i> Linn.	CARICACEAE	เมล็ด	ขับปัสสาวะ	12, 13
17. หญ้าคา	ครอบฟันสี ตอแบน	<i>Imperata cylindrical</i>	GRAMINEAE	ใบ	นำต้มรากใช้ขับปัสสาวะ	12
18. ต้นก่องข้าว	ครอบฟันสี ตอแบน	<i>Abutilon indicum</i>	MALVACEAE	ทั้งห้า	ขับลม ขับปัสสาวะ	13, 16 17
19. ว่านน้ำ	ส้มขึ้น ฮางคาวน้ำ ฮางคาวบ้าน ฮางคาวผา	<i>Acorus calamus</i> L.	ARACEAE	เหง้า	ขับลม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ	12, 17
20. สับประรด	มะขะนัด ยานัด	<i>Ananas comosus</i> Merr.	BROMELIACEAE	เหง้า	ขับปัสสาวะ	14
21. กำมะถัน	มาด	<i>sulfur</i>	ธาตุวิญญู	ผง	ขับลมในกระดูก แก้จุกเสียดโรคลมป่วง	17
22. ตูดหมูตูดหมา	ย่านพาไหม(ใต้)	<i>Paederia scandens</i> (Lour)	RUBIACEAE	เถา	รักษาโรคลม ที่มีอาการไข้	1
23. หญ้าเกล็ดหอย	ผักแว่นดอย ผักแว่นโคก	<i>Desmodium triflorum</i> (L.) DC	PAPILIONOIDEAE	ทั้งต้น		1

1.6 สมุนไพรสำหรับท้องเสีย

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	อ้างอิง
1. กระเทียม	ตะโกส้ม กระเทียมบก	<i>Anthocephalus chinensis</i> Rich.	RUBIACEAE	เปลือก ต้น	ยาฝาดสมานในโรคท้องร่วง	11
2. พะยอม	กะยอม ขะยอมแดง	<i>Shorea roxburghii</i> G.Don.	DIPTEROCARPACEAE	เปลือก ต้น	ยาฝาดสมาน แก้ท้องเดิน เป็นสารกันบูด	12
3. มังคุด		<i>Gracinia mangostana</i> L.	GUTTIFERAE [CLUSIACEAE]	เปลือก ผล	ยาฝาดสมาน แก้ท้องร่วง ท้องเสียเรื้อรัง และโรคลำไส้	12
4. แค	แคบ้าน	<i>Sesbania grandiflora</i> [L.] Pers.	LEGUMINOCEAE PAPILIONOIDEAE	เปลือก ต้น	แก้ท้องร่วง แก้บิด	12
5. มะกอก	มะกอกไทย มะกอกบก	<i>Spondias pinnata</i> Kurz	ANACARDIACEAE	เปลือก	ยาฝาดสมาน	15
6. กัลวาย	กัลวายน้าหว่า	<i>Musa sapientum</i> Linn.	MUSACEAE	ผลดิบ	ฤทธิ์ฝาดสมาน แก้ท้องเสีย รักษาท้องร่วงที่ไม่ติดเชื้อ	14, 19
7. ละมุด			SAPOTACEAE	ผลดิบ		
8. ตูดหมูตูดหมา	ย่านพาใหม่	<i>Paederia scandens</i> (Lour)	RUBIACEAE	เถา	แก้ท้องเสีย	1
9. แพงพวย	ผักปอดน้ำ พังพวย ผักแพงพวย	<i>Jussiaea repens</i> Linn.	ONAGRACEAE	ใบ	รักษาแผลอักเสบ แก้ร้อนใน	23
10. สะแก	ขนแฉ้ จอแง้ แฉ้ แพง	<i>Combretum quadrangulare</i> Kurz.	COMBRETACEAE	ใบและ ดอก	แก้ปวดเมื่อย เมล็ดขับพยาธิ	12, 15, 28

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	อ้างอิง
11. มะสัง				ใบ		
12. หญ้าขัดมอญ	ขัดมอญ	<i>Sida rhombifolia</i> Linn. <i>S. corylifolia</i>	MALVACEAE	ทั้งห้า	ยาขับปัสสาวะ แก้ไข้	2
13. ชะอม				ใบ		
14. กระถิน	กระถินบ้าน สะตอ เปา	<i>Leucaena leucocephala</i>	LEGUMINOSAE	ใบ	กินมากเป็นพิษต่อสัตว์	19
15. เพชรสังฆาต	ขันท้อ สั้นชะควด สามร้อยยอด	<i>Cissus quadrangularis</i> L.	VITACEAE	เถา	เถาสดแก้ริดสีดวง	12
16. เพล	ว่านไฟ ฟูเลยไฟ ม่วงไฟพรเหลืองไฟ ดำ	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb. <i>Z. purpureum</i> <i>Z. ottensii</i> Vatelon	ZINGIBERACEAE	หัว	ยาละลาย ขับลม แก้บิด สมานลำไส้	16, 17, 19
17. ตอไล่				ต้น		
18. มะเดื่อปล้อง					แก้ท้องเสีย	
19. ผักขี้ผึ้ง		<i>Petroselinum crispum</i> Linn.				
20. กาฝาก	สังวาลพระอินทร์ เครือเขาค้า สายใหม่ โคก	<i>Cassytha filiformis</i> L.	LAURACEAE CASSYTHACEAE	ทั้งต้น	ใช้ถ่ายพยาธิโคกระบิด	16

1.7 สมุนไพรสำหรับรักษาโรคตา

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	อ้างอิง
1. กะดังใบ	กะดังบาย เขือ ดอง ด้อม บ้างบาย กะดัง ใบ	<i>Leea indica</i> Merr.	LEEACEAE	ใบ	รสรเย็นมาเปื้อน อาพาทำให้พยาธิในตา ตาย	16,23
2. ผักเสี้ยนผี	ผักส้มเสี้ยนผี	<i>Cleome viscosa</i> L.	CLEOMACEAE CAPPARACEAE	เมล็ด	ฆ่าพยาธิ	16
10. หัวหอม	หอมเล็ก หอมบัว	<i>Allium ascalonicum</i> Linn.	ALIACEAE	หัว	ทำให้สับร่อนตา น้ำตาไหล	9,19
4. กระเทียม	หอมเทียม หอมขาว หัวเทียม	<i>Allium sativum</i> Linn.	ALLIACEAE	หัว	รสรเย็นร้อน ทำให้สับร่อนตาไหล ทำ ให้พยาธิตาย	14
5. คณฑา	สีฟัน กะลันทา จี หนามจี โกทา หนามกะแท่ง	<i>Harrisonia perforata</i> Merr.	SIMAROUBACEAE	ราก		11, 17
6. ขมิ้น	ขมิ้นแกง	<i>Curcuma longa</i> Linn.	ZINGIBERACEAE	หัว	ยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อ แบคทีเรียและรา ลดการอักเสบ พลาโน	19
7. มะระป่า	ผักไซ ผักสะไล มะ ไห้ ผักไห้	<i>Momordica charantia</i> Linn.	CUCURBITACEAE	ใบ		14,23

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	อ้างอิง
8. มะเขือขีน	มะเขือหิน มะเขือเครือ มะเขือขึงเครือ	<i>Solanum searforthianum</i> Andr.	SOLANACEAE	ผล		23
9. งาดำ		<i>Sesamum indicum</i> Linn.	PEDALIACEAE	เมล็ด		17

1.8 สมุนไพรรักษากลากเปื่อย เท้าเปื่อย

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	อ้างอิง
1. ประดู่	ประดู่เสน ฉะนอง ดู่ป่า	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz.	PAPILIONOIDEAE FABACEAE LEGUMINOSAE	เปลือก	รสฝาดมีฤทธิ์สมานแผล	16
2. มะขามเทศ	มะขามขี้ต๋อง	<i>Pithecolobium Dulce.</i>	LEGUMINOSAE	เปลือก	ต้มเอาน้ำฝาดใช้ล้างแผล เป็นยาสมานห้ามโลหิต	13
3. ไพล	ว่านไฟ ปลูกไฟ ม่วง ไพลเหลือง ไพลดำ	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb. <i>Z. purpureum</i> <i>Z. ottensii</i> Vatelton	ZINGIBERACEAE	หัว	ยาระบาย ขับลม แก้บิด สมานลำไส้	16, 17 19
4. ว่านมะรุ้ม						
5. แพงพวย	ผักปอดน้ำ พังพวย ผักแพงพวย	<i>Jussiaea repens</i> Linn.	ONAGRACEAE	ใบ	รักษาแผลอักเสบ ผื่นคัน แผลเรื้อรังโรคผิวหนัง	23

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	อ้างอิง
6. ต้นตายใบเป็น			CRASSULACEAE			
7. ยาเส้น	ยาสูบ ยาฉุน	<i>Nicotiana tabacum</i> Linn.	SOLANACEAE	ใบ	รักษาโรคผิวหนัง หิด กลากเกลื้อน	16
8. มะเกลือ	ผีเผา มักเกลือ	<i>Diospyros mollis</i> Gagnep.	EBENACEAE	ผล		28
9. หัวหอม	หอมเล็ก หอมบัว	<i>Allium ascalonicum</i> Linn.	ALILIACEAE	หัว	แก้โรคในปากคอ	9, 19
10. มะเฟือง		<i>Averrhoa carambola</i> L.	OXALIDACEAE AVERRHOACEAE	ผล	มีฤทธิ์ขับเสมหะ ขับเลือดเสีย	12, 15

1.9 สมุนไพรรักษากล้ามเนื้อ

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	อ้างอิง
1. ยาสูบ	ยาเส้น ยาสูบ	<i>Nicotiana tabacum</i> Linn.	SOLANACEAE	ใบ	รักษาโรคผิวหนัง หิด กล้ามเนื้อ มีสารฆ่าแมลง	16
2. หนามเกี้ยวไก่	เครือขี้แฮด พุงแก	<i>Capparis siamensis</i> Kurz.	CAPPARIDACEAE	รากต้น ใบ	ฆ่าหนอน	11
3. หนามหนอน						
4. หน้อยหน้า	มะนอแน่น, หนามกึ่งเขยบ	<i>Annona squamosa</i> Linn.	ANONACEAE	ใบ/เมล็ด	ฆ่าพยาธิผิวหนัง รักษาโรคผิวหนัง	17, 19 28
5. หนามเค็ด	หนามแพ่ง เค็ด	<i>Catunaregam tomentosa</i>	RUBIACEAE	หนาม		16
6. กะซาว				เปลือก คัดองค		
7. ผักขี้ผึ้ง		<i>Petroelinum crispum</i> Linn.				
8. กลอย	มันกลอย กอย	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst.	DIOSCOREACEAE	หัว	กัดไฟ กัดหนอง	16

1.10 สมุนไพรสำหรับรักษาโรคหรือพืชสืบทอดจากสัตว์มีพิษ

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	อ้างอิง
1. ผักนึ่ง	ผักทอดยอด	<i>Ipomoea aquatica</i> Forsk.	CONVOLVULACEAE	ยอด	ยาถอนพิษ	19
2. น้อยหน่า	มะนอแน่, หมากเขียบ	<i>Annona squamosa</i> Linn.	ANONACEAE	ลูก น้อยหน่า ตายพราย	รักษาแผล	17, 19, 28
3. ว่านดินงูเห่า						
4. เสดดพังพอน ตัวผู้	ของระอา พิมเสนต้น	<i>Barleria lupulina</i> Lindl.	ACANTHACEAE	ใบ	มีฤทธิ์ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย	12, 17
5. เสดดพังพอน ตัวเมีย	พญาปล้อง ผักมันไก่ ผักลิ้นเตียต พญา ปล้องคำ พญาป่อง ดำ พญาอ	<i>Clinacanthus nutans</i> Lindau.	ACANTHACEAE	ใบ	มีฤทธิ์ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้ ผื่นคัน	12, 17
6. เตี้ยวแก้ว						
7. เล็บเหยี่ยว			RHAMNACEAE			
8. รางจืด	กำลังช้างเผือก ขอบ ชะนาง เครือเขาเขียว ยาเขียว คายางเย็น ดูเหว่า ทิดพุฒ น้ำนอง แอดแด	<i>Thunbergia laurifolia</i> L.	THUNBERGIACEAE	ใบ	มีฤทธิ์แก้พิษถอนพิษทั้งปวง	11, 12

1.11 สมุนไพรสำหรับรักษาไต้ามอักเสบ

ชื่อท้องถิ่น	ชื่ออื่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	อ้างอิง
1. ไพล	ว่านไฟ ฟูเลย ไพร ม่วง ไพรเหลือง ไพร ดำ	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb. <i>Z. purpurreum</i> <i>Z. ottensii</i> Vatelon	ZINGIBERACEAE	หัว	แก้พิษไข้เคล็ดขัดยอก	14, 16, 17, 19
2. หญ้าวงช้าง	หญ้าวงช้างน้อย เขียวพีเช่า	<i>Heliotropium indicum</i> L.	BORAGINACEAE	ทั้งต้น	เป็นยาเย็น มีฤทธิ์แก้ไข้ ฤทธิ์ฆ่าเชื้อแบคทีเรีย	13
3. พันธุ์เขียว	เจ๊กจับกับ เตื่อนู พระอินทร์โปรย สารพัดพิษ สืบาท หญ้าหนวดเสือ หญ้า หางู	<i>Stachytarpheta indica</i> Vahi.	VERBENACEAE	ใบ	มีฤทธิ์แก้ไข้	16
4. ตูดหมูตูด หมา	ย่านพาโหม	<i>Paederia scandens</i> (Lour)	RUBIACEAE	เถา	รักษาไข้ ขับลม	1

ตารางที่ 2 พืชสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคโคโรนาระบาดตามชนิดพืช

ที่	ชื่อพืช	พยาริ ภายใน	พยาริ ภายนอก	ปาก เท้า เมื่อย	พิษจาก สัตว์	บำรุง กำลัง	แก้ ไข้	ท้อง เสีย	ตา อักเสบ	แผลมี หนอง	เต้านม อักเสบ	แหล่งที่พบ			
												หัวไร่ปลายนา	บริเวณบ้าน	ป่า	ปลูก
1	กรวย						✓	✓				✓		✓	
2	กระเทียม								✓				✓		✓
3	กระถิน							✓					✓		✓
4	กระท้อน	✓			▪	✓		✓					✓		✓
5	กระพุ่ม							✓				✓		✓	
6	กล้วย		✓					✓					✓		✓
7	กล่อ้งข้าว							✓				✓		✓	
8	กลอย									✓		✓		✓	
9	กะเพรา							✓					✓		✓
10	กะชาว									✓		✓		✓	
11	กะตังใบ								✓			✓		✓	
12	กะปิ			✓									✓		
13	กัญชาป่า	✓						✓				✓	✓	✓	
14	กัญชาผี						✓					✓	✓	✓	
15	กาฝาก							✓				✓		✓	
16	กำมะถัน		✓	✓				✓		✓			✓		

ที่	ชื่อพืช	พยาธิ ภายใน	พยาธิ ภายนอก	ปาก เท่า เปื่อย	พิษจาก สัตว์	บำรุง กำลัง	แก้ ไข้	ท้อง อืด	ท้อง เสีย	ตา อักเสบ	แผลมี หนอง	เต้านม อักเสบ	แหล่งที่พบ			
													หัวไร่ปลายนา	บริเวณบ้าน	ป่า	ปลูก
17	เกล็ดอ			✓										✓		
18	ขมิ้น		✓							✓				✓		✓
19	ข่อยดำ				✓								✓	✓	✓	
20	ข่า							✓						✓		✓
21	ข้าวสาร									✓				✓		✓
22	ขิง							✓						✓		✓
23	ขี้เถา			✓										✓		
24	ขี้เหล็ก	✓											✓	✓	✓	
25	เขี้ยวแก้ว				✓								✓		✓	
26	แค								✓					✓		✓
27	คณฑา									✓			✓		✓	
28	เครือเขาด้าน	✓											✓		✓	
29	โคคลาน						✓						✓		✓	
30	งาดำ									✓				✓		✓
31	งูเห่า				✓	✓							✓		✓	
32	จิ้งเหลน				✓	✓							✓	✓		
33	จิ้งจก										✓			✓		

ที่	ชื่อพืช	พยาธิ ภายใน	พยาธิ ภายนอก	ปาก เท้า เขี้ยว	พิษจาก สัตว์	บำรุง กำลัง	แก้ ไข้	ท้อง อืด	ท้อง เสีย	ตา อักเสบ	แผลมี หนอง	เต้านม อักเสบ	แหล่งที่พบ			
													หัวไร่ปลายนา	บริเวณบ้าน	ป่า	ปลูก
34	แจง			✓	✓	✓	✓	✓			▪		✓	✓	✓	▪
35	ชะอม								✓				✓	✓	✓	
36	ชาน	✓											✓		✓	
37	โศดา	▪						✓						✓		
38	ดินชุยปู								✓	✓					✓	
39	ตดหนูตดหมา							✓	✓		✓	✓	✓	✓		
40	ต้นตายไปเป็น			✓			✓						✓		✓	
41	ต่อไล่								✓				✓		✓	
42	ตะไคร้							✓						✓		✓
43	ตาลสุก					✓							✓	✓		
44	ตาลหมอน		✓										✓		✓	
45	เถาคัน				✓	✓							✓		✓	
46	เถาวัลย์ญี่ปุ่น				✓	✓							✓		✓	
47	ทองพันชั่ง		✓										✓	✓		
48	น้อยหน่า	▪	✓		✓						✓		✓	✓		✓
49	น้ำตาดต้นตาล									✓			✓	✓		

ที่	ชื่อพืช	พยาธิ		ปาก	พิษจาก	บำรุง	แก้	ท้อง	ท้อง	ตา	แผลมี	เต้านม	แหล่งที่พบ			
		ภายใน	ภายนอก	เขี้ยว	สัตว์	กำลัง	ไข้	อืด	เสีย	อักเสบ	หนอง	อักเสบ	หัวไล่ปลายนา	บริเวณบ้าน	ป่า	ปลูก
50	น้ำตาลทรายแดง										✓	✓		✓		
51	น้ำตาล									✓				✓		
52	น้ำตาลวาจะ							✓						✓		
53	น้ำตาลในไต								✓					✓		
55	น้ำตาลในเครื่อง										✓			✓		
56	น้ำตาลเลี้ยงผา									✓					✓	
57	น้ำตาลในพืช		✓					✓						✓		
58	น้ำตาลมะพร้าว		✓				✓							✓		
59	น้ำตาลนยาง			✓	✓										✓	
60	น้ำตาลโตนด		✓	✓										✓		
61	เบรติน										✓			✓		
62	บอน				✓	✓								✓		✓
63	บอระเพ็ด	✓			✓	✓	✓							✓		✓
64	ประดู่			✓									✓	✓	✓	
65	ปลีตาล									✓			✓		✓	
66	เปปี							✓						✓		
67	เบ็ดอกหยอ									✓			✓	✓		

ที่	ชื่อพืช	พยาธิ		ปาก	พิษจาก	บำรุง	แก้	ท้อง	ท้อง	ตา	แผลมี	เต้านม	แหล่งที่พบ			
		ภายใน	ภายนอก	เขี้ยว	สัตว์	กำลัง	ไข้	อืด	เสีย	อักเสบ	หนอง	อักเสบ	หัวไล่ปลายนา	บริเวณบ้าน	ป่า	ปลูก
68	ปูนแดง			✓						✓	✓			✓		
69	ปูนขาว			✓										✓		
70	ผงชูรส									✓				✓		
71	ผักเลี่ยนผี									✓			✓	✓		
72	ผักชีฝรั่ง								✓		✓			✓		✓
73	พญาไร้ใบ				✓	✓							✓		✓	
74	พริก				✓	✓		✓						✓		✓
75	พะยอม								✓				✓		✓	
76	พันธุ์เหี่ยว										✓	✓	✓	✓		
77	เพชรสังฆาต								✓					✓		✓
78	แพงพวย			✓					✓					✓		✓
79	ไพล		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓		✓		✓
80	มะเกลือ	✓		✓									✓	✓	✓	
81	มะเขือขื่น									✓				✓		✓
82	มะเดื่อปล้อง								✓				✓	✓	✓	
83	มะเฟือง			✓										✓		✓
84	มะกรูด		✓					✓						✓		✓
85	มะกอก								✓					✓		✓

ที่	ชื่อพืช	พยาธิ		ปาก	พิษจาก	บำรุง	แก้	ท้อง	ท้อง	ตา	แผลมี	เด้านม	แหล่งที่พบ			
		ภายใน	ภายนอก	เขี้ยว	สัตว์	กำลัง	ไข้	อืด	เสีย	อักเสบ	หนอง	อักเสบ	หัวใส่ปลายนา	บริเวณบ้าน	ป่า	ปลูก
86	มะขาม				✓	✓		✓						✓		✓
87	มะขามเทศ			✓										✓		✓
88	มะยมป่า						✓	✓					✓	✓		
89	มะระป่า									✓			✓		✓	
90	มะละกอ							✓						✓		✓
91	เผือกขี้ผึ้ง						✓						✓		✓	
92	มังคุด								✓					✓		✓
93	ไม่ยราพ												✓	✓		
94	ไม้ฉาก									✓			✓		✓	
95	ยอ	✓			✓	✓								✓		✓
96	ยางต้น									✓			✓	✓	✓	
97	ยาสูบ		✓	✓							✓			✓		✓
98	รังมดแดง				✓								✓	✓		
99	รางจืด				✓								✓			✓
100	ตะมุด								✓					✓		✓
101	เล็บเหยี่ยว				✓								✓		✓	
102	ลูกเหม็น										✓					
103	ลูกใต้ใบ												✓	✓		

ที่	ชื่อพืช	พยาธิ		ปาก	พิษจาก	บำรุง	แก้	ท้อง	ท้อง	ตา	แผลมี	เด้านม	แหล่งที่พบ			
		ภายใน	ภายนอก	เขี้ยว	สัตว์	กำลัง	ไข้	อืด	เสีย	อักเสบ	หนอง	อักเสบ	หัวใส่ปลายนา	บริเวณบ้าน	ป่า	ปลูก
104	ว่านงู				✓								✓		✓	
105	ว่านนางพญา				✓								✓		✓	
106	ว่านน้ำ							✓					✓		✓	
107	ว่านพญา จงอาง				✓								✓		✓	
108	ว่านมะรุม			✓									✓		✓	
109	สมิหลิง						✓						✓		✓	
110	สะเดา	✓	✓		✓	✓		✓						✓		✓
111	สะแก								✓				✓		✓	
112	เสลดพังพอน				✓		▪							✓		✓
113	สับปะรด							✓								✓
114	สาบเสือ												✓			
115	สารส้ม									✓				✓		
116	หญ้าเกร็ดหอย							✓	✓				✓		✓	✓
117	หญ้าขี้ดมอญ								✓				✓			
118	หญ้าคอกิ้ว										✓		✓	✓		
119	หญ้าคา							✓					✓		✓	
120	หญ้าวงช้าง											✓	✓	✓		

ที่	ชื่อพืช	พยาธิ		ปาก เท้า	พิษจาก สัตว์	บำรุง กำลัง	แก้ ไข้	ท้อง อืด	ท้อง เสีย	ตา อักเสบ	แผลมี หนอง	เต้านม อักเสบ	แหล่งที่พบ			
		ภายใน	ภายนอก	เปื่อย			ใช้						หัวปลาดายนา	บริเวณบ้าน	ป่า	ปลูก
121	หญ้าหนอน										✓		✓		✓	
122	หนอนต่ายยาก		✓										✓		✓	
123	หนาด						✓	✓					✓	✓	✓	
124	หนามเกี่ยวไก่		✓								✓		✓		✓	
125	หนามเค็ดัด										✓		✓		✓	
126	หนามพุงดอ						✓						✓		✓	
127	หอมแดง			✓						✓				✓		✓
128	หางนกกระดัง						✓						✓		✓	
129	เหล้าขาว	✓	✓		✓			✓						✓		
130	อินทเนตร									✓			✓	✓	✓	
131	อีหนู				✓	✓							✓		✓	
132	เอ็นอ่อน						✓						✓		✓	
133	ยางดาว		✓										✓		✓	

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนให้เกิดโครงการนี้ และการวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จากการช่วยเหลือของหลายท่าน ได้แก่ที่ปรึกษาโครงการ นายสามารถ จันทรสุรีย์ แห่งสำนักศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม นายประทีป อินแสลง นักวิชาการชุมชน นายสัตวแพทย์สำเริง วรศรี และนายสัตวแพทย์สมยศ อินทรพิณ แห่งสำนักสัตวศาสตร์สัตว์และสุขอนามัยที่ 7 นายสมพร อิศรานุกรักษ์ แห่งกรมวิชาการเกษตร นางยุพา อินทราเวช แห่งกรมส่งเสริมการเกษตร นายเสน่ห์ หินศรี และนายนิคม ศรีคำ ช่วยประสานงาน นายวัชร ศิริตันดี กองบำรุงพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์ ที่ช่วยจัดพิมพ์และเตรียมต้นฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรผู้เข้าร่วมเวทีสัมมนาทุกท่านที่มีอาจากล่วนามได้ทั้งหมด คณะผู้วิจัยขอขอบคุณความดีของการวิจัยครั้งนี้แก่ รศ.ดร. ชัชวี นฤทุม และ รศ.ดร. ไพรัช ทออำไพ ที่สนับสนุนตลอดการดำเนินงาน

บรรณานุกรม

1. กรมปศุสัตว์ 2546. *พืชอาหารสัตว์พื้นเมือง เล่ม 1* โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด จตุจักร กรุงเทพมหานคร.
2. จีระเดช มโนสร้อย และอรัญญา มโนสร้อย. 2537. *เกษตรกรรมล้านนา : ตำรับยาสมุนไพรล้านนา* พิมพ์ที่โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก. กรุงเทพมหานคร.
3. ณรงค์ จิงสมานญาติ. 2545. *การศึกษาศาสกัต์จากพืชที่มีฤทธิ์ฆ่าเห็บโคและสุนัข* เอกสารโรเนียวประกอบการสัมมนา สมุนไพรไทย โอกาสและทางเลือกใหม่ของอุตสาหกรรมผลิตสัตว์ โรงแมมารวยการ์เด็น จตุจักร กรุงเทพฯ . 24 – 25 ตุลาคม 2545.
4. ประเวศ วะสี. 2541 *วิถีไท ทางรอดของประเทศไทย* พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ อูษาการพิมพ์.
5. ประสบ บุณมานัส ชาวเลิศ โยสีดา และจินตนา อินทรมงคล. 2544 *ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรรักษาควาย* พิมพ์ครั้งที่1 โรงพิมพ์การศาสนา กรมศาสนา กรุงเทพฯ.
6. ฝ่ายฝึกอบรมพัฒนาเกษตรกร กองส่งเสริมและฝึกอบรม สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม. 2542 *พืชพันธุ์ไม้พื้นบ้านภูพาน* กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์สมาธรรม.
7. พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา คุณสมปนโน ป.ธ. 9) วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ. 2533 *ตำรากลับบ้าน (มีสรรพคุณชะงัด) ที่ระลึกในวโรกาสรับพระราชทานสมณศักดิ์ที่พระสุพรหมยานเถร 5 ธันวาคม 2533* เชียงใหม่.
8. เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ 2542. *สมุนไพรกับวัฒนธรรมไทย ตอนที่ 1 ต้นไม้ตามทิศ* โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก กรุงเทพมหานคร.
9. เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ 2542. *สมุนไพรกับวัฒนธรรมไทย ตอนที่ 2 ไม้ริมรั้ว* โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก กรุงเทพมหานคร.
10. เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ 2542. *สมุนไพรกับวัฒนธรรมไทย ตอนที่ 3 พรรณไม้หอม* โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก กรุงเทพมหานคร.
11. เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ นิจศิริ เรืองรังษี และกาญจนา ดีวิเศษ. 2545. *สมุนไพรในอุทยานแห่งชาติภาคกลาง* โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ กรุงเทพมหานคร.
12. พร้อมจิต ศรีลัมพ์ วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล และสมภพ ประธานธูราษฎร์. 2543. *สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 1 สมุนไพรสวนสิริรุกษชาติ* พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน กรุงเทพมหานคร.

13. พันตำรวจตรี ปราโมทย์ ศรีภิรมย์. *ชุมนุมสมุนไพรไทย ชุคสมุนไพรไทย* โรงพิมพ์รุ่งแสงการพิมพ์ กรุงเทพฯ.
14. มาโนช วามานนท์ และเพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ. 2540. *ยาสมุนไพร ในงานสาธารณสุขมูลฐาน* โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก กรุงเทพฯ .
15. โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพนฯ . 2520. *ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคสาม)* วัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) ทำเทียน พระนคร.
16. วงศ์สถิตย์ นั้วกุล พร้อมจิต ศรีลัมพ์ และสมภพ ประธานธรรักษ์. 2543. *สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 2 สยามไภยชัยพฤกษ์*. พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน กรุงเทพมหานคร.
17. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. 2543. *สารานุกรมเครื่องยาไทย ๑* เพชร 69 การพิมพ์ เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร.
18. วิทยากร เชียงกุล. 2542 *ทางออกประชาชน* กรุงเทพฯ ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพการพิมพ์.
19. วันดี กลุณพันธ์, เอมอร โสมนะพันธ์, เสาวณี สุริยาภณานนท์. 2541 *สมุนไพรในครัว* พิมพ์ครั้งที่ 1 บริษัทเฟื่องฟ้าพริ้นติ้ง จำกัด กรุงเทพฯ .
20. ยศ สันตสมบัติ. 2542 *ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน* พิมพ์ครั้งที่ 2 นพบุรีการพิมพ์ เชียงใหม่.
21. สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. 2540 *การแพทย์แผนไทยสายใยแห่งชีวิตและวัฒนธรรมเล่ม1* โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก กรุงเทพฯ .
22. สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. 2540 *การแพทย์แผนไทยสายใยแห่งชีวิตและวัฒนธรรมเล่ม 2*. โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก กรุงเทพฯ.
23. สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. 2542 *ผักพื้นบ้านภาคเหนือ* พิมพ์ ครั้งที่ 1 โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก กรุงเทพฯ.
24. สามารถ จันทรสุรีย์. 2533 *ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไร อย่างไร* เอกสารสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
25. สุธี วรศิรินิมิต. *รู้จัก รู้ใช้ พืชสมุนไพร* พิมพ์ครั้งที่ 2 ธรรมสารการพิมพ์ กรุงเทพฯ.
26. สำนักงานฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
27. สมพร ภูติยานันต์. 2542. *การตรวจเอกลักษณ์พืชสมุนไพรภาคพิเศษ*. โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก กรุงเทพฯ.

28. องค์การเภสัชกรรม กระทรวงสาธารณสุข [http:// www.moph.go.th](http://www.moph.go.th)
29. IIRR. 1996. Recording and using indigenous knowledge: A manual. International Institute of Rural Reconstruction, Silang, Cavite, Philippines. [Full-text version at <http://www.panasia.org.sg/iirr/>, click [here](#) for a short book announcement]
30. Jansawan W, Sriworanard P, Thongma C and Sirisonale K. 1980. *The Effect of Diospyros mollis Berries on Some Internal Parasites of Calves* : Annul Report 1980, The National Buffalo Research and Development Center Project , Bangkok, Thailand, 123 – 136 p.
31. Leeflang P. 1999. Indigenous Knowledge and Development Monitor: *Some Observations on Ethnoveterinary medicine in Northern Nigeria*. <http://www.nuffic.nl/ciean/ikdm/1-1/leeflang.html>
32. Mathias , E and McCorkle, C.M. 1989. Ethnoveterinary medicine: an annotated bibliography. Bibliographies in technology and social change, No 6. Technology and Social Change Program, Iowa State University, Ames , Iowa 50011. USA. 199p.
33. McCorkle, C. M. 1986. An introduction to ethnoveterinary research and development. *Journal of Ethnobiology* 6(1):129-149
34. McCorkle, Constance M., D. V. Rangnekar, and Evelyn Mathias. 1999. Introduction: Whence and whither ER&D? In: E. Mathias, D. V. Rangnekar, and C.M. McCorkle, with M. Martin (eds.). *Ethnoveterinary Medicine: Alternatives for Livestock Development – Proceedings of an International Conference Held in Pune, India, 4 - 6 November 1997. Volume 1: selected Papers*. BAIF Development Research Foundation, Pune, India. Pp. 1-12. RDP Nepal. 1994.
35. McCorkle C. Ethnoveterinary Medicine: “Ethnoscience” or just Anti-Science?. <http://www.seanet.com/~vettf/sw41'jmr.html>
36. Mundy P, Mathias E. Participatory workshops to produce information materials on ethnoveterinary medicine. <http://www.vetwork.org.uk/pune12.htm>
37. Narainswami , B.K. 1998. Ethnoveterinary medicine in India: status, strategies for integrating it with research and education, and methodology for promotion and development, BAIF Development Research Foundation Pune, India, Proceeding of an international conference held in Pune, India, 4-6 November, 1997, 43-44 p.

38. Sukhapesna V. 1984. Anthelmjntic Activity of Mahad Against Parasites in Cattle Calves and Lambs: Annual Report 1984, The National Buffalo Research and Development Center Project, Bangkok, Thailand, 61 – 78 p.
39. Worldwatch Institute. 2002. World Summit on Sustainable Development Plan of Implementation, Johanesberg, South Africa, 2002. <http://www.worldwatch.org/rio10/#role>

ภาคผนวก

ตำรับยาสมุนไพร

โรคทองฮิด

- ตำรับที่ 1** หนุ้าเกล็ดหอย น้ำขาวข้าว เกลือ
วิธีปรุงยา	นำหนุ้าเกล็ดหอยตำผสมเกลือและน้ำขาวข้าว
วิธีใช้	กรอกน้ำให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคทองฮิด
ผู้ให้ข้อมูล	นายหนอม สร้อยสังวาลย์
ที่อยู่	อ.เมือง จ.นครปฐม
- ตำรับที่ 2** น้ำมันพืชหรือโซดา 1 ขวด
วิธีปรุงยา	น้ำมันพืชหรือโซดา 1 ขวด
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคทองฮิด
ผู้ให้ข้อมูล	นายหนอม สร้อยสังวาลย์, นายอมร หงส์รำแพน
ที่อยู่	อ.เมือง จ.นครปฐม, อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี
- ตำรับที่ 3** เถาตุตหมูตุดหมา เกลือ น้ำประมาณ 1 ขวด
วิธีปรุงยา	ตำเถาตุตหมูตุดหมากับเกลือผสมน้ำ
วิธีใช้	กรอกน้ำให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคทองฮิด
ผู้ให้ข้อมูล	นายประสาน มุยอี่
ที่อยู่	อ.เมือง จ.นครปฐม
- ตำรับที่ 4** มะขามเปียก 1 ปั้น เกลือ น้ำ
วิธีปรุงยา	นำมะขามเปียกกับเกลือผสมน้ำคั้นเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคทองฮิด
ผู้ให้ข้อมูล	นายสมหมาย เมียวนวม
ที่อยู่	อ.เมือง จ.นครปฐม
- ตำรับที่ 5** ต้นกล่องข้าว น้ำขาวข้าว
วิธีปรุงยา	นำต้นกล่องข้าวตำผสมน้ำขาวข้าวกรองเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคทองฮิด
ผู้ให้ข้อมูล	นายฤทธิ์ บุญอ่อน
ที่อยู่	อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี

เถาตุตหมูตุดหมา

คำรับที่ 6 ไพล ฉี่คน น้ำมันพืช

วิธีปรุงยา	ใช้ไพลตำผสมฉี่คนและน้ำมันพืช
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายฤทธิ์ บุญอ่อน
ที่อยู่	อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี

ไพลดำ/ม่วง

คำรับที่ 7 หัวไพล ฉี่คน ดินปืน

วิธีปรุงยา	ใช้หัวไพลบดผสมกับฉี่คนและดินปืน
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายเต็ม จิ่งหรีด, น.ส.สุภาพร บังกุย
ที่อยู่	อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี

หัวไพล

คำรับที่ 8 ไพล เกลือ น้ำ

วิธีปรุงยา	ใช้ไพลตำผสมกับเกลือและน้ำกรองเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายเข็ม นิลห้อย
ที่อยู่	อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี

คำรับที่ 9 ใบตะกวย ใบแจง

วิธีปรุงยา	ใช้ใบตะกวยกับใบแจงสุ่มไฟให้เกิดควัน
วิธีใช้	ใช้ควันรมจนกสัตว์ประมาณ 10 นาที
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายสมพงษ์ เกิดทิน
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 10 เหล้าขาว ครึ่งขวดกระทิงแดง

วิธีปรุงยา	ใช้เหล้าขาวครึ่งขวดกระทิงแดง
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายสอน แพนเนียม
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 11 ใบแจง ใบตะกวย (ใบสด) ใบสะเดา

วิธีปรุงยา	ใช้ใบแจงใบตะกวยและใบสะเดาเผาไฟให้เกิดควัน
วิธีใช้	นำสัตว์ไปรมควัน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายพลอย ขาวสนิท
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

ใบแจง

ตำรับที่ 18 เป็บชี หรือ โชดา 1 ขวด

วิธีปรุงยา	ใช้เป็บชีหรือโชดา 1 ขวด
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายเทิม นิลห้อย
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 19 กระเพาทั้งต้น วานน้ำทั้งต้น ผลมะกรูด 3 ผล มหาหิงค์ 3 หยด และ น้ำ

วิธีปรุงยา	นำส่วนผสมทั้งหมดโดยผ่าผลมะกรูดคั้นน้ำรวมกับน้ำให้เดือด กรองเอาเฉพาะน้ำ
วิธีใช้	นำสัตว์ไปรมควัน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายถวัลย์ แม้นทิม
ที่อยู่	อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 20 พริกแห้ง ข่า มะกรูด เกลือ

วิธีปรุงยา	ตำส่วนผสมทั้งหมดรวมกัน
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายลาย คำทน
ที่อยู่	อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 21 เหว้าสับประรด น้ำ

วิธีปรุงยา	คั้นเหว้าสับประรดผสมกับน้ำกรองเอาเฉพาะน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายอบ ร่มโพธิ์
ที่อยู่	อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 22 มะขามเปียกตามขนาดตัว น้ำ

วิธีปรุงยา	นำมะขามเปียกคั้นกับน้ำกรองเอาเฉพาะน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายเสมอ สืบด้วง
ที่อยู่	อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 23 ใบแจงสด

วิธีปรุงยา	นำใบแจงสดสุกไฟให้เกิดควัน
วิธีใช้	นำสัตว์ป่วยรมควัน
สรรพคุณ	แก้โรคท้องอืด
ผู้ให้ข้อมูล	นายสืบ บุญชูศรี
ที่อยู่	อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 24 ใบหนาด กำมะถัน รังนกที่ห้อยขายคา (สมอร้องแร้ง)

วิธีปรุงยา นำทุกอย่างมาต้มไฟให้เกิดควัน

วิธีใช้ นำสั้วป่วยมารวมควัน

สรรพคุณ รักษาโรคท้องอืด

ผู้ให้ข้อมูล นายผวน กลัดน้อย

ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

ใบหนาด

คำรับที่ 25 จิง น้ำ น้ำมันพืช

วิธีปรุงยา นำจิงตำผสมน้ำและน้ำมันพืชคั้นเอาเฉพาะน้ำ

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน

สรรพคุณ รักษาอาการท้องอืดมีแก๊สในกระเพาะ

ผู้ให้ข้อมูล นายนิพันธ์ ศรีมณฑล

ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 26 ใบหนาด ใบมะยมป่า กำมะถัน ยาเส้น

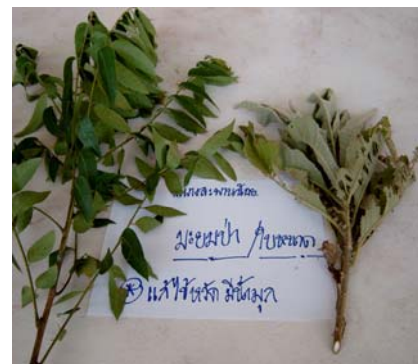
วิธีปรุงยา นำทุกอย่างรวมกันต้มไฟเหนือลมให้เกิดควัน

วิธีใช้ นำสั้วป่วยมารวมควัน

สรรพคุณ รักษาโรคท้องอืด

ผู้ให้ข้อมูล นางสุนิศา เคียงวงศ์

ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 27 ใบกระท้อนสด น้ำปลา

วิธีปรุงยา นำใบกระท้อนตำผสมกับน้ำปลา

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน

สรรพคุณ แก้อาการท้องอืด

ผู้ให้ข้อมูล นายสุรินทร์ คงทัพ

ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 28 ใบกระท้อน เกลือ น้ำกะทิ ไข่

วิธีปรุงยา นำทุกอย่างตำรวมกันให้ละเอียดกรองเอาน้ำ

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน

สรรพคุณ แก้อาการท้องอืด

ผู้ให้ข้อมูล นายสุภสิทธิ์ ลอยเปี่ยม

ที่อยู่ อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

กระท้อน

ตำรับที่ 29 กัญชาจีนหรือกัญชาป่า

วิธีปรุงยา นำกัญชาจีนหรือกัญชาป่าตำละเอียดคั้นเอาน้ำ

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน

สรรพคุณ รักษาอาการท้องอืด

ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 30 เกลือ ยาตำ หัวไพล มะขามเปียก

วิธีปรุงยา นำทุกอย่างตำรวมกันคั้นเอาเฉพาะน้ำ

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน

สรรพคุณ รักษาอาการท้องอืด

ผู้ให้ข้อมูล นายบุญเหลือ ทิระภันท์

ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 31 ไพล เกลือ ใบกระท้อน

วิธีปรุงยา นำทุกอย่างตำรวมกันกรองเอาเฉพาะน้ำ

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน 1 กระบอกไม้ไผ่

สรรพคุณ แก้โรคท้องอืด

ผู้ให้ข้อมูล นายสังเวียน สายสากล

ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 32 เกลือ ยอดกล้วยอ่อน

วิธีปรุงยา นำยอดกล้วยห่อเกลือม้วนยาว 2-3 ซม.

วิธีใช้ ให้สัตว์กิน

สรรพคุณ รักษาอาการท้องอืด

ผู้ให้ข้อมูล นายเชยบ ร่อนแก้ว

ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 33 น้ำมันพืช น้ำเกลือ

วิธีปรุงยา นำน้ำมันพืชผสมน้ำเกลือ

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน

สรรพคุณ รักษาอาการท้องอืด

ผู้ให้ข้อมูล นายวิฑูรย์ ผิวขาว

ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 34 เม็ดมะละกอ น้ำปลา

วิธีปรุงยา นำเม็ดมะละกอทำให้แหลกผสมน้ำปลาครึ่งขวด

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน

สรรพคุณ รักษาอาการท้องอืด

ผู้ให้ข้อมูล นายวิฑูรย์ ผิวขาว

ที่อยู่ อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 35 เกลือ มะขามเปือก ยาดำ น้ำ

วิธีปรุงยา นำทุกอย่างตำรวมกันผสมน้ำกรองเอาน้ำ

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน

สรรพคุณ แก้อาการท้องอืด

ผู้ให้ข้อมูล นายนิยม แก้วสมบัติ

ที่อยู่ อ.เมือง จ.นครปฐม

โรคท้องเสีย

คำรับที่ 1 เปลือกที่มีรศผาด เช่น เปลือกกะทุม เปลือกพะยอม เปลือกมังคุด น้ำ

วิธีปรุงยา นำเปลือกมาต้มกรองเอาน้ำ

วิธีใช้ ให้สัตว์กิน

สรรพคุณ รักษาโรคท้องเสีย

ที่อยู่ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 2 ใบแพงพวย ดินขุยปู น้ำขาวข้าว

วิธีปรุงยา นำใบแพงพวยตำรวมกับดินขุยปูผสมกับน้ำขาวข้าว กรองเอาน้ำ

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน

สรรพคุณ รักษาโรคท้องเสีย

ข้อแนะนำ ให้กิน 2 วัน วันละ 1 ครั้ง

ผู้ให้ข้อมูล นายวิน จันทวงษ์

ที่อยู่ อ.เมือง จ.นครปฐม

กะดังใบ

คำรับที่ 3 เถาตุคหมูตุดหมา (แก่ ๆ) น้ำขาวข้าว

วิธีปรุงยา นำเถาตุคหมูตุดหมาคั้นกับน้ำขาวข้าวกรองเอาน้ำ

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน

สรรพคุณ รักษาโรคท้องเสีย

ผู้ให้ข้อมูล นายวาด เอกชานา

ที่อยู่ อ.เมือง จ.นครปฐม

คำรับที่ 4 เปลือกแค น้ำ

วิธีปรุงยา ต้มเปลือกแคกับน้ำกรองเอาเฉพาะน้ำ

วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน

สรรพคุณ รักษาโรคท้องเสีย

ผู้ให้ข้อมูล นายจรูญ จงอ้าว

ที่อยู่ อ.เมือง จ.นครปฐม

คำรับที่ 5 เปลือกมะกอก น้ำปูนใส เกลือ

วิธีปรุงยา	นำเปลือกมะกอกน้ำปูนใสและเกลือตำรวมกันกรองเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ผู้ให้ข้อมูล	นายฤทธิ์ บุญอ่อน
ที่อยู่	อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี

คำรับที่ 6 ใบกล้วยหรือกล้วยอ่อนหรือกล้วยดิบ

วิธีปรุงยา	นำใบกล้วย, กล้วยอ่อน, กล้วยดิบให้สัตว์กิน
วิธีใช้	ใบกล้วยกินทั้งใบ กล้วยอ่อนหรือกล้วยดิบ ทุบก่อนให้กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ข้อแนะนำ	ใช้ได้ทั้งใน หมู, วัว, แพะ และแกะ
ผู้ให้ข้อมูล	นายเสี้ยว ทุบผอม
ที่อยู่	อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี

กล้วย

คำรับที่ 7 หญ้าขี้ดมอญ น้ำข้าวข้าว น้ำปูนใส

วิธีปรุงยา	นำใบหญ้าขี้ดมอญตำผสมกับน้ำข้าวข้าวและน้ำปูนใสกรองเอาเฉพาะน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ข้อแนะนำ	ไม่เกิน 3 วัน หาย
ผู้ให้ข้อมูล	นายฉ่ำ โต๊ะทอง
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 8 ละมุดดิบ น้ำ

วิธีปรุงยา	ตำละมุดให้แหลกคั้นกับน้ำกรองเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ผู้ให้ข้อมูล	นายตันโจ นิลห้อย
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 9 เปลือกมังคุด น้ำ

วิธีปรุงยา	นำเปลือกมังคุดตำผสมกับน้ำกรองเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ผู้ให้ข้อมูล	นายตันโจ นิลห้อย
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

มังคุด

ตำรับที่ 10 ดอกสะแก น้ำปูนใส (ปูนแดง)

วิธีปรุงยา	นำดอกสะแกตำให้ละเอียดผสมกับน้ำปูนใสกรองเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ผู้ให้ข้อมูล	นางทองสุข กลิ่นอุบล
ที่อยู่	อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี

สะแก

ตำรับที่ 11 ละมุดดิบ 3-5 ผล เปลือก น้ำ

วิธีปรุงยา	นำละมุดดิบตำผสมกับเปลือกและน้ำกรองเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ข้อแนะนำ	ใช้ 1-2 ครั้งอาการจะดีขึ้น
ผู้ให้ข้อมูล	นายโรจน์ อินทศิริ
ที่อยู่	อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 12 เถาแพงพวย 1 กำมือ กะปิ 1 ช้อน น้ำ

วิธีปรุงยา	นำเถาแพงพวยตำรวมกับกะปิผสมกับน้ำกรองเอาน้ำเฉพาะน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ข้อแนะนำ	ให้วันละ 1 ครั้ง 2 วัน
ผู้ให้ข้อมูล	นายบุญส่ง ชะเอม
ที่อยู่	อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 13 เปลือกมังคุดแห้ง น้ำปูนใส

วิธีปรุงยา	นำเปลือกมังคุดฝนกับน้ำปูนใส
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ผู้ให้ข้อมูล	นายสัญญา จุ้ยทอง
ที่อยู่	อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 14 ใบสะแก น้ำ

วิธีปรุงยา	นำใบสะแกตำผสมกับน้ำกรองเอาน้ำเฉพาะน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ผู้ให้ข้อมูล	นายสอน แพเนียม
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 15	ใบมะสัง น้ำ
วิธีปรุงยา	นำใบมะสังตำผสมกับน้ำกรองเอาเฉพาะน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ผู้ให้ข้อมูล	นายอบ ร่มโพธิ์
ที่อยู่	อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 16	เถาเพชรสังฆาต น้ำ
วิธีปรุงยา	นำเถาเพชรสังฆาตตำผสมกับน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาอาการท้องเสีย
ผู้ให้ข้อมูล	นายสุชาติ น่วมนา
ที่อยู่	อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์

เพชรสังฆาต

ตำรับที่ 17	ต้นต่อไล่ ฟ้าลือ เกลือ
วิธีปรุงยา	นำทุกอย่างตำรวมกันคั้นเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน ครั้งละ 1 ขวดเหล้าขาว
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ข้อแนะนำ	ให้กินวันละ 2 ครั้งประมาณ 2 วัน
ผู้ให้ข้อมูล	นายสุรพงษ์ อาจัญจร
ที่อยู่	อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 18	ใบกระท่อม เกลือ น้ำ
วิธีปรุงยา	นำใบกระท่อมตำกับเกลือผสมน้ำกรองเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ข้อแนะนำ	ให้กิน เช้า – เย็น
ผู้ให้ข้อมูล	นายนิพนธ์ ศรีมณฑล
ที่อยู่	อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 19	กาฝาก ต้นมะเดื่อปล้อง เกลือ น้ำ
วิธีปรุงยา	นำกาฝากและต้นมะเดื่อปล้องต้มน้ำใส่เกลือ
วิธีใช้	ใช้น้ำกรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ผู้ให้ข้อมูล	นายผ่อง แซ่ตัน
ที่อยู่	อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 20 ไบชะออม ไบกระถิน น้ำ

วิธีปรุงยา	นำไบชะออมไบกระถินต้มรวมกัน
วิธีใช้	ใช้น้ำกรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ข้อแนะนำ	ใช้สำหรับสุกร
ผู้ให้ข้อมูล	นายกำดัด เชื้อชะเอม
ที่อยู่	อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 21 ผักชีฝรั่ง

วิธีปรุงยา	นำผักชีฝรั่งตำให้ละเอียด
วิธีใช้	ให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ผู้ให้ข้อมูล	นายกำดัด เชื้อชะเอม
ที่อยู่	อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 22 เปลือกแค น้ำ

วิธีปรุงยา	นำเปลือกแคต้มกรองเอาเฉพาะน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาโรคท้องเสีย
ที่อยู่	อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

โรคตาเป็นต้อ

คำรับที่ 1 เปลือกหอยแครงหรือหอยขม ปูนแดง

วิธีปรุงยา	นำเปลือกหอยแครงหรือหอยขมและปูนแดงเผาไฟแล้วตำให้ละเอียด
วิธีใช้	นำผงละเอียดใส่ในหลอดกาแฟเป่าใส่ตาที่เป็น
สรรพคุณ	รักษาโรคตาต้อ
ผู้ให้ข้อมูล	นายสมพงษ์ สุขเกิด, นายสุรพงษ์ อาจัญจร
ที่อยู่	อ.เมือง จ.นครปฐม, อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 2 ต้นกะดังใบ น้ำมะนาว เหล้า

วิธีปรุงยา	นำใบกะดังใบผสมกับน้ำมะนาวและเหล้า
วิธีใช้	ทารอบตา
สรรพคุณ	รักษาตาเป็นต้อ
ข้อแนะนำ	ไม่ควรหยอดตา
ผู้ให้ข้อมูล	นายประสงค์ อึ้งงาม
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

กะดังใบ

คำรับที่ 3	เปลือกหอยโข่ง ขุยดินรูป
วิธีปรุงยา	นำเปลือกหอยโข่งที่ตายแล้วผสมกับขุยดินจากรูปเผารวมกันบดให้ละเอียด
วิธีใช้	นำผงยาละเอียดใส่ในหลอดกาแฟปาดใส่ตา
สรรพคุณ	รักษาตาเป็นต้อ
ผู้ให้ข้อมูล	นายพ่อน ชูแก้ว
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 4	ปลีตาล
วิธีปรุงยา	นำปลีตาลเผาไฟให้เป็นเถ้า
วิธีใช้	นำเถ้าปลีตาลใส่ในหลอดกาแฟปาดใส่ตาที่เป็น
สรรพคุณ	รักษาตาเป็นต้อ
ผู้ให้ข้อมูล	นายล้วน ทองมาก, นายพรหม ปักษาสวย
ที่อยู่	อ.บ้านลาด, อ.เมือง จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 5	น้ำตาลขึ้นจากต้นตาล
วิธีปรุงยา	น้ำตาลขึ้นจากต้นตาล
วิธีใช้	ใช้ป้ายตาที่เป็นต้อ
สรรพคุณ	รักษาตาเป็นต้อ
ผู้ให้ข้อมูล	นายสายัน สะค้าน
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 6	สารส้ม
วิธีปรุงยา	นำสารส้มมาชุคเป็นผง
วิธีใช้	นำผงสารส้มใส่ในหลอดกาแฟปาดใส่ตา 3-4 ครั้ง
สรรพคุณ	รักษาตาเป็นต้อ
ข้อแนะนำ	อย่าใช้บ่อยใช้ห่างกัน 2-3 สัปดาห์
ผู้ให้ข้อมูล	นายท่า ฤทธิรงค์, นายณรงค์ คงวัฒนา
ที่อยู่	อ.บ้านลาด, อ.เมือง จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 7	เปลือกหอยขม เปลือก
วิธีปรุงยา	นำเปลือกหอยขมเผาไฟให้เป็นบดให้ละเอียด
วิธีใช้	นำผงละเอียดใส่ในหลอดกาแฟปาดใส่ตาที่เป็น
สรรพคุณ	รักษาตาเป็นต้อ
ผู้ให้ข้อมูล	นายบุญส่ง ปักกิ่งเมือง
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 8	กะปิ
วิธีปรุงยา	กะปิ
วิธีใช้	ทาเขาทั้ง 2 ข้าง
สรรพคุณ	รักษาตาเป็นต้อ

ผู้ให้ข้อมูล นายทองสุข กลิ่นอุบล
ที่อยู่ อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 9 เม็ดผักเสี้ยนผิตากแห้ง เหล้าขาว

วิธีปรุงยา นำเม็ดผักเสี้ยนผิหมักเหล้าขาว 15 วัน
วิธีใช้ ใช้น้ำหยอดตา
สรรพคุณ รักษาตาเป็นต้อ
ผู้ให้ข้อมูล นายนิพนธ์ ศรีมณฑก
ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 10 ดันกะตังใบ น้ำ

วิธีปรุงยา ฝนกับน้ำ
วิธีใช้ ใช้ทาที่เขาสัตว์
สรรพคุณ รักษาตาเป็นต้อ
ข้อแนะนำ เป็นตาซ้ายทาขวา
ผู้ให้ข้อมูล นายณรงค์ คงวัฒนา
ที่อยู่ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 11 ปูนแดง

วิธีปรุงยา นำปูนแดงบดให้ละเอียดใส่หลอดกาแฟ
วิธีใช้ เป่าใส่ตาที่เป็น
สรรพคุณ รักษาตาเป็นต้อ
ผู้ให้ข้อมูล นายประจวบ รื่นจินดา
ที่อยู่ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 12 น้ำผึ้ง

วิธีปรุงยา น้ำผึ้ง
วิธีใช้ ใช้หยอดตาสัตว์
สรรพคุณ รักษาตาเป็นต้อ
ผู้ให้ข้อมูล นายประจวบ รื่นจินดา
ที่อยู่ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

โรคตาเจ็บ

ตำรับที่ 1 น้ำผึ้ง

วิธีปรุงยา ใช้น้ำผึ้ง
วิธีใช้ นำน้ำผึ้งพ่นใส่ตาที่เป็น
สรรพคุณ รักษาตาเจ็บ
ข้อแนะนำ ดูตามอาการถ้าไม่หายพ่นต่อได้
ผู้ให้ข้อมูล นายภูวนัย ทิคำ

ที่อยู่ อ.เมือง จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 2 หัวหอมแดง 3-4 หัว น้ำ

วิธีปรุงยา นำหัวหอมมาบดให้ละเอียดผสมน้ำกรองเอาน้ำ

วิธีใช้ นำน้ำที่ได้หยอดใส่ตาที่เจ็บ

สรรพคุณ รักษาตาเจ็บ

ผู้ให้ข้อมูล นายฉลวย นุ่มพัฒนา, นายบุญส่ง ปีกิ่งเมือง, นายวัลลภ เกตุทอง

ที่อยู่ อ.เมือง จ.กาญจนบุรี, อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี, อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 3 หอยขม

วิธีปรุงยา นำหอยขมเผาไฟบดให้ละเอียดร่อนเอาผง

วิธีใช้ นำผงหอยขมใส่ในหลอดกาแฟเป่าใส่ตาที่เจ็บ

สรรพคุณ รักษาโรคตาเจ็บ

ข้อแนะนำ พ่นอาทิตย์ละ 1 ครั้ง

ที่อยู่ อ.เมือง จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 4 กะดังใบ

วิธีปรุงยา กะดังใบโขลกคั้นเอาน้ำ

วิธีใช้ ใช้น้ำที่ได้ทาโคนเขาที่ตาเจ็บ

สรรพคุณ รักษาโรคตาเจ็บ

ผู้ให้ข้อมูล นายอบ ร่มโพธิ์

ที่อยู่ อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 5 น้ำล้างครก

วิธีปรุงยา น้ำที่ได้จากการล้างครก

วิธีใช้ นำมาหยอดหรือพ่นตา 2-3 ครั้ง

สรรพคุณ รักษาโรคตาเจ็บ

ผู้ให้ข้อมูล นายอบ ร่มโพธิ์, นางอารีย์ รุ่งคูหา

ที่อยู่ อ.ไทรโยค, อ.เมือง จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 6 ดีหมี เหล้าขาว

วิธีปรุงยา นำดีหมีผสมกับเหล้าขาว

วิธีใช้ พ่นใส่ตาที่เจ็บ

สรรพคุณ รักษาโรคตาเจ็บ, ตาฟาง

ผู้ให้ข้อมูล นายเสมอ บุตรบำรุง

ที่อยู่ อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 7 เปลือกหอยกาบ หรือเปลือกหอยแครง

วิธีปรุงยา นำเปลือกหอยเผาไฟให้เป็นถ่านบดให้ละเอียดร่อนเอาผงละเอียด

วิธีใช้ นำผงที่ได้ใส่หลอดไม้รวกเป่าใส่ตาที่เจ็บ

สรรพคุณ รักษาตาเจ็บ

ผู้ให้ข้อมูล นายถวิล มีจั่น
ที่อยู่ อ.ไพร่โยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 8 รากคณฑา จี๋คน

วิธีปรุงยา นำรากคณฑาฝนรวมกับจี๋คน
วิธีใช้ นำน้ำที่ได้ใส่ในถ้วยหรือแก้วใสดาเข้าตาที่เจ็บ
สรรพคุณ รักษาตาเจ็บ
ผู้ให้ข้อมูล นายเสมอ มาสอาด
ที่อยู่ อ.ไพร่โยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 9 สารส้ม

วิธีปรุงยา นำสารส้มขูดเป็นผง
วิธีใช้ ใช้ผงสารส้มป้ายที่ตา
สรรพคุณ รักษาตาเจ็บ
ข้อแนะนำ ใช้ 3 – 4 ครั้ง
ผู้ให้ข้อมูล นายสอน แพเนียม
ที่อยู่ อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 10 ผงชूर น้ำปลา

วิธีปรุงยา นำผงชूरผสมกับน้ำปลา
วิธีใช้ ใช้หยอดตาที่เจ็บ
สรรพคุณ รักษาตาเจ็บ
ผู้ให้ข้อมูล นายวาด เอกขาวนา
ที่อยู่ อ.เมือง จ.นครปฐม

ตำรับที่ 11 น้ำผึ้ง

วิธีปรุงยา น้ำผึ้ง
วิธีใช้ นำน้ำผึ้งทาที่เข้าง 2 ข้าง
สรรพคุณ รักษาโรคตาเจ็บ
ผู้ให้ข้อมูล นายสมพงษ์ สุขเกิด, นายสังเวียน สายสกล
ที่อยู่ อ.เมือง จ.นครปฐม, อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 12 ข้าวสาร เกลือ

วิธีปรุงยา นำข้าวสารกับเกลือเคี้ยวปนกัน
วิธีใช้ พ่นใส่ตาที่เจ็บ
สรรพคุณ รักษาโรคตาเจ็บ
ผู้ให้ข้อมูล นายสมพงษ์ สุขเกิด
ที่อยู่ อ.เมือง จ.นครปฐม

คำรับที่ 13 หัวหอม กลี้อ

วิธีปรุงยา หัวหอมตำผสมกับกลี้อคั้นเอาเฉพาะน้ำ

วิธีใช้ นำน้ำที่ได้พ่นใส่ตาที่เจ็บ

สรรพคุณ รักษาตาเจ็บ

ผู้ให้ข้อมูล นายโรจน์ อินทศิริ

ที่อยู่ อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 14 น้ำปลา

วิธีปรุงยา น้ำปลา

วิธีใช้ ใช้พ่นใส่ตาที่เจ็บ

สรรพคุณ รักษาตาเจ็บ

ผู้ให้ข้อมูล นายบุญส่ง ชะเอม, นายสุริยา ยอดจัน, นายสำรวย แทนเครือ

ที่อยู่ อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี, อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

คำรับที่ 15 หัวกระเทียม

วิธีปรุงยา เคี้ยวให้ละเอียด

วิธีใช้ พ่นใส่ตาที่เจ็บ 2 – 3 ครั้ง

สรรพคุณ รักษาตาเจ็บตาแดง

ผู้ให้ข้อมูล นายสังเวียน สายสกล

ที่อยู่ อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 16 ปูนแดง

วิธีปรุงยา นำปูนแดงเผาไฟให้เป็นจี๊ด

วิธีใช้ ใช้จี๊ดพ่นใส่ตาที่เจ็บ

สรรพคุณ รักษาตาเจ็บตาแดง

ข้อแนะนำ ใช้ 3 วันหาย

ผู้ให้ข้อมูล นายหวน ดีเนียม

ที่อยู่ อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 17 แ่งขมิ้น กลี้อ

วิธีปรุงยา นำแ่งขมิ้นเคี้ยวกับกลี้อ

วิธีใช้ ใช้พ่นใส่ตาที่เจ็บ

สรรพคุณ รักษาตาเจ็บ

ผู้ให้ข้อมูล นายวีระศักดิ์ ทองผาภูมิจรัส

ที่อยู่ อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

คำรับที่ 18 ใบมะระป่า 21 คำ กลี้อ

วิธีปรุงยา นำใบมะระป่า 1 ส่วนกลี้อครึ่งส่วนตำรวมกันคั้นเอาเฉพาะน้ำ

วิธีใช้ ใช้น้ำที่ได้เป่าใส่ตาที่เจ็บ

สรรพคุณ รักษาตาเจ็บ

ผู้ให้ข้อมูล นายอมร หงส์รำแพน

ที่อยู่	อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี	
ตำรับที่ 19	น้ำตาล	
วิธีปรุงยา	น้ำตาล	
วิธีใช้	นำน้ำตาลเคี่ยวพ่นใส่ตาที่เจ็บ	
สรรพคุณ	รักษาตาเจ็บ	มะระขี้นก
ผู้ให้ข้อมูล	นายบุญส่ง ชะเอม	
ที่อยู่	อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี	
ตำรับที่ 20	ข้าวสาร	เกลือ
วิธีปรุงยา	นำข้าวสารกับเกลือเคี่ยวปนกัน	
วิธีใช้	พ่นใส่ตาที่เจ็บ	
สรรพคุณ	รักษาตาเจ็บ	
ผู้ให้ข้อมูล	นายสมพงษ์ สุขเกิด	
ที่อยู่	อ.เมือง จ.นครปฐม	
ตำรับที่ 21	ต้นอินทเนตร	
วิธีปรุงยา	นำต้นอินทเนตรหั่นตรงข้อจะมียาง	
วิธีใช้	ใช้ยางหยอดตาที่เจ็บ	
สรรพคุณ	รักษาตาเจ็บ	
ผู้ให้ข้อมูล	นายพรหม ปักยาสวย	
ที่อยู่	อ.เมือง จ.เพชรบุรี	
ตำรับที่ 22	ปัสสาวะ	
วิธีปรุงยา	นำปัสสาวะ	
วิธีใช้	ใช้ราดตาที่เจ็บ	
สรรพคุณ	รักษาตาเจ็บ	
ผู้ให้ข้อมูล	นางทองสุข กลิ่นอุบล	
ที่อยู่	อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี	
ตำรับที่ 23	น้ำมันเลียงผา	
วิธีปรุงยา	ใช้น้ำมันเลียงผา	
วิธีใช้	ทาตาที่เจ็บ	
สรรพคุณ	รักษาตาเจ็บ	
ผู้ให้ข้อมูล	นางทองสุข กลิ่นอุบล	
ที่อยู่	อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี	

โรคตาเป็นฝ้าขาว

ตำรับที่ 1 เปลือกต้นไม้รวก ปูนกินหมาก

วิธีปรุงยา	นำเปลือกต้นไม้รวกและปูนกินหมากเผาไฟบดเป็นผงละเอียด
วิธีใช้	นำผงที่ได้พ่นใส่ตาที่เป็น
สรรพคุณ	รักษาโรคตาขาว
ผู้ให้ข้อมูล	นางผิน ประทุมเมือง
ที่อยู่	อ.เมือง จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 2 ปูนขาวหรือปูนแดง

วิธีปรุงยา	ปูนขาวหรือปูนแดงเผาไฟบดให้เป็นผงละเอียด
วิธีใช้	นำผงปูนใส่หลอดกาแฟเป่าใส่ตา
สรรพคุณ	รักษาโรคตาขาว
ผู้ให้ข้อมูล	นางจันทรา เร่งรบ
ที่อยู่	อ.สวนผึ้ง จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 3 มะเขือขื่น

วิธีปรุงยา	นำมะเขือขื่นใช้เฉพาะน้ำ
วิธีใช้	หยอดใส่ตาประมาณ 2 ครั้ง
สรรพคุณ	รักษาโรคตาขาว
ผู้ให้ข้อมูล	นายถวัลย์ แม้นทิม
ที่อยู่	อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 4 รากคนทา ปูนกินหมาก

วิธีปรุงยา	ฝนรากคนทาหยคน้ำนิดหน่อยผสมกับปูนกินหมาก
วิธีใช้	นำน้ำที่ได้มาทาบริเวณตาที่เป็น
สรรพคุณ	รักษาโรคตาขาว
ผู้ให้ข้อมูล	นายเหว่า บุญคุ้ม
ที่อยู่	อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 5 งาดำ 1 กำมือ น้ำข้าวข้าว

วิธีปรุงยา	นำงาดำตำรวมกับน้ำข้าวข้าวกรองเอาเฉพาะน้ำ
วิธีใช้	ใช้หยอดตาที่เป็น
สรรพคุณ	รักษาโรคตาขาว
ข้อแนะนำ	ใช้ในช่วงที่น้ำตาไหลเท่านั้น
ผู้ให้ข้อมูล	นายอบ ร่มโพธิ์
ที่อยู่	อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

โรคปากและเท้า

คำรับที่ 1	ไพล	เกลือ
วิธีปรุงยา	นำไพลกับเกลือตำรวมกัน	
วิธีใช้	นำไพลกับเกลือที่ตำแล้วทาปากที่เป็น	
สรรพคุณ	รักษาโรคปากเปื่อย	
ผู้ให้ข้อมูล	นายจรูญ, นายชวน, นายสุริยา, นายสำรวย	
ที่อยู่	อ.เมือง จ.นครปฐม, อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี	

คำรับที่ 2	เปลือกประดู่
วิธีปรุงยา	นำเปลือกประดู่มาต้มน้ำให้ข้น
วิธีใช้	เอาสั้วล้างแช่ในน้ำที่ได้
สรรพคุณ	รักษาโรคเท้าเปื่อย
ผู้ให้ข้อมูล	นายจรูญ จงอ้าว
ที่อยู่	อ.เมือง จ.นครปฐม

ต้นประดู่

คำรับที่ 3	เกลือเม็ด	น้ำ
วิธีปรุงยา	นำเกลือมาต้มและตำ	
วิธีใช้	เกลือตำทาที่ปาก, น้ำเกลือที่ต้มเข้มข้นราดแผล	
สรรพคุณ	รักษาโรคปากและเท้าเปื่อย	
ผู้ให้ข้อมูล	นายสมพงษ์ สุขเกิด, นางทองสุข กลิ่นอุบล, นายวัลลภ เกตุทอง, นายประจวบ	
ที่อยู่	อ.เมือง จ.นครปฐม, อ.เมือง อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี	

คำรับที่ 4	ใบแจง	ไพล	เกลือ
วิธีปรุงยา	นำใบแจงไพลและเกลือตำรวมกัน		
วิธีใช้	นำมาทาแผล ล้างเข้าไปในปากหรือให้กิน		
สรรพคุณ	รักษาโรคปากและเท้าเปื่อย		
ที่อยู่	อ.เมือง จ.นครปฐม		

คำรับที่ 5	ขี้เถ้าในครว
วิธีปรุงยา	ใช้ขี้เถ้าในครว
วิธีใช้	นำขี้เถ้าโรยในคอก
สรรพคุณ	รักษาโรคเท้าเปื่อย
ผู้ให้ข้อมูล	นายอุทัย ชัยธรรม
ที่อยู่	อ.เมือง จ.กาญจนบุรี

คำรับที่ 6	เกลือกำมะถัน	ยาสีม่วง
วิธีปรุงยา	นำเกลือกำมะถันผสมรวมกับยาสีม่วง	
วิธีใช้	ใช้โรยบริเวณที่สัตว์อยู่	
สรรพคุณ	รักษาโรคเท้าเปื่อย	

ผู้ให้ข้อมูล นายตันโจ นิลห้อย
ที่อยู่ อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 7 **ว่านมะรุม (ว่านงาช้าง) น้ำขาวข้าว ลูกยอ ต้นคิ้วนาง**

วิธีปรุงยา ขูดผิวว่านกับน้ำขาวข้าวตำลูกยอและต้นคิ้วนางนำทุกอย่างผสมรวมกัน
วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กินหรือราดบริเวณที่เป็นแผล
สรรพคุณ รักษาโรคปากเปื่อยเท้าเปื่อย
ผู้ให้ข้อมูล นายฉ่ำ โต๊ะทอง
ที่อยู่ อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

ว่านมะรุม หรือ ว่านงาช้าง

คำรับที่ 8 **ปูนขาว 3 กก. เกลือ 1 กิโล**

วิธีปรุงยา ขูดหุ้มให้เป็นโคลนใส่ปูนขาวและเกลือ
วิธีใช้ นำสัตว์ที่ป่วยลงแช่ครั้งละ 1 ชม. วันละ 2 ครั้ง
สรรพคุณ รักษาโรคเท้าเปื่อย
ผู้ให้ข้อมูล นายออบ ร่มโพธิ์
ที่อยู่ อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

คำรับที่ 9 **เปลือกประดู่**

วิธีปรุงยา ขูดคินเป็นร่องแล้วเอาเปลือกประดู่ลงแช่
วิธีใช้ นำสัตว์ป่วยลงแช่ในร่องน้ำที่แช่เปลือกประดู่ไว้
สรรพคุณ รักษาโรคเท้าเปื่อย
ผู้ให้ข้อมูล นายเทา นวลแก้ว
ที่อยู่ อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

คำรับที่ 10 **เปลือกมะขามเทศ เกลือ น้ำ**

วิธีปรุงยา นำเปลือกมะขามเทศสดเกลือและน้ำต้มรวมกันกรองเอาเฉพาะน้ำ
วิธีใช้ นำน้ำที่ได้มาราดบริเวณที่เป็นแผล
สรรพคุณ รักษาโรคเท้าเปื่อย
ข้อแนะนำ ไม่เกิน 5 ครั้ง อาการจะดีขึ้น
ผู้ให้ข้อมูล นายพาน นาคเอก
ที่อยู่ อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

คำรับที่ 11 **ใบแพงพวยไทย (แพงพวยน้ำ) กะปิ**

วิธีปรุงยา นำเอาแพงพวยตำรวมกับกะปิ
วิธีใช้ กรอกให้กินและทาที่กีบเท้าที่เป็น
สรรพคุณ รักษาโรคปากและเท้าเปื่อย
ผู้ให้ข้อมูล นายชู หัสคำ
ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 12 **เถาต้นตายใบเป็น 1 กำมือ**

วิธีปลูกยา นำเถาต้นตายใบเป็นคำหรือไม่กี่คำ
 วิธีใช้ ให้สัตว์กิน
 สรรพคุณ รักษาโรคปากและเท้าเปื่อย
 ผู้ให้ข้อมูล นายพวน กลัดน้อย
 ที่อยู่ อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 13 **เกลือ ฟ้าล ยาสัน น้ำ**

วิธีปลูกยา นำทุกอย่างรวมกันละลายน้ำ
 วิธีใช้ ทาบริเวณที่เท้าที่เป็นจนกว่าจะหาย
 สรรพคุณ รักษาโรคเท้าเปื่อย
 ผู้ให้ข้อมูล นายสังเวียน สายสกุล
 ที่อยู่ อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 14 **น้ำมันยาง ปูนแดง ยาสัน**

วิธีปลูกยา นำปูนแดงเผาไฟยาสันบดแล้วผสมกับน้ำมันยาง
 วิธีใช้ ทาบริเวณที่เป็น
 สรรพคุณ รักษาโรคเท้าเปื่อย
 ผู้ให้ข้อมูล นายเอี่ยม แสนสบาย
 ที่อยู่ อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำรับที่ 15 **มะเกลือ**

วิธีปลูกยา นำลูกมะเกลือตำ
 วิธีใช้ ใช้พอกแผล
 สรรพคุณรักษาโรคเท้าเปื่อย
 ที่อยู่ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 16 **น้ำหน่อไม้ดอง**

วิธีปลูกยา น้ำหน่อไม้ดอง
 วิธีใช้ ใช้ราดที่แผล
 สรรพคุณ รักษาโรคเท้าเปื่อย
 ที่อยู่ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

คำรับที่ 17 **กะปิ หัวหอม**

วิธีปลูกยา ตำกะปิรวมกับหัวหอม
 วิธีใช้ กวาดลิ้นที่เป็น
 สรรพคุณ รักษาโรคปากเปื่อย
 ผู้ให้ข้อมูล นายณรงค์ คงวัฒนา
 ที่อยู่ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 18	มะเฟือง เกลือ
วิธีปรุงยา	นำมะเฟืองตำกับเกลือ
วิธีใช้	ใช้กวาดลิ้น
สรรพคุณ	รักษาโรคปากเปื่อย
ที่อยู่	อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 19	ไพล เกลือ
วิธีปรุงยา	ตำไพลกับเกลือรวมกัน
วิธีใช้	ใช้กวาดลิ้น
สรรพคุณ	รักษาโรคปากเปื่อย
ที่อยู่	อ.เมือง จ.เพชรบุรี

โรคแผลมี

ตำรับที่ 1	ยาเส้น น้ำมันเบนซิน
วิธีปรุงยา	นำยาเส้นผสมน้ำมันเบนซิน
วิธีใช้	พอกที่แผล
สรรพคุณ	รักษาแผลมีหนอง
ผู้ให้ข้อมูล	นายณรงค์ คงวัฒนา
ที่อยู่	อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 2	ต้นหนามเกี่ยวไก่ ยาสูบ น้ำมันเบนซิน
วิธีปรุงยา	ขูดต้นหนามเกี่ยวไก่ผสมกับยาสูบและน้ำมันเบนซินเล็กน้อย
วิธีใช้	ใส่บริเวณที่เป็นแผล
สรรพคุณ	รักษาแผลมีหนอง
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 3	ใบหญ้าหนอน น้ำ
วิธีปรุงยา	นำใบหญ้าหนอนประมาณ 1 กำมือหั่นทิ้งไว้ 1 คืน
วิธีใช้	ใช้น้ำยาทาบริเวณที่เป็นแผลติดต่อกัน 3 วัน
สรรพคุณ	รักษาแผลมีหนอง
ผู้ให้ข้อมูล	นายทองสิน วงษ์กระโซ่
ที่อยู่	อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 4	ยาเส้น น้ำมันเบนซิน
วิธีปรุงยา	นำยาเส้นผสมกับน้ำมันเบนซิน
วิธีใช้	อุดรูแผล
สรรพคุณ	รักษาแผลมีหนอง
ข้อแนะนำ	บีบแผลให้หนองออกก่อนจึงใส่ยา

ผู้ให้ข้อมูล นายเสมอ สืบคำง
ที่อยู่ อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 5 ใบไม้ต่าง ๆ

วิธีปรุงยา กั้นใจเค็ดใบไม้ต่าง ๆ
วิธีใช้ ใช้ใบไม้ต่าง ๆ กั้นใจอุดรูผึ้งและอธิฐานให้แผลหาย
สรรพคุณ รักษาแผลมีหนอง
ข้อแนะนำ ประมาณ 3 วันมีเลือดออกแผลจะแห้งหายไป
ผู้ให้ข้อมูล นางทองสุข กลิ่นอุบล
ที่อยู่ อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 6 กำมะถัน น้ำมันเครื่อง

วิธีปรุงยา นำกำมะถันตำผสมกับน้ำมันเครื่อง
วิธีใช้ ทาบริเวณที่เป็นแผล
สรรพคุณ รักษาแผลมีหนอง
ผู้ให้ข้อมูล นายสุริยา ยอดขัน, นายสำรวย แท่นเครือ
ที่อยู่ อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 7 ยาเส้น ลูกเหม็น 1 ลูก

วิธีปรุงยา นำยาเส้นและลูกเหม็นตำรวมกัน
วิธีใช้ โปะแผลไว้
สรรพคุณ รักษาแผลมีหนอง
ผู้ให้ข้อมูล นายอมร หงส์ราแพน
ที่อยู่ อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 8 ใบน้อยหน่า ยาเส้น ปูนกินหมาก

วิธีปรุงยา นำใบน้อยหน่ายาเส้นปูนกินหมากตำรวมกัน
วิธีใช้ ใส่บริเวณที่เป็นแผล
สรรพคุณ รักษาแผลมีหนอง
ผู้ให้ข้อมูล นายเทา นวลแก้ว
ที่อยู่ อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 9 หนามเค็ดหรือหนามมะนาว ใบไม้ 3 ใบ (ใบอะไรก็ได้)

วิธีปรุงยา กั้นใจเค็ดใบไม้หรือหนามนำวุ้นที่ปวยจูงให้มีรอยเท้า 3 รอย
วิธีใช้ กั้นใจปักใบไม้หรือหนามกลางรอยเท้า
สรรพคุณ รักษาแผลมีหนอง
ผู้ให้ข้อมูล นายเหว่า บุญคุ้ม
ที่อยู่ อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 10 ยาสูบ ปูนแดง

วิธีปรุงยา	นำยาสูบผสมกับปูนแดง
วิธีใช้	อุดรูแผล
สรรพคุณ	รักษาโรคแผลเน่ามีหนอง
ข้อแนะนำ	บีบหนองออกก่อนใส่ยา
ผู้ให้ข้อมูล	นายเสมอ มาสะอาด, นายสุรินทร์ คงทัพ
ที่อยู่	อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี, อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 11 ยาสูบ น้ำมันมะพร้าว ลูกเหม็น

วิธีปรุงยา	คว่ำยาสูบให้เกรียบผสมน้ำมันมะพร้าวและลูกเหม็น
วิธีใช้	ทาบริเวณที่เป็นแผล
สรรพคุณ	รักษาแผลมีหนอง
ผู้ให้ข้อมูล	นายอุทัย ชัยธรรม
ที่อยู่	อ. เมือง จ. กาญจนบุรี

ตำรับที่ 12 เปลือกกะขาว

วิธีปรุงยา	ใช้เปลือกกะขาว
วิธีใช้	นำเปลือกกะขาวคั่วคั่ว
สรรพคุณ	รักษาแผลมีหนอง
ที่อยู่	อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 13 รากหนามเกี่ยวไก่ น้ำมันก๊าด ยาเส้น

วิธีปรุงยา	นำรากหนามเกี่ยวไก่มาผสมน้ำมันก๊าดและยาเส้น
วิธีใช้	บีบน้ำใส่ในแผลที่มีหนอง
สรรพคุณ	รักษาแผลมีหนอง
ผู้ให้ข้อมูล	นายสุรพงษ์ อาจัญจร
ที่อยู่	อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 14 ใบยาสูบ น้ำ

วิธีปรุงยา	นำใบยาสูบมาผสมน้ำ
วิธีใช้	นำส่วนผสมใส่ลงในแผล
สรรพคุณ	รักษาแผลมีหนอง
ข้อแนะนำ	ควรเปิดแผลก่อนใส่ยา
ผู้ให้ข้อมูล	นายกิตติพงษ์ เสี่ยงสาย
ที่อยู่	อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 15	ผักชีฝรั่ง	เกลือ
วิธีปรุงยา	นำผักชีตำกับเกลือละลายน้ำ	
วิธีใช้	ให้สัตว์กิน	
สรรพคุณ	รักษาแผลมีหนอง	
ผู้ให้ข้อมูล	นายสงกรานต์ สมจิตร, นางสุนิศา เกียงวงศ์	
ที่อยู่	อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์	

ตำรับที่ 16	หญ้าคอกี้	หัวกลอย	ยาเส้น	ปูนแดง
วิธีปรุงยา	ตำส่วนผสมทุกอย่างรวมกัน			
วิธีใช้	นำน้ำบีบใส่แผลทาใช้พอกแผล			
สรรพคุณ	รักษาแผลมีหนอง			
ผู้ให้ข้อมูล	นางสุนิศา เกียงวงศ์			
ที่อยู่	อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์			

ตำรับที่ 17	จิ้งจก
วิธีปรุงยา	จิ้งจกเป็น ๆ 2-3 ตัว
วิธีใช้	ให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาแผลมีหนอง
ผู้ให้ข้อมูล	นายณรงค์ คงวัฒนา
ที่อยู่	อ.เมือง จ.เพชรบุรี

สัตว์เบื่ออาหารไม่กิน

ตำรับที่ 1	พญาไร้ใบ	น้ำข้าวข้าว
วิธีปรุงยา	ตำกึ่งพญาไร้ใบผสมกับน้ำข้าวข้าวกรองเอาน้ำ	
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน	
สรรพคุณ	รักษาอาการสัตว์ไม่กินหญ้าเบื่ออาหาร	
ผู้ให้ข้อมูล	นายสายัน สะค้าน	
ที่อยู่	อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี	

ตำรับที่ 2	เกลือ	พริกกระเทียม
วิธีปรุงยา	นำพริกกับเกลือตำให้แหลก	
วิธีใช้	ล้วงที่โคนลิ้นสัตว์ป่วย	
สรรพคุณ	รักษาอาการสัตว์ไม่กินหญ้าเบื่ออาหาร	
ข้อแนะนำ	ควรล้วงตอนเช้า 2 – 3 วัน	
ผู้ให้ข้อมูล	นายถม ทรหด , นายณรงค์ คงวัฒนา	
ที่อยู่	อ.บ้านลาด , อ.เมือง จ.เพชรบุรี	

ตำรับที่ 3 ไพล ต้นโคกชะออม เถาวัลย์ปูน มะขามเปียก เกลือ ขี้สัตว์ป่วย

วิธีปรุงยา นำทั้งหมดตำรวมกัน
วิธีใช้ นำส่วนผสมที่ได้ล้างให้วอกิน
สรรพคุณ รักษาวัณไม่กินหญ้า
ผู้ให้ข้อมูล นายคำ โต๊ะทอง
ที่อยู่ อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 4 เถาคัน เกลือ

วิธีปรุงยา นำเถาคันตำกับเกลือคั้นเอาเฉพาะน้ำ
วิธีใช้ กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ รักษาโรควัณไม่กินหญ้า
ที่อยู่ อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 5 ต้นแจง

วิธีปรุงยา นำต้นแจงทั้งต้นและไฟสุ่มไฟให้เกิดควัน
วิธีใช้ นำสัตว์ป่วยมารวมควัน
สรรพคุณ รักษาอาการสัตว์ไม่กินหญ้า
ผู้ให้ข้อมูล นายเต็ม จิ่งหริด
ที่อยู่ อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี

ตำรับที่ 6 มะขามเปียก เกลือ น้ำ

วิธีปรุงยา นำมะขามเปียก 1-2 ปั้นย่ำกับเกลือ 1 กำมือและน้ำ 1 แก้วให้เข้ากัน
วิธีใช้ ให้สัตว์กิน
สรรพคุณ รักษาอาการสัตว์ไม่กินหญ้า
ผู้ให้ข้อมูล นางสาวเทียม เอี่ยมอ่ำ
ที่อยู่ อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

ตำรับที่ 7 น้ำปลา เกลือ

วิธีปรุงยา ใช้น้ำปลาหรือเกลือ
วิธีใช้ น้ำปลาใช้กรอกให้กินส่วนเกลือใช้ล้างคอ
สรรพคุณ รักษาอาการสัตว์ไม่กินหญ้า
ผู้ให้ข้อมูล นางทองสุข กลิ่นอุบล
ที่อยู่ อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 8 งูเห่าหรือจิ้งเหลน เกลือ

วิธีปรุงยา นำงูเห่าหรือจิ้งเหลนดองกับเกลือใส่กระบอกไม้ไผ่
วิธีใช้ สับกระบอกไม้ไผ่พอแตกแขวนไว้ข้างคอกให้สัตว์เลีย
สรรพคุณ รักษาอาการสัตว์ไม่กินหญ้า
ผู้ให้ข้อมูล นายเทียบ คำม่วง , นายณรงค์ คงวัฒนา
ที่อยู่ อ.แก่งกระจาน , อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 9	ไพล 1 กก. กะปิ 3 ช้อน น้ำ
วิธีปรุงยา	นำไพลตำรวมกับกะปิและน้ำคั้นเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาอาการสัตว์ไม่กินหญ้า
ผู้ให้ข้อมูล	นายวัลลภ เกตุทอง
ที่อยู่	อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี

ตำรับที่ 10	ฟัก หรือ แฝง เกลือ น้ำ
วิธีปรุงยา	นำฟักหรือแฝงต้มกับเกลือ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กินทั้งน้ำและเนื้อ
สรรพคุณ	รักษาอาการสัตว์ไม่ค่อยกินหญ้า
ผู้ให้ข้อมูล	นายชำนาญ หนูเกตุ
ที่อยู่	อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 11	ใบบอน เกลือ
วิธีปรุงยา	นำใบบอนมาห่อเกลือ
วิธีใช้	ให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาอาการสัตว์ไม่กินหญ้า
ผู้ให้ข้อมูล	นายชำนาญ หนูเกตุ
ที่อยู่	อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 12	ใบกระท้อนลีเขียว เกลือ น้ำข้าวข้าว
วิธีปรุงยา	นำใบกระท้อนขยำกับเกลือผสมน้ำข้าวข้าวหมักไว้ 10 วัน
วิธีใช้	ใช้น้ำกรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาอาการสัตว์ไม่กินหญ้า
ข้อแนะนำ	ยานี้หมักครั้งเดียวใช้ได้นาน
ผู้ให้ข้อมูล	นายชำนาญ หนูเกตุ
ที่อยู่	อ.บางสะพานน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 13	เกลือ ยาดำ ใบสะเดา น้ำ
วิธีปรุงยา	นำทุกอย่างตำรวมกันผสมน้ำกรองเอาน้ำ
วิธีใช้	กรอกให้สัตว์กิน
สรรพคุณ	รักษาอาการสัตว์ไม่กินหญ้าเบื่ออาหาร
ผู้ให้ข้อมูล	นายสุคน แก้วทอง
ที่อยู่	อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตำรับที่ 14	ลูกยอสุก ข้าวบด เกลือ น้ำ
วิธีปรุงยา	นำลูกยอสุกคองกับข้าวบดกับเกลือผสมน้ำ
วิธีใช้	ให้น้ำให้สัตว์กินหรือให้กินทั้งเนื้อก็ได้
สรรพคุณ	รักษาอาการสัตว์ไม่กินหญ้าเบื่ออาหาร

ขอ